ANG. MAR. BANDINI I.V.D. PUBLICI BIBLIOTHECAE MARUCELLIANAE...

Angelo Maria Bandini

IX
VAR.
BAND.

ANG. MAR. BANDINI

I. V. D.

PVBLICI BIBLIOTHECAE MARVCELLIANAE

PRAEFECTI

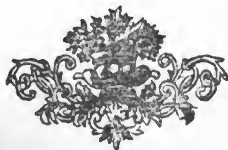
ACADEMIAE FLORENTINAE SOCI etc.

COLLECTIO VETERVM ALIQVOT MONIMENTORVM

AD HISTORIAM

PRAECIPVE LITTERARIAM

PERTINENTIVM.

ARRETI

Sumptibus MICHAELIS BELLOTTI. Imp. Episc.

CIƆDCCLII.

FELICITER EXCVSA.

EXCELLENTISS. AC REVERENDISS. D.

D. IOANNI . FRANCISCO MARCHIONI . STVPPANIO

ARCHIEPISCOPO . CORINTHI
DVCATVS . VRBINI . PRAESIDI
PIO . FELICI . INCLITO
MVSARVM . DELICIO . PIORVM . SOLATIO

ANGELVS . MARIA . BANDINIVS
DEVOTVS . NOMINI . ATQVE . AMPLITVDINI . EIVS .

A eſt humanarum rerum viciſſitudo, EXCELLENTISS. ac REVERENDISS. PRAESVL, ut, quae olim maximo in pretio fuerint, annorum ſerie aut neglecta in Biblic-

thecarum forulis delitescant, aut incredibili litterarum detrimento depereant. Id ego iam a tenera propemodum aetate animadvertens plurimum insudavi, non modo ut cineres doctissimorum virorum, qui praeteritis saeculis floruerunt è profundissimis tenebris excitarem ad claram virtutum omnium, quibus inter suos olim inclaruerunt, imaginem in animis nostris exprimendam, verum etiam quaecumque reperire potui illorum autographa praesertim monimenta, veluti thesauros auro, gemmisque longe pretiosiores, sedulo diligenterque conlegi.

Huius ego industriae meae, EXCELLENTISS. ac REVERENDISS. PRAESES, specimen quoddam AMPLITVDINI TVAE venerabundus offerre non pertimesco.

Nam & IPSE nobilissimo genere satus, mira ingenii vi praeditus, grandia

dia semper, ac sublimia mente complexus, vitam a puero in Etruria nostra, virtutum omnium altrice, per egregias artes excoluisti, & ardentissimo quodam studio erectus, omnium Philosophorum familias, omnium Rhetorum scholas sectatus, & exactissimam bene, scienter, ornateque dicendi rationem simul adsequutus es. Crescente aetate, crevit in Te quoque omnigenae eruditionis, Sacrae praesertim, atque Ecclesiasticae Historiae addiscendae cupiditas, virosque in omni doctrinarum genere praestantissimos amore tam incredibili es prosequutus, ut Tu vere inlustris, magnanimus, & laudibus immortalibus usque ferendus maximas opes, quas Maiores Tui liberalium disciplinarum patrocinio, atque honore publicorum munerum insignes compararunt, non, ut plerique faciunt, ad luxum, atque ad volupta-

tes retuleris, ſed, quod pauciſſimorum eſt, in Muſarum, & eos, qui Muſas colunt, commodum, atque utilitatem liberaliſſime impenderis.

Neque in ſumma rerum omnium adfluentia, quidquam Te magis adficit, atque oblectat, quam libri cuiuſcumque generis, ac doctrinae, quod optimum eſſe ducis ampliſſimi patrimonii Tui ornamentum.

Te igitur tot virtutibus, tam magnis, tam raris ornatum intuens Clemens XII. primum Eccleſiaſticis rebus curandis praefecit, & Innocentivs XIII. Romanus Pontifex, aequiſſimus meritorum aeſtimator inter ſuos ab honore cubicularios adſcivit; quique deinceps ſequuti ſunt Pontifices, quum animadverterent, nullam rem eſſe tantam, ac tam difficilem, quam Tv non & conſilio regere, & integritate tueri, ac virtute conficere poſſes, Te inter utriuſque Signaturae Refe-

ren-

rendarios, Domesticos Praesules, & Conciliis de Bono Regimine, ac Concistorialibus negociis praepositos cooptarunt, ad Corinthiensem Ecclesiam evexerunt, & ad honorificos, eosdemque difficillimos Ecclesiasticae Reip. Magistratus obeundos iure optimo destinarunt.

Et quidem viget adhuc ubique locorum, in quibus legationes summa cum laude gessisti, nunquam interitura Tui nominis recordatio.

Testis mihi Melitensis Insula, ac Ierosolymitanorum Equitum nobilissimus Ordo, qui TE Supremi in Religionis negotio Censoris officio egregie fungentem subspexit. Testis Etruria nostra, quae TE Pontificis Maximi Oratorem demirata est. Versatur adhuc in omnium ore Tua in universum genus hominum humanitas; quumque domus Tua viris litteratis hospitalis liberalissime illis patuerit, de-

licium Musarum, munificum, gloriosum, incomparabile una omnium voce nuncuparis.

Omitto legationes Tuas apud Venetos, ad CAROLUM VII. Imp., ad Imperii Comitia, qua prudentia, qua fide, quo ingenio, qua humanitate inita! Quo factum est, ut dum interim maiora, ac sublimiora virtutum Tuarum praemia TE expectant, providentiae Tuae Vrbinatis Principatus regimen demandaretut. Quo quidem in munere feliciter obeundo, non magnos auri, argentique acervos paras, atque exstruis; verum inusitata liberalitate eosdem in pauperum subsidium, & in publicam utilitatem erogas, excitatis in Provincia Tibi credita novis artibus, exstructisque in Portu Pisauriensi ad nautarum commodum, & ad commercium amplificandum novis substructionibus, & navali a fundamentis excitato; quibus

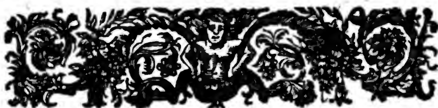
omni-

omnibus publicam felicitatem curas, afflictos erigis, egenos recreas, ac gloriosa Vrbinatum Principum facinora, HERCVLIS videlicet BORSI, LEONELLI, GVIDONIS, FRANCISCI MARIAE, laudabiliter imitaris; quotidie enim, ubi publicae occupationes sinant, aut cum viris doctis disputando, aut legendo, nullus in Sacra praesertim, atque Ecclesiastica Historia, aut in Theologicis disciplinis incognitus Tibi locus relinquitur.

O TE igitur vere felicem! cuius Graecae, Latinae, ac Florentinae Musae immortale nomen in Coelum tollent; quandoquidem a ceterorum aulis exclusae, tam liberali apud TE hospitio excipiantur, immo non amplius hospites, & vagantes, sed iam civitate donatae, in exornatissimis aedibus Tuis conlocatae sint.

Pro

Pro Tuis itaque tantis in Rem Litterariam meritis patere, EXCELLENTISS. àc REVERENDISS. PRAESES, ut exigua haec veterum aliquot monimentorum conlectio inclito Tuo Nomine insignis, ac felix superbiat, & in publicum prodeat, dum interim me AMPLITVDINI TVAE devinctissimum ingenue profiteor, TE que ut Romanae Ecclesiae decori, & eruditorum hominum felicitati diù sospitem servet, DEVM OPT. MAX. enixe precor, atque obsecro, Vale. Datam Florentiae è meo Museo Kalendis Februariis CIↃIↃCCLII.

ANG. MAR. BANDINIVS

LECTORI SVO S. P. D.

Nemo est adeo iniustus rerum aestimator, qui non iure fateatur, summis efferendos laudibus viros illos immortalitate dignissimos, quibus cordi semper fuit, praestantissima doctorum hominum monimenta ad Historiam praecipue Ecclesiasticam, Politicam, *ac Litterariam illustrandam pertinentia è tenebris vindicare.*

Quam digni itaque sunt, quibus gratiae à nobis agantur sempiternae, Scaliger, Causabonus, Salmasius, Grotius, Meursius, Ruinartus, Mabillonius, Martenius, Montfalconius, Sirmundus, Bollandus, Freherus, Gudius, Vossius, Vsserius, Gruterius, Baronius, *atque ex nostris* Ficinus, Victorius, Donius, Bonarotius, Biscionius, Gorius, Lamius, Mannius, Mehus! *ut quamplures alios praeteream maximi nominis viros, qui Litteraria anecdota in lucem proferendo, maximo nos beneficio affecerunt, & patrias regiones fama, titulisque honorificentissimis decorantes, aeternum sibi nomen adepti sunt.*

Flo-

Florentia profecto, ubi primum literae, artes, doctrinae, disciplinaeque liberales intermortuae dudum, acrius excitatae fuerunt, ac restitutae, doctissimorum hominum semper feracissima, amplissimum eruditionis penum suppeditat; unde, qui cupiat, delitescentia veterum scripta, & sepulta in tenebris, atque oblivione monimenta depromere, & in lucem ab omnibus exoptatissimam possit educere.

Habemus enim Bibliothecas, vel publicas vel privatas, pretiosis MSS. Codd. refertissimas. Mediceam *scilicet* Laurentianam, *ad* S. Crucis, *ad* D. Mariae, *ad* D. Marci, Magliabechianam, Riccardianam *insuper, ac* Stroctianam, *aliasque permultas, quarum tutissimis subsidiis peramplum doctrinis omnibus incrementum adferri posse, nemo non videt.*

Dolui vero semper, ac vehementer dolui, cum viderem, viros exteros quotidie insignes Graecos Codd., qui in nostris extant Bibliothecis, & egregia quaeque Scriptorum nostrorum monimenta in lucem prodere; qui cum historiae nostrae plerumque ignari sint, eadem erroribus, ad dedecus Florentini nominis, deformant.

Quapropter à primis usque annis, domesticis praecipue exemplis excitatus, mecum ipse diu, ac sedulo cogitavi, selectas Scriptorum nostrorum Epistolas, & anecdota, quae lucem aliquam desiderarent, undequaque dispersa colligere, ut ea paullatim ad publicam utilitatem in medium proferrem.

En igitur, humane Lector, curarum mearum specimen, fasciculum scilicet Epistolarum, quarum autographa, nonnullis exceptis, apud me sunt, quas ut lubenti animo accipias, oro, obtestorque, majora, dummodo mihi fortuna melius arrideat, deinceps aggressurus. Ut interim de Collectione mea aliquid agam, habes hic primo elegantissimam Chr. Landini *Flor. Epistolam ad* Laurentium Mediceum *scriptam, qua, ut se Reip. Florentinae à Secretis renunciare velit, non solum magnopere ab eo efflagitat, sed validissimis e-*

tiam

tiam rationibus id sibi muneris deberi contendit; quod ut facilius assequatur, quid pro litteraria Rep. gesserit, luculentissime exponit. In ejus vita describenda nihil est, quod immorer diutius, cum eam in meo I. Vol. Specim. Hist. Lit. Flor. *fuse exaratam possis perlegere: quare sumpta hinc occasione, aliquid de* Barptolemaeo Scala, *ad quem VII. Epistolae hic relatae pertinent, obiter recensebo.*

Scala *igitur* Io. Franc. *F. non Florentiae, iuxta* Vossium *de* Historicis Latinis, *sed in Colle, oppido olim percelebri, nunc vero Vrbe Vallis Elsae in Etruria, A. MCCCCXXIV. lucem adspexit, ut* Vgolinus Verinus Lib. III. de Illustrat. Vrbis Flor. *testatur: unde* Petr. Io. Monaldius in Histor. mss. Florent. Familiar· *ad rem nostram haec habet = La Famiglia Scala di quei della Scala discese dalla Città di Colle di Toscana, e di loro fu Bartolommeo di Giovanni. = Hunc sequutus est* Iulianus Riccius *in IV. Parte sui Diarii ms. dum ait p.* 140. *= Venne da Colle Città di Valdesa, allora Terra grossa Messer Bartolommeo di Gio. Scala, e si messe al servizio della Cancelleria dei Signori ec. = quibus addendi sunt* Nardius *in* Catalog. Vexilliferor. Reip. Flor. Migliorius *in* Flor. Illustr. *&* Cinellius *Classe VII. Biblioth. Volant. pag.* 51.

Eloquio adeo polluit, ut a Musis potius, quam inter Pistrini rotas innutritus videretur, sicuti de eo loquitur Albertus Leander *in* Descr. Ital. *p. XLIII. Fuit enim ex humili genere, & molitoris filius; unde* Politianus *ejus hostis acerrimus Epist. Lib. XII. hunc* furfuratorum monstrum *vocat, alibique Carmin. p. CCCXXIV.* furfuris plenum. Scala *vero* Politiano *scribens his quidem verbis originem suam quam apertissime profitetur = Veni nudus, omnium rerum bonarum egenus ad Remp. vilissimis ortus parentibus, multa cum fide, nullis omnino divitiis, aut titulis, nullis clientelis, nullis cognationibus. = Florentiam venit*

nit ante A. MCCCCL. ibique Iacobum Ammannatum, *postea Cardinalem, studiorum comitem habuit: quod ex quadam eiusdem* Iacobi *Epistola patet; ita enim* Barptolemaeo *scribit p. CCXXVII. = Adolescentes olim eamdem servitutem servivimus, vicini habitavimus, iisdem litteris, ac prope praeceptoribus operam dedimus, paupertatem etiam gravem pertulimus. =* Cosmus Medices *senior hunc inter suos familiares munifice excepit, ut ex* Scalae *Epist.* Politiano *missa l. c. patet. Fortuna exinde duce, ac* Mediceae *gentis favore, ad omnes Reip. gradus evectus est.* Cosmo *e vivis sublato Kal. Aug. A. MCCCCLXIV.* Petrus Mediceus Scalam *tanto amore complexus est, ut gravissima Reip. munera ei demandaverit.* Philelphus *A. MCCCCLV. Lib. XII. Epp. & Lib. XXX. A. MCCCCLVIII. ei binas inscribit Epistolas.*

Anno MCCCCLXXI. Idibus Sept. Barptolemaeus, *posterique eius inter Florentinos cives adsciscuntur; ipse vero anno proximo ex Reip. Dominis unus fuit. Anno MCCCCLXXXIV. ad* Innocentium VIII. *Pontificem Legatus, una cum* Franc. Soderinio *Episcopo Volaterrano*, Ant. Canisiano, Guid. Ant. Vespuccio, Angelo Niccolinio, *&* Io. Tornabuono *renunciari meruit. Orationem elegantissimam habuit* Scala, *quae adeo Pontifici placuit, ut VIII. Kal. Ianuar. eiusdem anni, illum Equitem Aurei Calcaris, & Romanum Senatorem creaverit. Die II. proximi anni a Florentina etiam Rep. amplissimo Diplomate decoratus fuit, quo illi decreta legitur =* Provisio in pennone, targia, & supraveste hominis, & equi. *Ex* Iac. Nardii *Catalogo Signiferorum Iustitiae, post eius Historias Lugduni apud* Theobaldum Ancelin *A. MDLXXXII. edito adparet, mensibus Maii, & Iunii A. MCCCCLXXXVI. Reip. fuisse signiferum. In quodam ms. codice, qui in Archivo Secreto Magni Ducis servatur, sub A. MCCCCXCVII. notatum reperi = M. Bartolommeo di Gio. Scala già stato casso si elegge in pri-*

primo Cancelliere della Repubblica, con che faccia detto officio con Messer Pietro Beccanugi. = *Hoc ipso anno cum podagra vehementer laboraret, tandem ad extremum vitae spiritum pervenit, pompaque minime vulgari in Templo* D. Annunciatae *tumulatus fuit, in Sacello vulgo dicto* degli Scali.

Litterarias contentiones cum Ang. Politiano *habuit acerrimas, quae* Ang. Pol. *Litterar. Lib. V. & XII. relatae sunt. Cumque* Scala *magnificas sibi aedes cum viridario, prope portam, quae vulgo* Pinti *dicitur, comparasset, ac gentilitia insignia in Domus prospectu,* Scalam *videlicet, emblemate* Gradatim *adposito, adfixisset, id* Scalae *irridendi occasionem Politiano praebuit, Epigrammate quodam p. CCCXXIV. edit. Lugd. MDXXXIII. in quo haec habentur:*

= *Hunc, quem videtis ire fastoso gradu,*
Servis tumentem publicis &c.
Fortuna ludens furfuris plenum *caput*
Ad usque supremos gradus:
Casurus usque nutat, & iam iam cadet,
Sed non Gradatim *scilicet.* =

Erasmus *in* Ciceroniano, *&* Ioseph Scaliger *de eo licet obloquantur, multos tamen sui laudatores nactus est viros gravissimos.*

Verum ad eius operum Catalogum deveniamus. Scripsit Historiam Florentinam de Vrbis origine usque ad A. MCCCCL. *in X. libros digestam: Sed morte praereptus quinque tantum ferme libris ultimam manum imposuit.* Oligerius Iacobeus, *quod antea* Cinellus *excogitarat, memoratam Historiam, quam ex* Magliabechio *acceperat, edidit Romae A. MDCLXXVII. in IV. eidemque* Magliabechio *dicavit.*

Vitam Vitaliani Borromaei, *quam* Petro Mediceo *inscripsit, elucubratus est. Ex fine huius Dedicationis, illum tum* Cosmi Medices *ipsius* Petri *patris,*

tris, tum etiam eiusdem Petri *gesta voluisse scribere, deprehendimus. Haec ms. legitur in Bibl. Laurent. Edita vero fuit Romae typis* Nic. Ang. Tinassi, *a* Christophoro Bartolino *Cll.* Thomae filio.

In Bibliotheca ad D. Marci *nostrae Vrbis legitur absque loci, aut anni indicio* = *Oratio* Barptolemaei Scalae *ad* Innocentium VIII.

Oratio pro Imperatoriis Militaribus Signis dandis Constantio Sfortiae Imperatori *in IV. sed incertum, ex quo Typographio prodierit.* Reccus Spinellus, *qui tunc temporis in vivis erat, in suo Diario Historico ms. ita ad rem nostram scribit* = *Fu fatto Capitano delle genti d' arme l' Illustrissimo Sig. Gostanzo Sforzia Signore di Pesero per il Comun di Firenze; e a dì IV. di Ottobre, la mattina di S. Francesco in su la ringhiera ci fu una lunga, e degna Orazione fatta per M. Bartolomeo Scala Cavaliere, e Cancelliere della Signoria, per la cui eloquenza uno, che era accanto a me, concìosiachè cominciasse a dire, viva M. Bartolomeo, viva M. Bartolomeo, tutto il Popolo seguitandolo ad alta voce disse l'istesso.* =

Collectiones Cosmianae *ad* Laur. Mediceum, *ubi continentur plurium Epistolae in* Cosmi Medicei *laudem conscriptae.*

Apologi centum *extant in* Laurentiana *Bibliotheca ad* Laur. Mediceum. Michael Verinus *in quadam Epist. ad* Vgolinum *patrem, a* Gaddio *Tom. II. De Script. non Eccl. relata, eum veteri* Aesopo *graviorem in hisce Apologis contexendis esse arbitratur.* Ficinus *in Ep. Lib. VIII.* = *Omnis* (*ait ad* Georgium Cyprium *scribens*) *Scalae nostri Apologus & elegans mihi videtur, & masculus.* = *Epistolam quoque* Christ. Landinus *in Operis huiusce commendationem exaravit, quam in Tom. II. nostri Specimin. Hist. Litter. protulimus.*

In fine Codicis Laurentiani hoc legitur Epigramma.

= *Pro-*

= *Protonotarii Geraldini Regii Legati Tetrastycon Ad Barpt. Scalam Vexilliferum Iusticiae R. P. Flor.*

Naturam, & mores, seriem, res, tempora, casus,
Et demum artifici schemate cuncta notas.
Felix, qui prisco cum sis sermone loquutus,
Scala, tamen cultu saecla vetusta novas. =

In eadem Bibl. extat Dialogus de Consolatione, qui dicitur Cosmus.

Epistolas fere innumerabiles tum suo, tum Reip. nomine scripsit, quae in Archivo vulgo delle Reformagioni, *& alibi adservantur.* Io. Bapt. Deius *de patria historia optime meritus illarum volumen membranaceum, quod sibimet adquisierat, humanissime mihi communicavit; ex quo nonnullas, quae in hoc volumine continentur, selegi.*

In Bibl. Corsinia *Romae n. DLXXXII. in ms. cod. in quo variae Florentinorum Epp. continentur, p. LXXIX. quaedam occurrit Epistola, cui titulus* = Barptolemeus Scala Gismundo Stuphae S. = *Incipit* = *Conabar ab aedificandi cura revocare animum ad carmen, & aliquot intermissum menses opus versabar manibus &c.* = *Deinde sequitur Carmen Pastorale, cui praemittitur brevis Praefatio, quae incipit* = *Nencia Laurentio Medici Salutem. Eram in maxima angustia, & miseris afflictabar modis &c. Ecloga. Nencia, Geldon, & Polites.*

Nencia qui tantis potes obdurare querelis &c. =

In insigni Stroctiana *cod. DLXXV. in IV. eiusdem Epistola legitur inedita ad* Laurentium, *&* Iulianum Medicem, *qua eos in obitu* Petri *patris, &* Cosmae *diro fato sublati consolatur.*

Alias eiusdem literas invenies Lib. V. & XII. Epp. Polit. *in Hist. Flor. & Lib. I. Epp.* Augustini Dati *Secretarii Reip. Senensis.*

 Deni-

Denique in Bibl. Riccardiana *inter Excerpta* Barpt. Fontii *Epitaphium* Scalae *pro* Altiera Albitia *legitur, quae mortem obiit Florentiae pridie Idus Iulias A. MCCCCLXXIII. hora noctis fere II. florente aetate, cum nuptias vir appararet, cuius corpus in Aede D.* Petri Maioris *tumulatum fuit.*

Sequuntur *deinde Epistolae nonnullae* Marcello Virgilio *conscriptae. Hic Florentiae nobili genere natus A. MCCCCLXIV. singulari ingenio vir fuit, cui miram deinceps eruditionem adiunxit: nam, quae* Christophoro Landino, *&* Angelo Politiano *praeceptoribus didicit, eadem omnia in varia, uti par erat, studia partitus est. Et revera, si, quae litteris mandavit, quaeque de eo monimenta adhuc supersunt, perpendere velimus, virum fuisse omni doctrinarum genere cumulatissimum satis superque deprehendimus. Quae vero non minimum, praeceptores praesertim, commendat, volubilitas linguae, & vox canora eum in Florentino Lyceo Graece, ac Latine summa cum laude differentem adiuvabat. Quae tamen expeditae locutionis facultas eum postea defecit, cum ab equo, quo rus petens vehebatur, in parietis angulum deiectus, aliquantulum lingua fuisset offensus. Id vero in* Marcello *mirum fuit, quod, etsi publice Florentinam Iuventutem humanioribus litteris erudiret, nomine tamen Reip. litteras scribendi munus numquam intermiserit. Gerebat eo tempore bellum Civitas nostra cum Pisanis; quotidie igitur nova oriebantur negotia; quotidie novi casus novas curas, & nova consilia afferebant. His rebus omnibus expediendis aderat perpetuo* Marcellus; *ille, siquid nunciabatur timoris, excipiebat; siquid proponebatur laboris, subibat, magnisque in perturbationibus magna cum fide vigilabat. Iam vero, quamdiu supremo fungebatur magistratu* Petrus Soderinus, *semper illi* Marcellus *praesto erat, negotiisque gravissimis districtus, quae ille iubebat, alacriter exequebatur, ut Franc. Bocchius testatur in Elogiis Florent. illustr.* *Quan-*

Quanta vero doctrina praeditus esset, praeter caetera, multae, quas in Dioscoridis *opus conscripsit, elucubrationes, de quibus loquitur* Vanderlinden, *de Scriptoribus Medicis satis superque demonstrant. Illud enim post* Barbarum Hermolaum, *&* Io. Ruellium, *è Graeca in Latinam linguam translatum, doctissimis Commentariis illustravit, ac* Leoni *Pont. Max. tunc recens creato dicavit. Prodiit Basileae A. MDXVIII. & MDXXIX. Coloniae, adiecto etiam textu Graeco, & seorsim seiuncto* Hermolai Barbari *Corollario; & alibi. In nostra Bibliotheca codex extat, in quo legitur doctissima ms. Epistola a* Io. Manardo *Ferrariensi Medico* Marcello *nostro missa, qua hunc de pluribus a se peractis in* Dioscoridis *Latinam versionem observationibus certiorem reddit. En eius initium = Marcello Virgilio viro doctissimo. Contigit, nescio quo fato, Marcelle doctissime, ut paullo post quam Dioscorides tuus ad nos pervenit, dolore pedum vexatus surgere e lecto per dies multos non potuerim. Cui malo non aliud magis praesentaneum remedium inveniens, primum Tuae Interpretationis volumen sine interspiratione percurrens magnopere levatus sum = Hisce observationibus longa Epistola ms. apud nos respondit* Marcellus, *quae ita incipit = Ioanni Manardo Medico Ferrariensi Marcellus Virgilius Salutem. Egregie vir &c. Post tres annos, a quo tempore cum in agrum ab urbe proficiscerer, importune ab equo lapsus, sinistraque corporis parte laesus, & altero oculo paene captus, nondum convaluissem, de Dioscoride, qui tunc a me edebatur, hoc primum ab Te iudice eius audio; credebamque ego, non placuisse eius rei peritis, qualis Tu es, laborem illum meum, sapienteque censura ab illis damnari &c. Obiit* Manardus *VIII. Nonas Martii MDXXXVI. De hac* Marcelli *versione loquitur in Ep. data Nonis Februar. MDXVII.* Stephanus Philoponus *Pisciensis, cognomine* Sterponus *in Ep. suis ineditis apud* Salvinum Salvinium *Can. Flor.*

Stephanus Philoponus Leoniceno suo &c.

Marcellus Flor. publicus ſcriba, & doctor humanitatis ſtudiorum, homo in ſuo genere ſatis litteratus (eſt enim perpulcre Graece, ut aiunt, Latineque eruditus) vertit nuper, ut adſerit, Dioſcoridem in Latinam linguam, quem Hermolaus antea Latinum quoque fecerat, curavitque, quod item curat, eumdem novis Typis excuſum iri Florentiae. Quare cum quotidie ſedulo excudatur, non tamen prius exibit in publicum, quam ad Kal. Maias. Quaeſivit ex me perſaepe, quaeritque adhuc, & quotieſcumque homines offendimus, id quod frequenter accidit, an id operis ex ſe facti gratum tibi futurum arbitrer. Huic ego non gratum modo, verum etiam gratiſſimum, iucundiſſimumque futurum, dummodo emendatiſſimum exeat in manus hominum, nec uti Hermolai illud ditionum ſcatens, quod idem Marcellus pleriſque in locis remordet, efferatur in vulgus. Subrubuit homo ſua opinione non imperitus, nec mea quidem ſententia in grammaticis ignarus; viſuſque eſt mihi reformidare graviſſimum iudicium tuum, expolitiſſimamque doctrinam illam, quam & Hermolaus ipſe graviter ſenſit in Plinianis caſtigationibus Themiſticii, paraphraſi, &c. Sequitur in eodem codice autographa Oratio = Marcelli Virgilii R. F. primi Secretarii pro eligendo Imperatore exercitus Paullo Vitellio, & dandis illi Imperatoriis ſignis =

Eiuſdem Oratio, habita in principio Lectionis, cuius titulus Nil admirari.

Eiuſdem Oratio quae inſcribitur de Riſu. *Eiuſd. Oratio De collocandis ad bonas artes iuvenum animis.*

In privata Mediceorum *Principum Bibl. extat eius Oratio De militiae laudibus, quam publice habuit, cum* Laurentio *Iuniori militaris ingenii inſignia traderentur in patria Vrbe; & Laudatio* Ant. Squarcialupi.

Oratio in funere Marſilii Ficini.

Scripſit inſuper varia opera Medica, quorum Catalogum exhibet Ant. Vanderlinden *De Scriptor. Medicis p. CCCCXXXVI.*

Quam-

Quamplures viri doctissimi a Nigrio *relati honorificentissimis illum elogiis decorarunt; hic vero tantum proferam, quod de eo legitur in Oratione quadam ms. in funere* Marcelli Adriani Io. Bapt. *Filii habita, ubi haec ad rem nostram = Hic enim (idest* Io. Bapt.) *filium hunc suum inter alios in litterarum studiis ob egregiam eius indolem a primis incunabulis instituit, imo, quod mirum est, veluti si ab eius ortu mirum filii ingenium praesentiret, eodem Marcelli nomine illum cohonestare voluit, quo & pater ejus, & huius nostri defuncti avus, primus a secretis Flor. Reip. numquam satis laudatus, nec satis laudandus, fuerat insignitus. Ne expectetis, quaeso, auditores, ut de Marcello avo, ac de* Io. Bapt. *patre huius defuncti aliquid in medium proferam, cum ea illius versio Dioscoridis, & in eundem librum commentarius mire perspicuus talem eum ostendit, ut non modo sui temporis alios praeclaros viros exuperare visus fuerit, sed etiam iudicio summorum virorum, quibus eo tempore nostra Civitas erat refertissima, auxilio, & sumptibus Cosmi Medicis, ac Laurentii, etiam antiquos aequare fuerit aestimatus &c. =*

Marcelli *itaque fama cum longe lateque percrebuisset, Summus Pontifex,* Leo X. *huius opera uti in rebus gravioribus decreverat; at cum iter Romam suscepturus esset, multis laboribus, ac vigilis defatigatus, in morbum incidit levem initio, sed ita gravem deinde est expertus, ut eodem interierit A. MDXXI. aet. suae A. LVII. Eius vero cadaver in Ecclesia S. Francisci extra Florentiae moenia ad montem tumulatum fuit, hac adposita inscriptione.* Marcellus Virgilius, Reipublicae Florentinae Secretarius sibi Uxorique suae, & posteris posuit. Vixit annos LVI. menses .... dies XXVII. obiit Kal. Decembris MDXXI.

= *Suprema nomen hoc solo*
Tantum voluntas insserat

Pe-

Poni: sed hanc statuam pius
Erexit haeres: nescius,
Famae futurae, & gloriae
Aut nomen, aut nihil satis. =

Reliquit filium Io. Baptistam, *qui eidem in docendi munere successit; quique consimili doctrina praeditus, tanti decoris laude dignus visus est.*

Inter scripta Io. Bapt. Adriani, *haec ab eius filio* Marcello *iunibre de vita ipsius notata reperi, quae cum a* Rillio, *&* Nigrio *praetermissa fuerint, eodem ordine, quo scripta sunt, hic proferam.*

= *Di Messer Virgilio, e di Madonna Piera degli Strozzi nacque Messer Marcello; del quale poi, e di Madonna Maria da Casavecchia nacque Giovambatista addì* 10. *di Luglio* 1511. *a un ora e mezzo di notte.*

Visse per pochi anni sotto la custodia di suo Padre, il quale nel 18. *infermò, e divenuto immobile poco potette impiegarsi nella cura dei Figliuoli, et alla fine mancando lo lasciò di anni* 10. *nel qual tempo egli fu impedito gravemente degli occhi, e per più anni stette così, ma poi per forza del calor naturale questa materia si divertì, e mutossi la sua complessione in migliore; con tutto ciò ne rimase offeso il senso dell' udito.*

Attese alli studii della lingua Greca, e della Latina, le quali egli apparò con grandissima prestezza; ma sopravvenendo alla nostra Città i tumulti, e le guerre, gli convenne pigliare diversissima professione da quella, a che si vedeva inclinato; nondimeno accomodandosi alle condizioni de' tempi diedesi a maneggiare l' armi, nelle quali giovanetto ancora essendo, e non più che di 17. *anni, si portò valorosamente, facendo tutto quello, che a buon Soldato si appartiene; e questo li fu cagione di essere molto amato dal Sig. Stefano Colonna, e di esser veduto volentieri fra i primi*

mi soldati della militia, come Dante da Castiglione, e 'l Borgia del Bene, e simili.

Andò a studio a Padova l'anno 1530. dove per anni 4. studiò Filosofia, e fecevi tal progresso, che potette disputare publicamente, e argumentare contro a chi sosteneva conclusione.

Fu in Padova intrinseco del Contareno, praticò col Bembo, hebbe per amici Marcantonio Flaminio, il Varchi, il Caro, Messer Vgolino Martelli, i quali tutti si adunavano in casa il Contareno, ragionando insieme molto spesso, e quasi per modo di Accademia, huomini tutti di non vulgare letteratura.

Diventò familiarissimo in Padova de' Figliuoli di Filippo Strozzi, e principalmente di Lione.

Poi fu tornato da Padova udì per più anni Messer Francesco Verini il vecchio in compagnia di Messer Francesco Campana huomo molto pratico delle cose del Mondo.

Fu amato molto da Messer Lelio Torelli.

Prese per moglie una Figliuola di Francesco Buonagratia l'anno 1539. la quale non lasciando di se Figliuoli masti si morì.

L'anno 1548. fu condotto a leggere, nel che non si fermò la sua provvisione, non si curando egli di ciò, avanti che non dessi saggio di se, nel quale riuscì di tal maniera, che dopo non molto tempo conseguì provisione honorata.

Prese poi per desiderio di successione la seconda moglie, la quale in grado et in ogni altra cosa lo rendè contentissimo l'anno 1552.

Addì 25. d'Ottobre 1566. hebbe commissione di scriver la Storia.

Si esercitò nella gioventù in comporre versi Toscani, e li riuscì assai felicemente, come apparisce per buon numero di leggiadri Sonetti, alcune vaghe Canzoni, et una severa Tragedia &c. Compose inoltre molti versi Latini, et Epitafi, il che monstrano gli Edifi-

cii,

cii, e i Tempi, e i Sepolcri, che tutti portano scolpita la viva memoria di lui.

Fu eletto dal Gran Duca per uno de' regolatori della Fiorentina favella.

Fu tenerissimo amatore degli amici, de' quali egli havea non piccol numero, e perchè e' sopravvivette a molti di loro, più volte rimase trafitto dalle punture della perdita di essi; di che ci rende chiari una Elegia che egli compose in lode della villa, dove ei deplorò la morte di Agnolo Borghini Fratello di D. Vincenzo, la quale incomincia. Quando erit illa dies &c.

Sappiendo, che la verità è instrumento, col quale si acquistono riputatione gli historiografi, volle vedere i luoghi egli in persona, dove seguirno le attioni delle guerre, quelli che per la lontananza però non havessino impedito la scrittura della Storia; e di quelli, che erano lontani, richiedeva da i natii di que' luoghi, o che là fosser pratichi, instantemente informatione; e questa era principal sua cura.

Fu buon conoscitore delle pitture, e delle figure di rilievo, et amatore degli artefici d'esse, come è noto per quella lunga lettera, che egli scrisse a Messer Giorgio Vasari, dove molto dottamente da giuditio di assai pitture antiche, e moderne.

Non fu vago di parlar troppo ancora ne i primi anni suoi, come quelli, che soprapreso da i pensieri delli studii non si lasciava svagare da cosa vegnente.

Obiit A. MDLXXIX. aet. autem suae LXVII. ut Tuanus *Tom. II. Hist. sub eodem anno, ac* Franc. Bocchius *in Elogiis. Laudavit eum, cum nobilissimorum, ac doctissimorum hominum concio advocata esset, insigni Oratione, quae autographa a nobis adservatur,* Franc. Boncianus *in Templo D.* Mariae, *cui ab* Alberighia *familia nomen est, qui locus publico gymnasio paene subiectus, ubi docuerat* Io. Bapt. *XXX. annorum intervallo, non sine causa delectus est, ut paene ibidem laudaretur, ubi ad aliorum emolumentum gloriosis se labori-* bus

bus exercuerat. Praeter alia multa ingenii sui monimenta, quae a Rillio *in Elogiis Viror. Illustr. Flor. Acad.*, Nigrio, *aliisque memorantur, vidi egomet in privato Archivo* Petri Donii, *celeberrimi illius* Io. Bapt. *heredis, LX. & amplius mss. orationes ab ipso de diversis argumentis in Flor. Atheneo habitas, & amplissima insuper Commentaria, ac doctissimas Observationes in universa* Aristotelis *Graeca opera ab* Iunctis *Flor. impressa.*

Filium reliquit Io. Baptistam Adrianum Iuniorem *dictum, qui Epistolam quamdam* Petro Strozae *Apostolicarum Litterarum Pontifici a Secretis inscribit XVII. Kal. Dec. MDIV. qua ei gratias de conlato sibi Beneficio agit, subditque deinde = Praeterea Deum Opt. Max. pro Te ex animo precabor, ut ea omnia praestet, quae tuis maxime rationibus conducant, operamque dabo, ut accurate, ac sedulo ea perficiam, quae praesertim annueris; mihique ob oculos proponens Marcellum Patruum, eiusque suavissimos ac doctissimos mores ad imitandum suscipiens, quorum olim suavitate, ac praestantia amore captum, vehementer adamasse, ac placuisse fama accepi, sic me ad illorum exemplar effingam, ut Tibi placere, ac gratus esse queam. At interim humaniorum litterarum studia, quibus adhuc sum versatus, sectabor: cum autem tempus opportunum existimabis, ut ad Dialecticam, & ad alias scientias animum adiungam, tunc, ea qua per me fieri poterit diligentia, sic in iis versabor, ut, si ingenii mei imbecillitate, ad maiorum meorum praestantiam accedere non detur, neque iisdem eximiis virtutibus ornatus, in conspectum tuum progredi, enitar, ut tuis commodis inservire valeam &c. = Habeo & inter Schedas meas aliam eiusdem Epistolam* Petro Strozae *graeco Sermone conscriptam: tanta erat ea tempestate Florentinorum Nobilium, quod hodie contra evenit, in litteris proficiendi cupiditas: Libros praeterea duos de Florentinae Iuventutis Institutione, eosque vernacula lingua eleganter exaratos.*

c *Pa-*

Patris Cathedram obtinuit, summaque cum laude professus est, ut videre est ex excerptis, quae ex oratione in eius obitu dicta ms. apud nos desumpsimus, & hic referenda existimavimus = Natus est igitur hic Marcellus Junior ad litterarum studia, ad ingenuas doctrinas comparandas, & ad bonas artes excolendas. Ideo cum per aetatem licuit, summo amore ab eius Genitore, & summa eruditione in Latinis, & Graecis litteris fuit institutus, brevique tales in studiis progressus fecit, ut potius cuncta reminisci, quam addiscere videretur. Et sane in puerili illa aetate aliorum adolescentium invidiam non persensit, etsi ceteros eiusdem ordinis nobiles adolescentes a tergo sibi relinqueret; nam tanta fuit in eo cum discendi cupiditate, & studio in omnes humanitas, & morum probitas, ut potius ab eis collaudatus, quam invidia lacessitus fuerit. Cum vero iniunctum deinde eius patri fuisset officium a Serenissimo Principe historiae conscribendae, quamvis etiam & publicum docendi litteras officium non omisisset, statuit iam satis eruditum filium Petro Victorio commendare, ut ex illo praeclarissimo sene, veluti ex praeclarissimo fonte, Graecarum litterarum sapidas aquas hauriret. Quantum vero sub Victorio viro summa gloria, & in omne saeculum duraturo profecerit, ex illius fructibus in graeco idiomate quilibet facile iudicium ferre poterit, qui suo libitu nonnullas Euripidis Tragedias ab eo in Latinum versas legere voluerit. Atqui ne tantummodo cum politioribus Musis obversaretur, voluit etiam Ioannes Baptista pater, ut rerum cognitionem cum eloquentia coniungeret. Quare in Pisanum Gymnasium eum mittendum curavit, ut Philosophiam simul, & rectam vivendi rationem nancisceretur. Ipse vero ne a calce ad metam non mutatis equis cursum absolveret, prius Logicae, & Rhetoricae facultati operam dedit, ut hoc firmo auxilio recta suopte ingenio Philosophiae penetralia ingrederetur. = Et infra = Ut tamen ad aliqua explicanda accedam; illud

illud non reticebo, cum Pisis summa cum omnium iocunditate degeret (paucis enim multa perstringam) hunc non ad ocium, sed ad negocium, non ad desidiam, sed ad virtutem natum, atque etiam honestatis amicum, circumspectum, industrium, amicis iocundum, fuisse semper ab omnibus iudicatum. Habetis credo, viri, & adolescentes nobilissimi, quibus felicitatis gradibus sit Marcellus noster, dum alios audivit, nactus immortale nomen. Nunc vero quaeso, accipite, dum alios docuit, quae spectatae virtutes in eo redundarunt. Cum igitur illius fama percrebuisset, & se iam in urbem recepisset, functo patre, statim illius honorificum suggestum honorificentissimo stipendio, iuvenis adhuc, a sapientissimo Duce nostro est consecutus. = *Sub finem vero huius Orationis ita de scriptis ab eo Operibus fit mentio:* = *Multa illius extant in plurimas Horatii Odas, in aliquot Virgilii Libros erudita, & docta Commentaria, quorum partem, qui eum publice legentem audierunt summa cum voluptate subadorarunt. Sed ut patriae suae, & patrio idiomati aliquid etiam splendoris afferret, Demetrii libellum de Eloquutione e Graeca lingua, & complura Plutarchi opuscula mira ingenii dexteritate in Florentinum sermonem convertit. Qui optimi illius ingenii foetus, si parumper admodum ei vitam agere licuisset, in communem utilitatem non sine maximo eius honore divulgasset. Sed proh dolor, quam saepe intempestivi, ac repentini obitus spes nostras fefellerunt! Vix enim optimus hic vir quinquagesimum annum attingens per omnia egregius, & admirabilis, & qui diuturnum tempus vivere ad communem utilitatem debuisset, statim, ac repente maximo omnium etiam dolore est nobis ereptus &c.* =

= *Habes deinde, Amice Lector,* Nic. Machiavelli *Narrationem Florentinae Reipubl. Dominis missam A. MDVIII. in qua de* Massimiliani *Imperatoris, aliorumque Germaniae Principum viribus opibusque disseritur, maxima ex parte ineditam.*

Nicolaus *igitur noster Politicorum omnium post Graecos, ac Latinos facile princeps, de quo multa, sed obscure admodum scripta sunt, natus est Florentiae V. nonas Maii MCCCCLXIX. hora IV. noctis, patre* Bernardo *I. C. patricii generis, Marchiae deinde Anconitanae Quaestore, matre vero* Barptolemaea *e nobilissima* Nelliorum *familia. Cum ab ineunte aetate ingenio esset summus, ac iudicio peracutus, sibi, duce praesertim* Marcello Virgilio *viro doctissimo, cui a secretis loco erat, litterarum gloriam facile adiunxit: a nobis enim adservantur* Machiavelli *plures Epistolae lituratae plurimum pro Rep. Flor. praecipue dum Bellum in Pisanos a Florentinis gereretur, scriptae. Dubitari tamen quorumdam iudicio potest, exquisita ne litterarum Graecarum, Latinarumque cognitione caruerit, an earum dumtaxat ostentatione.* Iovius *in Elog. qui eius eloquentiam valde laudat, ait, sermonem patrium novis planeque Atticis vinculis adstrinxisse. Verum, quod* Machiavellus *ipse professus sit, graecarum se literarum, latinarumque rudem fuisse,* Iovius *asserit, sibique vult credi.* Campanella, Becmanus *Meditat. Politic. Lib. I. §. VI. &* Voetius *omnium scientiarum imperitissimum perperam vocant.' Id quoque sentire* Alb. Gentilis *de Legationibus Lib. III. Cap. VIII. videtur: reliquos nec quaero, & taceo. Contra, nonnulli eum summis elogiis prosequuntur, quae apud* Magirum *videre poteris in Eponymol. Critic. p. DXLV. Alii eum eruditum volunt, at minus eloquentem, & in primis* Conringius *in Praefatione ante Principem* Machiavelli *a se editum, qui ipsum adeo fuisse doctum testatur, ut &* Aristotelis *Libris in Politicis nimis usum accuset; contra, eloquentiae & rudem, & incuriosum fuisse contendat. Quod ad eloquentiam, condonemus homini Germano, qui Etruscae dictionis veneres adsequi non potuerit; quod vero ad literarum peritiam, illum in antiquorum librorum lectione plurimum fuisse versatum, ex eius operibus luce clarius apparet. Constat*

pri-

primo Comoediis, eum inter Graecos Aristophanem, *inter Latinos* Plautum, *&* Lucianum *imitatum fuisse, ut quam apertissime ostendit* Io. Frideric Christius *Lib. I. de* Nic. Machiav. *& doctissimus* Bruckerus *Histor. Philosoph. Tom. IV. Per. III. Parte II. Lib. II. Cap. V. §. VI. Insuper eloquentiae exemplar, & pro libertate insignem animum, quo Historiarum libros* Livium *sectatus, &* Tacitum *composuit, e Romanis dicas hausisse; neque alia de caussa a Latino Sermone in Libris exarandis abstinuisse, nisi quod, etiam antiquorum exemplo, indignum bono cive putaret, cum patrio sermone, eoque sat culto commode uti posset, alii cuivis linguae addere dignitatem malle, ut inferius videbimus. Ceterum cum publico literarum pro Rep. scribendarum officio sub* Marcello Virgilio *laudabiliter fungeretur, habemus etiamnum in Officio vulgo* delle Riformagioni *quamplures Epp. ab ipso conscriptas, inter quae non pauca Latine legas, unde* Machiavellus *ab inlata ei iniuria vindicari facile possit. Facetus erat,* Varchio *teste Lib. IV. Histor. plurimumque apud* Caesarem Borgiam, *a quo benevole exceptus est, valuisse constat, cuius artes ex schola* Machiavelli *fuisse, nulla tamen auctoritate, plerique contendunt: sunt tamen, qui verisimilius negent. Honores in Vrbe patria gessit, Italiam, Germaniam, Galliam peragravit, summis rebus adhibitus a Florentina Rep. de quibus* Scipionem Admiratum *in III. Histor. Lib. consulere poteris. In Bibliotheca* Gaddia *perhonorifica* Machiavelli *electio) & ut vocant, instructio, qua ad Galliae Regem mittitur, adservatur, ut testis est* Iac. Gaddius *Tom. II. de script. non Ecclesiast.*

Ea vero ita incipit =

Die XVIII. Iulii MD.

Magnifici Domini &c. Intelligentes multis de caussis oportere non litteris tantum, sed per eos etiam,

qui

qui in Castris Gallicis fuissent, excusare, purgareque multa, quae obiicerentur Reip. ob quae recessum esset ab obsidione Pisanae Vrbis, elegerunt Franciscum Casam & Nicolaum Machiavellum secretarium suum, ambos nobilissimos Cives Flor. dederuntque illis in hac sua legatione ea mandata, quae infrascripta sunt, & cum salario uno quoque die, videlicet Francisco Casae librarum octo Florentinorum parvorum, & Nicolao Machiavello, ultra eius salarium ordinarium ad rationem florenorum largorum in grossis uno quoque mense &c.

Franciscus *reversus est die VII. Martii MD.* Nicolaus *vero die XIV. Ianuarias eod. anno.*

In nostra Bibliotheca pro Rep. Epistola scripta legitur, sed Machiavelli *manu, quae est huiusmodi.*

= Oratori apud Christianissimum =

Magnifice Orator. Questa mattina abbiamo ricevuto una vostra de' 30., & visto quanto abbiate scritto al Pubblico, in che commendiamo grandemente l'affezione vostra nel particulare, e la diligenza nel pubblico, facendovi intendere, che il Machiavello fu mandato costì, solamente per mostrare quanto si stimava e presenti, & eminenti pericoli, non perchè egli potesse far meglio o più di voi: ma perchè si demostrassi con tal venuta, che le cose nostre erono in termine, che non si potevono, & non si dovevono exprimer per lettera &c.

Florentiae die III. Febr. MDIII.

Idem Gaddius *l. c. se Epistolam quamdam legisse adserit, patentem vocant amplissimam, in qua Florentinus Magistratus, vel summus, vel summo par, qui in bellicis negociis preaerat, militum ductoribus imperat, ut* Machiavello, *tamquam ipsi magistratui, obediant. Illa, quae scripta fuit die XXIII. Iunii MDXII. ita incipit =*

Niccolò di Messer Bernardo Machiavelli nostro Cittadino, e Secretario, il quale noi mandiamo nostro Commissario in tutta Valdichiana &c. ✝

Mariettam Ludovici *filiam* Corsiniam *sibi Connubii vinculo coniunxit, a qua plures suscepit filios. Incumbentibus deinde in Remp. saevissimis temporibus, exactoque* Petro Soderinio, *ut qui optimarum pro Libertate partium esset, iniquis* Mediceorum *quaestionibus afflictus, cum populi fidem expertus esset ambiguam, popularis haberi desiit. Sed nihil magis famae* Machiavelli *nocuit, quam Libellus* de Principe *conscriptus, quo* Mediceis *suaserat, ut Italiae totius regnum capesserent: unde invidiam conflare Florentinae Libertatis principibus coepit. Verum, etsi* Mediceas *partes sequi videretur* Machiavellus, *participem tamen fuisse constat coniurationis in* Mediceos *Principes a* Petro Paullo Boscholio, *& ab* Augustino Capponio *excogitatae, unde* Nicolaus *in publicos carceres detrusus, equuleum invicto animo pertulit, quin proderet quicquam. Quin etiam* Iac. Nardius *Lib. VII. Histor. suspicatur, se in alia quoque coniuratione in* Iulium Card. Mediceum *a nonnullis magnae eruditionis, ac cordati animi iuvenibus excogitata, in hortis Oricellariis, quo omnes studiorum gratia conveniebant inmiscuisse. Haec autem infelici auctorum fato detecta fuit A. MDXXIII. quare* Nicolaus *fugam arripere coactus est. Nihilotamen minus in* Mediceorum *gratiam rediisse videtur* Machiavellus, *cum* Laurentio Mediceo *Vrbini Duci* Principis *Librum*, Clementi VII. *Historias Florentinas dicaverit. Quapropter postquam* Caroli V. *Imp. armis, ac suadente* Clemente VII. *libertas civium funditus erepta est, eo magis aucta populi in* Machiavellum *invidia, quo veluti praeceptore ea fieri putabant, diversis rerum eventibus afflictus, cum se praecipue* Donato Iannoctio *in primi Secretarii munere posthabitum vidisset, excessit ex rebus humanis, aetatis A. LXVIII. A. ut* Nigrius *putat,*

tat, *MDXXVI.*, Varchius; *MDXXVII.* Iovius *vero A. MDXXXI. fatis cessisse asserit, cum accepto temere pharmaco, quo se adversus morbos praemuniret, vitae suae iocabundus illusisset. Verum ex publicis necrologiis constat*, Machiavellum *ad superos evolasse X. Kal. Iul. MDXXVII. & ad* S. Crucis *fuisse tumulatum: qua in Ecclesia observatione dignum est, trium post plura saecula virorum insignium cineres adservari*, Angeli *videlicet* Bonarrotae *primi post Graecos, ac Romanos artifices sculptoris*, Galilaei Galilaei *Mathematicae*, *&* Nicolai *nostri Politices summi instauratoris*.

Parum autem pie obiisse, rumor eo tempore in vulgus emanarat, narrantibus nonnullis apud P. Bayle, *dixisse eum morti proximum, malle se cum viris magnis in Inferno considere, quam cum hominibus simplicibus*, Petro, Paullo, *& mendicis aliis in Coelo triumphare. Alii Sacramentis Ecclesiae illusisse tradunt; alii denique maleferiati homines alia profana eidem affricant; quae omnia consulto ad eius memoriam foedandam fuisse conficta doctissimus* Bruckerus *iure suspicatur loc. cit. Verum id clarius evincitur, ex Epistola quam mihi humanissime communicavit* Io. Bapt. Nellius *Patricius Flor. scripta ad* Franciscum Nellium *in Pisana Academia Iuris Caesarei, & Pontificii professorem, quae est huiusmodi.*

Carissimo Francesco.

Non posso far di meno di piangere in dovervi dire come è morto il dì XXII. di questo mese Nicolò nostro Padre di dolori di ventre, cagionati da uno medicamento preso il dì XX., lasciossi confessare le sua peccata da frate Matteo, che gl' à tenuto compagnia fino a morte. Il Padre nostro ci à lasciato in somma povertà, come sapete.

Quan-

Quando farete ritorno quassù, vi dirò molto a bocca: O' fretta, e non vi dirò altro, salvo che a voi mi raccomando.

MDXXVII.

Vostro Parente
Pietro Machiavelli.

Extra legitur spectabili viro Francisco Nellio Avocato Florentino in Pisa.

Antonius Vacca *hoc eius tumulo Epigramma adponendum composuit.*

= *Quisquis ades, sacro flores & serta sepulcro*
Adde puer, cineri debita dona ferens.
Nam veteres belli, & pacis qui reddidit artes
Iampridem ignotas regibus, & populis,
Hetruscae Machiavellus honos, & gloria linguae
Hic iacet: hoc saxum non coluisse nefas. =

Atq. Hic proferenda sunt nonnulla, ad eius mortem pertinentia, quae tamen suspectae fidei sunt, & habentur in Epistola mss. Io. Bapt. Busini *ad* Benedictum Varchium *missis, quae extat cum multis aliis eiusd. auctoris in Biblioth.* Magliabech. *Data Romae die XXIII. Ianuar. MDXLIX.*

Il Machiavello fuggì di Roma, e giunse costì, essendosi recuperata la libertà: cercò con grande instanza di entrare nel suo luogo de' Dieci; Zanobi, *e* Luigi *lo favorirono; ma* Messer Baldassarre, *e* Niccolò *di* Braccio *lo disfavorirono, e l'universale per conto del suo Principe l'odiava. Ai ricchi pareva, che quel Principe fussi stato un documento da insegnare al Duca tor loro tutta la roba, e ai poveri tutta la libertà. Ai piagnoni pareva, che ei fosse Eretico, ai buoni disonesto, e ai tristi più tristo, o valente di loro, talchè ogn'un l'odiava: ma* Zanobi (*idest* Bondelmontius) *e* Luigi (*idest* Alamannus) *come grati si ricordavano dei benefizi ricevuti, e delle virtù loro, e non*

apevono i vizi suoi, perchè fu disonestissimo nella sua vecchiaia. ma oltre all'altre cose goloso, onde usava certe pillole, avutane la ricetta da Zanobi Bracci, *col quale spesso mangiava, Padre dell' Abatino. Ammalò, come accade, parte per dolore, parte per l'ordinario. Il dolore, era l'ambizione, vedendosi tolto il luogo dal Giannotto assai inferiore a Lui, il quale vi fu messo, e favorito da* Anton Francesco, *perchè lo lodassi; da* Tommaso, *perchè prometteva esser mezzano di dare una sua figliuola a.* Francesco Nasi; *da* Niccolò *per la medesima ragione, ondo giocò di due fave un lupino; da* Alfonso *per amor di* Tommaso. *Ammalato cominciò a pigliare di quelle pillole, ed a indebolire, ed aggravar nel male; onde raccontò quel tanto celebrato sogno a* Filippo, *a* Francesco *del* Nero, *e a* Iacopo Nardi, *e ad altri, e così morì, malissimo contento, burlando. Dice* Messer Piero Carnesecchi, *che venne seco da Roma con sua sorella, che l'udì molte volte sospirare, avendo inteso, come la Città era libera. Credo, che si dolesse de' modi suoi, perchè in fatti amava la libertà, e con laldi straordinarissimamente, ma si doleva d'aversi impacciato con Papa* Chimenti. *Morì avanti la peste. Et in Ep. Dat. die XVI. Februar. MDXLIX. ubi de Fratre* Hieronymo Savonarola *loquitur, id de Machiavello refert. = Il Machiavello diceva, e Filippo ancora, che i Profeti disarmati tutti capitan male, e che fra Girolamo doveva armarsi, come fece Moisè, e valersi di Francesco Valori; come quello di Iosuè. Conchiudo così se &c.*

Riccius de ipso haec memoriae prodidit in Vol. signat. Quartiere di S. Spirito pag. CLX. = Niccolò di Messer Bernardo Machiavelli, quello che scrisse le Istorie, fu Segretario della Signoria dall' anno MDXII. accettissimo all' universale, e molto amato da Piero Soderini; fu remosso dalla Segreteria, & essendo povero, e carico di filioli, e non essendo adoperato dallo stato de' Medici, come al passato, gli convenne, trattenen-

tenendosi in villa, e in Firenze, passarsela al meglio, che poteva. Oltre alle Storie Fiorentine repartite in VIII. libri, con li quali si conduce fino all' anno M-CCCCXCIV. scrisse un libro de' Discorsi, *altro* dell' Arte della Guerra, *e un Trattato* del modo, che devono tenere li Principi nuovi nello consolidarsi nelli Stati. *Compose due Commedie, la* Mandragola *invenzione nuova, e la* Clitia, *che è la* Casina *di* Plauto; *compose ancora pigliando il concetto dalla* Aulularia *di* Plauto *un' altra Commedia detta la* Sporta; *ma perchè gli fragmenti di essa restarono in mano di Bernardino di Giordano, essendo capitati alle mani di* Gio. Bat. Gelli, *aggiuntovi certe poche cose, la diede fuora per sua. Compose ancora certi* Capitoli, *& una* Novella *di un Diavolo, che prese moglie, che vanno tutti stampati insieme, e di più compose ad istanza di Messer* Virgilio, *& ad imitazione delle* Nebule, *& altra Commedia di* Aristofane, *un Ragionamento a foggia di Commedia, e in atto recitabile, e lo intitolò le* Maschere, *che l' originale si ritrova appresso di me fragmentato, & non perfetto, e tanto mal concio, che io non l' ho copiato, siccome ho fatto di molte altre cose sue, Discorsi, e Lettere non stampate; e credo anco non lo voler copiare, perchè sotto nomi finti, va lacerando, e maltrattando molti di quelli Cittadini, che nel MDIV. vivevano ec. Inferius.*

Niccolò Machiavelli detto, incolpato di esser complice del Trattato fatto contro li Medici, da Pietro Pagolo Boscholi, e da Agostino Capponi, fu messo in carcere, vi stette molti giorni, toccò quattro tratti di corda, e nella Creazione di Leone X. in quella pubblica allegrezza, fu libero, ma confinato dentro allo spazio di X. miglia fuori di Firenze.

Nescio vero quo fato factum fuerit, ut eiusmodi vir, tantaque ingenii praeditus gloria, tam adversam fortunam sortitus fuerit, ut summam egestatem pertulerit: Amicos habuit praeter ceteros Iac. Diaccetum,

Io. Canaccium, Io. Corsinium, Petrum Martellium, Franc. Vittorium, Franc. Guidettium, Aloysium Alemannium, Zenobium Buondelmontium, Ant. Buciolum, Alamannum Salviatum, *&* Franc. Guicciardinium, *cuius Epistolae duae, quarum prima data est Faventiae die XXVII. Decembris MDXXV. altera Placentiae die XII. Novembris MDXXVI. extant in Bibliotheca nostra* Machiavello *nostro scriptae*. *Quamobrem etiam in illis* Guicciardinii *egregiis Historiae Libris plurimum* Machiavello *sine dubio debemus: ea omnia Etrusce conscripta*, Iulii Nigrii *temporibus apud diversos reposita extitisse, ex illius Commentariis de Scriptoribus Flor. intelligimus*.

Plura Machiavellus *vernatula lingua conscripsit, quae deinde in Latinam, Anglicam, Gallicam, ac Germanicam versa prodierunt*.

Scripsit itaque Historiam Florentinam *ab A. MCCXV. ad A. MCCCCXCIV.* Clementi VII. *dicatam. Venetiis prodiit A. MDXXXVI.* Hieronymus Turlerus *I. C. Alemannus priorem huius Historiae Librum Latine vertit, ac publici iuris fecit Basileae A. MDLXIV. typis* Lazari Zetzveri: *quem cum ab eruditis summo excipi plausu videret, totam Historiam Latinam reddere aggressus, eam edidit annum circiter MDCX. Edita quoque fuit Lugduni Batavorum apud* Hieronymum de Vogel *A. MDXLV. vitaeque* Castruccii *coniuncta*.

Franc. Donius *in Opusculo cui titulus = Raccolta di varj detti sentenziosi di Uomini illustri Fiorentini al Serenissimo Francesco Medici Principe di Firenze Kal. Martii MDLXI. ms. in Archivo* Doniorum *nostrae Urbis, haec de* Nicolao *refert*. = *Di Niccolò Machiavelli si racconta, che quando si pose a scrivere la mirabile Historia sua, egli andava, come molti Scrittori fanno, agli Amici, & a Parenti, & ai prudenti Uomini dimostrandone qualche particella, acciocchè ne dessino giudizio, l' emendassero, o insegnassero*

sero qualche onorato ricordo. Fra molti, che le viddero, e lodarono, vi fu un dotto, e letterato, il quale poichè ebbe visto il modo raro, pieno di comparazioni, simili, & exempli, lo stile candido, pieno di numeri, e di dolce suono, lodò le parole vere, mostrò le metafore, che erano chiare, e le allegorie ben conteste, e poi disse = altro non ci manca, se non che la Historia vostra la facciate Latina. Le quali parole considerando, rispose = E fu già un Re de' Lacedemoni, e se ben mi ricordo fu chiamato Agasicle, al quale un suo famigliare, che sapeva, che egli avea desiderio d'imparare disse: perchè non pigliate per maestro il Sofista Filofane? Non, rispose il Re, perchè io voglio esser discepolo, di cui son figliolo. La mia lingua sarà Fiorentina, Signor mio caro, per ora, e non Romana.

Operis huius autographum, IV. Libris mutilum, itidemque aliud exemplar nitidissime exscriptum extat in Bibl. Medic. Laur. *idemque profecto est, quod* Clementi VII. *obtulit, & aliud denique in Bibl.* Magliabechiana *visitur ineunte saeculo XVI. exaratus. Cl. XXV. Cod. LXXXV.*

In eadem Bibl. prostat Liber De Principe. *Cod. Chartac. in 8. Huius initio Epistola legitur hunc praeferens titulum* = Blasius Bonaccursius Pandulfo Belluccio Salutem = *Incipit = Intra gli altri ec. = infra vero haec habet = Sendomi tu non solo amico, ma protectore ti mando l'operetta composta nuovamente de' Principati dal nostro Niccolò Machiavelli, nella quale tu troverai con somma dilucidazione, e brevità descritto tutte le qualità de' Principati, tutti e modi a conservarli, tutte le offese di essi con una esatta notizia delle Storie antiche, e moderne, e molti altri documenti utilissimi in modo, che se tu la leggerai con quella medesima attenziene, che tu suoi le altre cose, sono certissimo ne troverai non piccola utilità ec.*

In

In hoc Nicolai *nostri Opere, quod habemus cum* Hermanni Conringii *Animadversionibus Helmstadi MDCLX. mirantur omnes acumen ingenii singulare: astutum tamen, ac temerarium potius politicum, quam prudentem eius auctorem dicunt, eo quod tyrannicas artes suo Principi commendet: ex quo factum est, ut non paucos nactus fuerit adversarios.* Franc. Hottomannus *auctor habetur* Commentariorum de Regno, aut quovis Principatu recte administrando: *qui politica doctrina referti, A. MDCLXXVII. prodiere.* Innocentius Gentilletus *in* Antimachiavello *suo, Lausannae edito A. MDLXXI. magis eius impietatem, quam errores politicos redarguit. Extat quoque incerti auctoris* Commentarium de Regno recte administrando, Nicolai Machiavelli *Principi oppositum Vtopiae A. MDCLV.* Petrus Ribadeneira Principem Christianum *scripsit adversus eundem, Moguntiae MDCIV. sed imbecillis nititur principiis. Minoris notae sunt* Thomas Bozius de Imperio virtutis, & robore bellico contra Machiavellum *Coloniae MDCI.* Claudius Clemens in Machiavellismo iugulato *Compluti MDCXXXVII.* Io. Laurentius Luchesinius Scrutinium *edidit* Stultitiae Machiavelli *Romae MDCXCVII. in quo impia, & perversa dogmata, quae* Machiavello *imputantur, notare adgressus est, ita ut ipsi opponat* Salomonis *Proverbia, ex horum parallelismo singula refellens.* Apologiam *vero pro* Nicolao *nostro scripsit* Caspar Scioppius *in* Paedia Politices *ab* Hermanno Conringio *edita Helmstadi MDCLXIV. &* Amelot De la Houssare *in Praefatione ante Principem* Machiavelli *Gallice a se versum. Demum nuperrime anonymus auctor in eius cineres arma movit, Libello, cui titulus:* L'Antimachiavelle ou examen du Prince de Machiavel. *A Londres MDCCXLI.*

De Re militari Libros VIII. *elucubratus est, ad* Laurentium Strozzam *Patricium Flor.* Philippi *F. missos. Horum VII. e Thusco in Latinum Sermonem ver-*

versos per Io. Morelium *Paryfinum*, *distinguit* Gesnerus *in Bibliotheca a* Disputationibus, *quas* Sermones *appellavit*, *de rebus a* Tito Livio *prima Decade scriptis*. *In his antiquissimam illam veterum Romanorum virtutem*, *tamquam in compendium redactam expressit*, *& ad imitandum proposuit*; *& quare nostro aevo praeclara huiusmodi facinora non patrentur*, *in propatulo collocavit*, *ut totius Historiae succum in iis comprehendisse videatur*. *Prodierunt istae Latine redditae Lugduni Batavorum apud* Hieronymum de Vogel *MDCXLIII*.

Vitam etiam Castruccii, *conscripsit*, *quae ms. extat in Bibl.* Medic. Laur. *prodiit vero Tiguri MDXXX. & MDCX. nec non Commentariolum* De Rebus Alemanniae, & Galliae, De Vitelloctii Vitelli obitu &c.

Quamplures deinde Comoedias, *styli suavitate*, *ac varietate inventionis percelebres composuit*, *quae a* Nigrio *loc. cit. memorantur*.

Eae vero sunt.

La Clizia *ms. in Bibl.* Riccardiana, *ubi quoq. eiusdem Rithmus*, *cui titulus* Canto dei Romiti *adservatur in Chodic. Chartac. in fol. O. III. n. X.*, *& enarratio inscripta* = *Ritratti delle Cose della Francia Cod. Chartac. in fol. G. II. n. IV. La Clitia vero Florentiae*, *Parisiis*, *Romae*, *alibique impressa fuit*.

La Mandragora : *Has quidem fabulas*, *cum Florentiae actae*, *miri leporis famam fuissent adeptae*, *Romae iterum agi iussit* Leo X. P. M. *Sed cum in his Cucullatorum*, *ac Clericorum mores acri stylo*, *in* Mandragora *praesertim*, *reprehendantur*, *adeo universo istorum Ordini displicuere*, *ut* Machiavelli *famam labefactatum totis viribus inruerent*.

Habemus etiam. =

La Sporta.

Le Maschere *ms.*

Il Segretario *ms. apud* Riccios, *apud quos alia quoque eiusdem scripta reperiri, ac praecipue integrum Epistolarum volumen, mihi adseveravit* Salvinus Salvinius *Canonic. Flor. Vir Cll. Atq. utinam ea perlustrandi facilior aditus pateret. Inter schedas nostras, eiusdem adservatur Ep. data Romae Die VIII. Sept. Blasio Cancellario Florentiae, qua* Lucretiae Alexandri VI. Pont. *Filiae sponsalia graphice, ac pungenti stylo depingit. In Bibl.* Magliab. *extat Cod. Chart. in 8. autographus, in quo legitur* Fabula Diaboli uxorem ducentis, Versio Andriae Terentii, *deinde* Poematium *octavis XXXII. constans, cui titulus* Serenate. *Incipit.* =

Salve Donna tra l' altre donne eletta,
Exemplo rado di bellezza in terra,
O unica Fenice, alma perfetta,
In cui ogni beltà si chiude, e serra,
Ascolta quel, che il tuo servo ti detta,
Poichè con gl' occhi gli fai tanta guerra,
E credi, se tu vuoi esser felice,
Alle vere parole, che ti dice. ec.

In Medic. Laur. *Bibl. Cod. prostat membranac. in 8. cui titulus* Il Decennale. *Praemittitur huic Epistola, quae, cum in editis desideretur, digna est, quae referatur.* =

Nicolaus Machiavellus Alamanno Salviato.
Viro praestantissimo salutem.

Lege, Alamanne, postquam id efflagitas, transacti Decenii labores Italicos, nostrum XV. dierum opus. Fortasse nostri aeque, ac Italiae vices dolebis; dum quibus ipsa fuerit periculis obnoxia perspexeris, & nos tanta infra tam breves terminos perstrinxisse forsitan, & ambos excusabis. Illa necessitudine fati cuiusvis refringi non potest; & nos angustia temporis, quod in huiusmodi ocio nobis adsignatur. Verum obsecro

Te,

Te, ut nobis non desis, sicut illi, ac labanti Patriae Tuae non defuisti. Si cupis carmina haec nostra, quae Tuo invitatu edimus, non contemnenda. Vale V. Id. Nov. M.D.IIII. =

Sequitur deinde eodem Codice. =

= *Nicholai Machiavelli Rerum Compendium secundo Decennio, cui mors illius viri praestantissimi finem ademit.* =

In Bibl. Gaddiana *legebatur* = *Discorso sopra la riforma dello stato Fiorentino fatto in grazia di Leone X.* = *Quae disceptatio satis prolixa, & accurrata erat, teste* Iac. Gaddio *Tom. II. De script. non Ecclesiast. Illam vero cum plurimis aliis pretiosissimis eiusdem Bibliothecae mss. Codd. dominorum oscitantia, ablatam, atque in Angliam missam fuisse audio.*

De Nicolao *vero mentionem innumerabiles paene Scriptores faciunt, eiusque doctrinam alii tutantur, alii respuunt, & damnant. Verum* Nic. Christius *de* Nic. Machiavello *Libros III. exaravit, in quibus de Vita, scriptis, & secta eius viri, universimque de Politica nostrorum post instauratas literas temporum ex instituto differitur. Lipsiae apud* Io. Christoph. Krebsium *A. MDCCXXXI. In Museo nostro adservantur Pacta a* Iulio II. *cum* Ferdinando Aragonio, *utriusq. Siciliae Rege, ac cum* Leonardo Lauredano *Venetiarum Duce inita, die IV. Octobr. MDXI. ob redigendam sub Ecclesiae potestatem Bononiam, a* Nicolao *nostro exscripta.*

Scripta eius per integrum fere saeculum lecta fuisse in Rep. Lit. sine Atheismi suspicione testatur Reimmannus *Historia Atheismi III. Cap. IV. §. XIV. id quod verum esse ex Historia Librorum* Machiavellorum *patet. Erat enim* Alexandro VI. *commendatus, & Librum quoque De Principe* Leonis X. *fratris filio dedicaverat, minime indignante* Leone, *quin eius ingenio ita favente, ut eam arcanam Dissertationem* De Reformatione Florentinae Reip. *scribere iusserit, quam ms. in Bibl.* Gaddiana *adservari iam diximus.* Clemen-

te VII. *quoque iubente Historiam Flor. edidit, benevole ab eo acceptam.* Machiavello *autem mortuo*, Angelo Bladio *Decennii privilegium, ut opera eius ederet, a Pontifice concessum est. Idem fecere* Paullus III. Iulius III. Marcellus II. Paullus IV. *hisque auctoritatibus munita* Machiavelli *scripta in omnibus fere Europae regionibus diu, sine Atheismi suspicione lecta sunt. Anno MDLII. primus in illum acriter insurrexit* Ambrosius Catharinus, *eiusque tum scripta exiguo in pretio vel ab ipsa Romana Aula haberi coeperunt. Tandem* Antonii Possevini, & Thomae Bozii *instigatione, & clamoribus permotus* Clemens VIII. Machiavelli *Opera, tamquam impietatis suspecta prohiberi iussit.*

Habes in fine, Erudite Lector, alias doctissimorum virorum Epistolas, quorum res pro Liter. Rep. gestas nimis longum esset percensere, praesertim cum ab aliis quoque factum id fuerit. Vale.

EPI-

CHRISTOPHORI LANDINI

VIRI ERVDITISSIMI

AD LAVRENTIVM MEDICEVM

EPISTOLA DEPRECATORIA.

ARGVMENTVM.

Rationibus praecipue validissimis, nec non stylo aeque eleganti, ac iucundo varioque cum Rhetoris, tum Oratoris flore respersis, opem Laurentii, ut in cuiusdam demortui, qui Reipublicae Florentinae unus erat a Secretis, locum sufficeretur, pari affectu, ac modestia, efficaciter implorat.

CHristophorus Landinus Laurentio Medici maximae urbis spei S. D. Ego cum a te, ut in ceteris omnibus rebus, sic in huiuscemodi petitione, qua in Secretariorum numerum adsciri exopto, operam tuam, & adsiduam, & diligentem requisierim; & mea permulti, & tua etiam nonnihili interesse arbitratus sum, ut & quo consilio id petam, & quid in ea re pollicear, breviter tibi ostenderem. In quibus quidem explicandis, si paulo quidquam de me liberius prolocutus fuero, te in primis oratum velim, mi *Laurenti*, ne id tu aut impudentiae, aut adrogantiae imputes, cum ego nulla magis re, quam pudore, & modestia tibi commendatum esse cupiam: sed rerum necessitati condones, quando, ut vides, huiuscemodi causa agitur, in qua nisi plurima profitear, ne minima quidem voti adsequendi spes relinquatur: Sed quoniam me, ut est apud Persium,

non modo in cute, sed intus etiam iam probe nosti, in deprecandis a me huiuscemodi vitiis longiori oratione non utar; quin rem ipsam, quam potero, brevissimis perstringam; ut non solum ipse cognoscere, sed aliis etiam ostendere possis, me non ambitione impulsum, sed probabili ratione adductum esse, ut tantum mihi munus demandandum peterem. Ego cum animadverterem, mi *Laurenti*, plerosque esse, qui aut ad Iurisconsultos, aut ad externos, & a vestro imperio solutos Oratores hanc provinciam delegarent, neutrum sine meae famae iactura, quantulacumque ea sit, futurum existimavi. Sed ut de Iurisconsulto prius ostendam: Quis erit adeo iniquus rerum iudex, modo illi Secretarii munus notum sit, qui Iurisconsulti in ea re operam, aut nunquam, aut rarissimo desiderari; Oratoris vero artificium, & promptissimum, & adsiduum omni tempore, omnibus locis deposci non videat? Possem id plurimis, atque gravissimis argumentationibus comprobare: Sed quoniam, & ipse idem iudicas, & pauci omnino extant, qui aliter sentiant, in re manifestissima diutius non commorabor. Cum igitur huic homini alienum negotium commissum fuerit, quis non crediderit, in ea Republica, in qua haec fiant, qui vel mediocri eloquentia sit praeditus, inveniri neminem? Neque id iniuria: Omnium enim constantissima sententia est, quocumque in artificio, vel mediocrem eius rei artificem excellentissimis aliorum operum artificibus esse praeponendum. Dixi de Iurisconsulto: Verum externi Oratoris ratio eadem erit. Nam cum arcana Reipublicae non sine plurimis periculis homini peregrino credantur: cumque huic rei a maioribus vestris diligentissime semper cautum sit; vagabitur haec passim opinio, vidisse quidem civitatis nostrae Principes huiuscemodi omnia pericula pro viribus esse declinanda, verum paenuria suorum, qui id munus vel medio-

cri-

eriter tueri possent, coactos peregrinum hominem asciviſſe. Quae quidem nota, etsi univerſis nominis Florentini literatis inuri videatur, tamen non omnes pariter attingit: Adſunt enim nonnulli & doctrina, & eloquentia, & moribus ſpectatiſſimi viri, qui cum Sacerdotiis, & Sacrificiis addicti ſint, a reliquis eos Reipublicae muneribus vacare omnino oporteat. Adſunt itidem complures, qui, cum & genus, & ordo in civitate amplior, illos ad omnia maxima advocet, haec minora iure contemnant: Adſunt denique optimi adoleſcentes, & de quibus omnia maxima ſperari liceat; verum hos nondum per aetatem admitti par eſt. Me vero quid ab huiuſcemodi ignominia defendit! Sacerdotium ne? Cui & uxor, & liberi iam ſint? An fortuna? Cum eo ſim loco natus, ut ſi in hunc gradum evadere liceat, inter fortunatiſſimos enumerandus videar? Aetatem vero quis iam excuſet? Quandoquidem alterum, & Quadrageſimum annum duco, quo is, qui nuper Secretarius deceſſerat, nihilo grandior creatus ſit: Quid igitur me inſcitiae arguentibus adverſus haec reſpondebo? Aut quid tantae notae opponam? Latuiſſe me fortaſſe vos, quia magno locorum intervallo diſcluſus minime Civibus meis cognitus, eſſe potuerim? At non modo veſtro in conſpectu a teneris annis verſor; ſed & Poeticis, & Oratoriis praeceptis Florentinam Iuventutem decimo iam anno publice, privatimque erudio. Quid igitur de me aut inter ſe loquentur homines, aut ſecum taciti cogitabunt? Niſi idcirco mei rationem habitam non eſſe, quod a vobis iudicibus omni in re perſpicaciſſimis, atque iuſtiſſimis aut doctrina, aut moribus parum probatus ſim. Quamobrem quibus in difficultatibus verſer, iam vides; non enim modo, ſi praeteritus ero, ſpes omnis maioris deinceps dignitatis adquirendae ablata fuerit; ſed, quod ne cogitare quidem ſine meo ſummo dolore

possum, quidquid illud expectationis, etsi perexiguum sit, mihi quidquid est expectationis, quod ego de me plurimis laboribus per tot iam annos excitaveram, id omne in medio ipso cursu labatur, atque concidat necesse est, ut mihi iam nihil magis ignominiosum futurum videatur, quam si hactenus in aliquo nomine apud plerosque fuerim: quandoquidem ex hoc exitu sibi persuasuri sint homines, me opinioni, quam de me conceperant, conrespondere non potuisse. Ostendi causam petitionis meae, ut opinor, non solum, iustam, verum etiam necessariam. Reliquum est, ne aut parum considerate aut nimis temere agere videar, ut de re ipsa pauca dicam. Vereor enim esse non paucos, qui ita existiment, me in petendo, parum magnitudinem rei attendere, & ambitione quadam impulsum, non quid vires nostrae valeant, sed quo animi libido ferat, considerare. Ego autem, qui universam molem saepissime mihi proposuerim, atque eam tacitus mecum, diuque versaverim, has omnes in illa difficultates animadverti. Videbam enim, quod etsi multopere ad Reipublicae Maiestatem pertineret, ut eius sensa non modo prudenter, & graviter; verum etiam copiose, & eleganter scripta ad exteros, & populos, & Principes deferantur; superesse tamen plurima, neque minora fortasse, & in quibus Secretarii ingenium non mediocriter perspici possit. Quis enim ignorat, eum virum, cui haec demandentur, multis, ac variis virtutibus instructum esse oportere? Sed omitto nunc observantiam in Principes urbis, omitto facilitatem, atque affabilitatem in omnes, omitto studium, & diligentiam in munere obeundo, omitto tolerantiam omnium difficultatum, patientiam omnium indignitatum, prudentiam denique summam, ac modestiam in rebus omnibus, & nihil temere, nihil insulse, nihil leviter, nihil incon-
stan-

ſtanter agat, nihil per contemptum negligat, nihil per ambitionem ſupra ſe moliatur, aut tentet. Quae quidem omnia qui Secretariorum muneri indiſſolubili nodo annexa non viderit, hunc ego hominem hoc nomine indigniſſimum putabo. Sed haec, ut dixi, omitto: ad illud venio, in quo totius rei diſcrimen verſatur. Qua enim taciturnitate per immortalem Deum, qua fide, qua religione hunc hominem eſſe oportet, cuius in pectore, tamquam in munitiſſima, & a nulla parte expugnabili arce, omnia arcana, quae ad Reipublicae ſummam pertinent, collocantur! Quid enim vel etiamſi minimum ſit, ſine publico detrimento, & ſuo ſummo ſcelere effutire poteſt? Quo cruciatu, quo ſupplicio dignus eſt is, qui cum omnem cogitationem, omnem induſtriam in eo ponere debeat, ut ne minima quidem in parte aut Populi maieſtas, aut Principum auctoritas perturbetur, tamen ſua vel ſtultitia, vel levitate, vel vanitate omnia prodit? Quæ quidem virtutes etſi a iuſtitia, ac modeſtia proficiſcantur, tamen eo in loco nec ſine prudentia, nec ſine animi magnitudine præſtari poſſunt; cum in illis conſervandis, non ſolum adverſus invidos, & inimicos, a quibus tamen facilior cautio eſt, decertandum ſit, ſed amicis ipſis, & familiaribus acerrime reſiſtendum. Omnes enim ſcire cupiunt; paucoſque invenies, qui non potius quid illis libeat, quam quid te deceat, efflagitent. Itaque accedunt mentitis larvis obtecti, & ut te decipiant, omnes ſui animi perturbationes diſſimulant; atque occultant: curam autem publicam, & ſtudium pacis, & ocii ſimulant, atque praeſeferunt; adgrediuntur te dolis, ſollicitant precibus, tentant praemiis, impellunt minis; ut niſi prudentia, & robore animi valeat, quivis etiam probus vir labi poſſit. Has igitur difficultates cum in re ipſa eſſe animadverterim, pervelim, mi *Laurenti*,

ut omnino tibi persuadeas, me nunquam in hanc petitionem descensurum fuisse, ni prius firmissimo animo mihi proposuissem illas omnes studio, industria, ac diligentia superare. Est, inquam, est difficile ita excultum, ita expolitum, ita omni ex parte absolutum se quemquam reddere, ut universum hoc munus adimplere valeat. Neque ego adeo insolens sum, neque tantum mihi arrogo, ut eum me hominem esse profitear: Sed cum animum afferam, & Reipublicae devotissimum, & ab omni nequiore labe purissimum, & ad se his artibus exornandum ardentissimum, spero profecto, si primas omnino in ea re partes non adsequar, ut saltem in secundis, aut tertiis consistere liceat, cum iam vetusto proverbio notissimum sit, amanti, & propter amorem acriter invigilanti nihil difficile esse solere. Quamobrem si consilium meum, si animum adprobas, suscipe, quaeso, meam defensionem, mi suavissime *Laurenti*. Elabora, contende, & tua opera, tuis precibus, tua gratia, qua plurimum ob admirabilem indolem tuam, & omnium maximarum virtutum initia apud omnes cives vales, enitere, ut *Landinus* tuus, tuus, inquam, & qui totus ex te pendet, quod cupit, adsequatur. Valeat apud te animus meus Reipublicae addictus penitus, atque devotus; valeat studium, ac fides mea in Florentina iuventute erudienda non mediocris, cui ego quibuscumque rebus prodesse potui, neque sedulitate umquam, neque diligentia defui; valeat eadem in re liberalitas nostra: nam tu ipse testis optimus es, cum in ea re nullis umquam laboribus pepercissem, nullum tamen in meo artificio avaritiae vestigium apparuisse; cum ita iam decimo anno publice doceam, ut primis duobus nulla publica mercede, reliquis vero deinceps, aut parva, aut mediocri contentus fuerim. Privatim autem quis umquam operam meam gra-

tui-

tuitam frustra concupivit? Liceat igitur per te me hanc ignominiam effugere, ne sim adeo infelix, ut quo tempore ego Musarum gymnasio praefuerim, eo illae tempore suis antiquissimis sedibus pellantur. Est quidem iuris civilis scientia in omni libero populo sanctissima, suntque ii, qui illi praesunt, omnibus honoribus adficiendi: sed quis locus, quis dignitatis gradus illis in civitate non patet? Patet curia: patent duo Praetoria; patet mercatorium forum, patent tot ex artificibus collegiorum, tot sacrorum coenobiorum, tot oppidorum publicae advocationes. Privatorum vero quotus quisque est, qui illorum domos, tanquam oracula, in suis dubiis rebus venerabundus, & cum muneribus non thureis, aut myrrhae, sed aureis non petat? Musae autem magni Iovis filiae, & quae mortali hominum generi immortalitatem donent, si hoc uno domicilio, & patrio, & avito excludantur, non modo ubi dignitatem suam tueantur, sed quod miserrimum illis, & a nominis Florentini Maiestate alienissimum est, quo aestus, & imbres, quo sitim, famemque a se arceant, non habeant. Hic ego te imploro, atque etiam liberius admoneo, pertinere ad existimationem tuam, ne quo tempore tu Musarum studiis flores, sua illis & debitissima, & unica praemia eripiantur: cum nullus iam in Italia angulus sit, nullus populus, nullus Princeps, etiam ex iis, qui vectigalia pendunt, qui Musis, quae possunt maxima praemia non proponant. Hic ego etiam Patris tui viri sapientissimi auctoritatem, atque operam obtestor, quem cum ego propter eius summum in literatos studium, summamque benivolentiam, totius nostri saeculi in nostris Elegis Mecenatem iure appellaverim, tam necessario patrocinio numquam defuturum credam; praesertim cum sua prudentia probe norit, in primis ad Maiestatem Florentini no-

minis pertinere, ne populus ille, ex quo hactenus, & Oratores, & Poetae, & Historici non pauciores, quam ex Equo Troiano Duces progressi sunt, ad id inopiae nunc redactus videatur, ut nisi peregrinos adcersierit, infantissimus ipse evadat. Pellatur, pellatur tanta a nostro saeculo nota; ut quae Respublica superioribus temporibus non sibi solum, sed universae etiam Italiae, ac multis exteris nationibus huiuscemodi hominum, ac doctrinae genus affatim suffecerit, ipsa nunc ad alienas opes respicere cogatur: veluti si *Prometheus* ille, quem primum mortalibus ignem tradidisse fabulantur, nunc testam circumferens a vicinis carbunculos mendicaturus circumagatur. Proponatur haec optima studiosissimis adolescentibus spes; qui si Praeceptorem suum huiuscemodi praemio affectum viderint, ipsi etiam quandoque sibi idem sperantes, litterarum curriculum, in quo ad longum iam spatium progressi sunt, summo animorum ardore congeminatis viribus corripient, & ingenti alacritate metam attingent. Haec fuerant igitur, quae hoc tempore ad te scribenda viderentur. Quae tamen omnia sic adcipias velim, ne id tibi persuadeas, me his rationibus fretum huiuscemodi munus, tamquam mihi iure debeatur, postulare. Non enim aut tantum me amo, aut tam ab ipsa ambitione occupatus sum, ut plus in me impotens animi cupiditas, quam recta ratio valeat. Itaque ingenue fateor, gravissimo oneri me vires nequaquam pares adferre. Verum si tua opera ab optimis Civibus impetravero, ut & benignitate sua ad tantum me honorem sublevent, & circa principia, quae omnibus in rebus propter novitatem difficiliora sunt, non a me omnia absoluta severissime exigant, sed aequo animo, & paterna indulgentia ineptias ingenii adhuc in re insolita rudis perferant; si hoc, inquam, per te impetravero,

ita

ita tibi recipio, ita & compatris, & amici sanctissima fide obstricta tibi spondeo, me integra innocentia, summo animi affectu, ardentissimo studio effecturum, ut, quod in me honestando laboraveris, minime tibi paenitendum sit. Nam quod auctoritatem mihi, & existimationem nonnulli deesse dicunt, nihil est quod te moveat; maximam enim locus ipse sua sponte adferet, & tanta a sapientibus, gravissimisque Civibus in me conferri potest, ut, modo ipse mihi non desim, satis, superque futura sit. Vale.

Florentiae A. MCCCCLXXV.

EXCEL-

EXCELSIS DOMINIS PRIORIBVS LIBERTATIS VEXILLIFERO IVSTITIAE POPVLI FLORENTINI OBSERVANDISSIMIS.

ARGVMENTVM.

Neapolitani Regis Ferdinandi in Florentinos officia significat.

ILlustrissimi ac Excelsi Domini mei observandissimi, commendatione praemissa &c. Parendo alla R. M. aver ricevuto immortale beneficio per la salute sua dalla vostra Republica, e non sappiendo in che modo gratificare le S. V. di tanto singolare beneficio, ha deliberato donare alla vostra Città una casa, come fece la felice memoria del Re *Lanzilao* ai Viniziani, acciocchè, se quella Signoria si ricorda di quello Serenissimo Re, le S. V. si ricordino perpetuamente della M. S. Faranne e privilegi; e in nome della Signoria vostra io ne piglierò la possessione, e al mio ritorno ve li porterò: la quale fia a uso dello Imbasciadore vostro, quando ci sarà, e quando mancasse, del Consolo, e di ciascheduno della nazione, che abitare vi volesse, come questa de' Viniziani. E come arete sentito rimanda per le galie una bombarda marzocchina [a], & una passavolante serpentina, le quali ebbe a Colle: così mi a fatto consegnare una testa della Beata *Iulia* di *Certaldo* [b], che fu rubata, quando si perse quella Terra,

[a] Tormenta ista bellica, quae bombardae dicuntur, inventa fuerunt a Germano quodam, ut fertur Monacho, circa annum Christi MCCCLXXVIII. Eaq. prius a Venetis, cum Genuensibus ad Fossas Clodias confligentibus, usurpata fuisse, refert *Guido Pancirolus* de novis Repertis P. II. Tit. XVIII. cum commentario locupletissimo *Henrici Salmuth*. Ambergae Typis Forsterianis MDCII.

[b] De hac Beata *Iulia* vir clariss. *Ioseph. Mar. Brocchius* in Catalogo Florentinorum, qui Sanctitate claruerunt, edito Florentiae

ra, la quale porterò meco, per consegnare a quei popoli. E ammi detto, se altro ci fusse, lo ricordi, perchè non vuole ci resti memoria d'alcuna offesa, ma sempre si ricordi el bene, e quello hinc inde si amplifichi, e così farà la M. S. e prega di quel medesimo le S. V. Io ne ringraziai la Sua Sacra Corona per nome delle S. V. & accettai el dono in segno di caparra di perpetua benivolenzia, e affezzione. Se parrà alle Signorie V. quelle per loro lettere ne potranno rendere grazie alla M. S. e a maggior satisfazione risponderne quello vi parrà, & io reverentemente lo esequirò, e in altro non mi estenderò, per satisfare allo ufficio de' Dieci più difusamente ogni particulare. Raccomandomi umilmente in grazia delle S. V. che Iddio le conservi sempre felicissime.

Neapoli XXVII. Septembris MCCCCLXXXVI.

E. V. Ill. & Ex. D. Ser.

Io. Lanfredinus Orat.

MA-

tiae A. MDCCXLII. haec tradit. = B. Giulia da Certaldo, secondo che scrivono alcuni, fu della famiglia della Rena, e Terziaria Agostiniana; ma secondo i riscontri, che ho fatto, ho trovato essere ella solamente Romita secolare. Il suo Sacro Corpo si venera nella Chiesa de' Padri Agostiniani di Certaldo ec. Visse nel Secolo XIV.

MAGNO SVLTANO REGI AEGYPTI.

ARGVMENTVM.

Legatione, quam Sultanus ad Flor. miserat, dimissa, has eidem literas scribunt.

GLoriosissime Princeps beneficentissime Pater salutem. *Mazamet Elmalfet* legatus tuus [a], qui modo ad Te revertitur, quique apud nos modeste, graviter, sapienter, te dignam denique legationem gessit: melius coram gratias referet Tibi, quam nos hoc officium literis impleremus. Super omne desiderium nostrum excelluit in nos, urbemq. nostram, tuum beneficium, & tua haec tanta, tamque incomparabilis humanitas. Commendabimus sempiternae memoriae, neque umquam Florentinum genus, quoad durabit nostrum nomen, tanti Tui in nos muneris obliviscetur. Ceterum quae ad mercaturam nostrorum pertinent; ut versari, & negociari Florentini per loca tui Regni possint, & *Malphet* ipse coram renuntiabit, quae nobis venerint in mentem, & *Luisius Stufa*, quem ad Te legatum delegimus, cum advenerit, explicabit planius. Reliquum est, ut Te rogemus, ut

a Florentiam hic venit Kal. Decembr. A. MCCCCLXXXVII. Ita enim de hoc Sultani legato *Christophorus Landinus* loquitur Comment. in Virg. lib. XII. = Nam & nostris temporibus vidimus Aegypti Regem, non solum Ferdinandum Regem Neap. verum etiam nostrae Vrbis decus *Laurentium Medicem* praeclarissimis donasse muneribus, curasseque ex Aethiopia arcessendas duas Zoroaphas bestias, nostro coelo incognitas, quarum alteram Neapolim, alteram Florentiam mitteret. *Et deinde* = Ea autem, quae a Babylonio Sultano missa, inducta est ab eius Legato Malphot in Vrbem Florent. Kal. Dec. A. a nostra salute octogesimo septimo supra millesimum, ac quadringentesimum, una cum mansuefacto Leone, quem ille Rex Zoroaphe in muneribus adiunxit, quoniam id animal Flor. Pop. insigne esse sciebat. = In Museo nostro Pacta inter Flor. Remp. dictumque Sultanum inita autographa adservantur sigillo Reip. signata, ac subscripta a celebri *Barpth. Scala* die XX. Nov. MCCCCLXXXVIII. cum hoc titulo = Capituli intra lo Illustrissimo Sig. Soldano; e la excelsa Signoria di Firenze.

ut in eo amore perseveres, quem adeo in nos praeclarum, excellentemque, non verbis modo, sed reipsa, factisque declaravisti, ut nos in dies cumulatis a Te in nos beneficiis, & obnoxios magis efficiamur tibi, & studiosius observemus, atque excolamus maiestatem Tuam.

Die X. Iunii MCCCCLXXXVIII.

IOAN-

IOANNI LANFREDINO ORATORI ROMAE.

A R G V M E N T V M.

Vt in locis, quae Religiosi plurima ad Florentiae praesertim maenia possidebant, ad urbis aedes amplificandas, aedificari possit, a Pont. quaeritur.

PEr essere moltiplicato il popolo, e li abitatori nella Città, ne nasce strettezza, e carestia di case. Il perchè noi andando cercando il rimedio, non vediamo più comodo modo, che dare comodità di siti a chi volessi edificare. Et, come tu sai, dentro alle mura nostre è del voto assai, per la maggior parte occupato dai luoghi religiosi, & pii; da quali è molto difficile ad ottenere comodità alcuna di murare; il perchè vorremmo, che a questo effecto di crescere edificii nella Città nostra, supplicassi per parte nostra alla Santità del Papa nella forma, che sarà una supplicazione disegnata, che arai con questa; & metta ogni studio, & diligenzia, perchè subito sia segnata, e spacciata, prima che ne possa essere dato, risentendosi da qualchuno, impedimento. Mostrando alla Sua Santità, che in questo tempo nessuna cosa può dare più grata a questa divotissima Città della Santità Sua, che questa, dimostrando che la intenzione nostra è solamente addiritta a dare comodità a chi volessi edificare, con conservazione, & augumento, & evidente utilità de' beni Ecclesiastici, come nello esemplo della supplicazione più chiaramente si dimostra; fa si dia subito, & mandane la espedizione, acciocchè si possi dar principio a questa S. opera.

Die II. Aprilis MCCCCLXXXIX.

D. PE-

D. PETRO ALAMANNO ORATORI FLORENTINO ROMAE.

ARGVMENTVM.

Pontificem Florentini exorant ne viros doctos Ecclesiasticis Beneficiis praeficiendi ipsis facultas adimatur.

NOi scriviamo alla Santità del Papa una lettera, che sarà con questa, nelli effetti, che voi vedete per la introclusa copia. Voi adunque suo loco, & tempore presenterete a S. B. detta lettera, esortandola, e supplicandola ancora voi viva voce per parte nostra, che si degni revocare, & annullare queste restive, che sono sopra alli benefici della nostra iurisdizione sub nomine Cardinalium, acciocchè e a S. B. e a noi non sia così tolta de facto la facultà di potere provvedere alla giornata le persone docte & religiose, maxime considerando, che li Reverendissimi Cardinali ci sono sotto defraudati insieme con noi; perchè si tocca con mano, che più, e più vili persone sotto il nome, e privilegio d'epsi Reverendissimi Cardinali occupano le Chiese nostre, donde ne nasce infiniti inconvenienti con imminuzione del Divino Culto, e cose Sacre; perchè e forestieri, e quali non risiedano ne benefici, attendono solo a trarre, e mungere le Chiese, e non pensano alla reparazione d'epse. Voi adunque, e con queste, e con altre ragioni più efficaci, che potranno occorrere alla prudenzia vostra, v'ingegnerete di persuadere, e indurre la S. S. alla totale revocazione di dette reserve. Del che in questo tempo S. B. non potrebbe fare a questa nostra Città cosa più grata, & accepta.

Die XXVI. Febr. MCCCCXC.

INNO-

INNOCENTIO VIII. PONT. MAX.

ARGVMENTVM.

Reip. Florentinae gratiarum actio, cum Io. Mediceus in Sacro Cardinalium coetu esset cooptatus.

INgens profecto fuit, & nihil umquam longius, quam huius latissimi diei expectatio: [a] ac vicit procul dubio res ipsa tamdem omnem expectationem. Maior enim laetitia fuit, quam quae concipi animis antea potuerit. Isto enim divino beneficio Tuo, inluxit nobis optatissimus hic dies, in quo frustra esset omnis conatus, si populi huius nostri, observantissimi tui, atque isti Sacrosanctae Sedi addictissimi, mandare literis modo hylaritatem, & gaudium velimus. Multae, magnaeque sunt laetitiae causae, quas in presentia numerare longum esset; sed id minimae praetermittendum est, quod datum ab *Innocentio VIII* Pont. Max. beneficium cunctos beneficii adimplevit numeros. Non est autem modo, ut in officio gratiarum elaboremus. Superat enim id gratiae genus omnes conatus; nec ulla par esse potest tanto muneri eloquentia: Quamquam, si quid tamen in eo officio operae ponendum est, mittemus ad Te propediem legatos nostros [b]; qui coram frustra elaborare nos in agenda gratia commodius edocere poterunt. Ergo nos modo breviores erimus. Nos urbem, & populum nostrum Beatitudini, Clementiaeque Tuae humillime commendamus.

Ex Palatio nostro Die X. Martii MCCCCLXXXXI.

MA-

a Pileus rubrus per Pontificium legatum Florentiam delatus fuit die nona Martii: postero autem die eum *Ioannes* excepit. Vid. Ammirat. T. *III*. p. 186.

b Florentinorum legati die sequenti discesserunt Petrus Philippus Pandolfinius, & *Philippus Valorius*.

MAGNO TVRCO.

ARGVMENTVM.

Vt Brachium S. Ioannis Baptistae, quod Florentinis dono datum Ragusaei interceperant, reddatur, Turcarum Imperatoris auxilium imploratur.

GLoriosissime Princeps, & Excellentissime Domine. Iure forsan quis nunc mirabitur, quod nos a Te Religiosum munus expectamus. Sed erunt nimirum, qui ita mirentur, indocti naturae Tuae, & magnitudinis animi, & Religionis. Cur enim nos ad eum Principem, qui semper pro Religione sua pugnat dubitabimus beneficium petere, quod ad nostram pertineat? Adde amicitiam nostram, adde consuetudinem Tuam gratificandi nobis, quae omnia faciunt, ut in maximo quodam desiderio nostro, & Florentinae Gentis ad Tuam operam refugiamus, ut quod iure, nisi nosmet fallimur, petimus, tuo munere consequamur. Res est huiusmodi. Rediens ab Hyerusalem, & a Christi Sepulcro Fr. *Giorgius Drachisic* Iacensis, homo Ungarus, Religione D. Francisci clarus, secum adferebat brachium *Io. Baptistae* sinistrum, ut id ad nos perduceret ac dono daret, quod novisset ita, rem esse nobis gratissimam facturum. Ragusiam cum advenisset, incidit in aegritudinem, & venit in vitae suae dubitationem. Quare Brachium apud *Nicolam* de *Bona*, & *Bartholum Gotiis* Raguseos Cives deposuit, & quidem ea conditione, ut si mori eum contigisset, ipsi possessionem Brachii liberam inirent, sin superviveret, & morbo liberaretur, redderent illi depositum, ut quod animo intenderat, posset perficere, atque hunc ad nos *Io. Baptistae* Brachium deferre; quod ita esse publicis etiam quibusdam scriptis ad id fa-

ctis declaratur. Cum deinde convaluisset huc se contulit, & cum rem omnem, ut sese habuerat, narravisset; tamen se donare Civitatem Florentinam eo munere velle adseruit, & adhibitis Notariis publicis ea mandari scriptis voluit. Nos ex ea donatione in ius eius Brachii legitimum venimus. Egimus nostram causam cum Raguseis, eosque pro nostra amicitia sumus hortati, ut inducant tamdem nos in eius Brachii possessionem: sed sunt adhuc in abnuendo pertinaciores. Putavimus Tua auctoritate, quae omnibus in rebus, atque in universo orbe permaxima est, facile illos commoveri posse. Te igitur maiorem in modum plurimum rogamus, invicte Princeps, ut nomen, atque auctoritatem Tuam cum Raguseis interponas, ut nos *S. Joannis* brachium nobis debitum recuperemus. Nos certe nihil est, quod maius a quoquam petere possimus beneficium. Vivit nostra Civitas sub numine potissimum *Io. Baptistae*, & certe is magnus Propheta. Si affeceris opera Tua nos isto munere, perpetuo, atque aeterno beneficio obligaveris tibi istam urbem, quae tamen tot tantaque merita a Te iam consecuta est, ut vix addi ad cumulum quidquam possit.

Die X. Maii MCCCCXCI.

A SER

A SER ALESSANDRO BRACCIO SECRETARIO SENIS.

ARGVMENTVM.

Giorgii Benigni Salviati V. CLL. merita exponuntur.

SPectabilis Orator noster. E Ti è noto, e però faremo men parole, la virtù, e la riputazione, in che è nella Città nostra *Marco Giorgio Benigno Salviati* [a]. Noi desideremmo, che secondo e meriti sua, non solamente gli fussi conservata la sua dignità, e il suo onore, ma ogni dì più fosse onorato. E però accade darti questo avviso, acciocchè ancor Tu costì favoreggi questo desiderio nostro; sarai dunque con M. *Antonio Bichi*, e con *Iacob Petrucci*, e col Padre Generale del suo Ordine, e con altro, come paresse a Te, e come gli credessi più giovare; e raccomanderai questo venerabile, e dottissimo Religioso, e che sia conservato nella dignità sua del ministeriato, & in ogni altra cosa stimato, & onorato, come pare a noi gli si convenga, & mostrarai a chi parlarai di lui, che, perchè amiamo assai questo Uomo, ci sarà assai grato, che per nostro amore sia favorito. Vale

Ex Palatio Nostro die XVI. Septem. MCCCCXCI.

a Vir fuit Nobilitate generis, ac multiplici eruditione praestans in ordinem D. Francisci adscriptus, Leonis X. adhuc Iuvenis animum optimis disciplinis erudivit: Vnde a Iulio II. A. MDVII. Episcopus Calarensis, postea vero a Leone X. Archiepisc. Nazarenus renunciari meruit A. MDXIII. obiit vero A. MDXX. Librum unum conscripsit de Dialectica, Romae excusum.

De Natura Angelorum ad Remp. Ragusinam aliaq., de quibus Consule Lucam VVadingum Tom. III. ad Ann. MCCCCLXIX. n. VI. & alibi.

INNOCENTIO VIII. PONT. MAX.

ARGUMENTUM.

Neapolitani Regis Ferdinandi, ac Pontificis iratos animos Florentini componunt.

MInime arbitramur factum recte, Beatissime Pater, ut quisquam in re aliena sit curiosior, nedum iusta causa impugnetur. Quae autem iustior esse causa aliqua potest ea, qua in rebelles, & foederum, fideique contemptores expediuntur arma? quale modo contra Asculana Pontificium bellum est. Negat autem & literis, & per legatos Neapolitanus Rex *Ferdinandus* quidquam esse a se modo admissum, quo a debita in Te observantia, cultuque Romanae Ecclesiae recessisse videatur. Atque adcidisse forte potuit, ut quae ad Te Praefecti Tui, & Duces detulere ex imprudentia magis militari, quam ex vero provenerint. Ceteris enim in artibus quidquid peccatum est emendatur facilius: in re militari si quid aberraveris, facile universae quoque rei potest adduci in discrimen. Ex quo fit, ut gravissimi etiam Impp. vanis saepe, quae deinde tempus arguit, suspicionibus moveantur. Ad omnes profecto pertinet Christianos Principes, ut Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, atque illius, qui ei praesit Pont. Maximi Dignitas Sancta semper, atque inviolata maneat. Qui vero in Italia Domini rerum sunt, ob loci propinquitatem multo id curasse plus oportuit. Inter hos autem, cuius id magis officium est, quam Regis Neapolitani? cum quia dignitate Regia praestat caeteris; tum quod aliae rationes, causaequae seorsum obiurgent, pietatis, atque observantiae illius in Romanam Sedem. Instant Tui tamen ex Castris, & crimina mul-

multa deferunt, quae neglexisse sapientem Principem, gravemque Pont. non decuit. Nos ergo, Beatissime Pater, in tanta re, & quae nisi prudenter agatur, pacem Italiae possit turbare, nihil, quod ad rem facere videatur, obmittemus, neque instare desistemus apud Neapolitanum Regem, & hortari, & rogare, ut hanc criminandi sui materiam penitus auferat. Regis autem Christiani, & sui meminerit, complectaturque officium. Et quidem rem bene casuram speramus. Nos certe obligationum nostrarum non obliviscemur: ac quando qui plura acceperit plus debet, nos hi sumus, qui maxima quaeque adcepisse, & debere omnia profitemur. Neque sumus partes nostras, quaecumque rerum futura sit conditio, deserturi. Nos Vrbem Tibi, & Populum nostrum plurimum commendamus.

Ex Palatio nostro Die V. Octobr. MCCCCXCI.

DEMETRII CALCOCONDYLAE MARCELLO VIRGILIO [a].

ARGUMENTUM.

In hac Epistola pro adcepto Hermiae opere gratias agit, ac de morte Laurentii Medicaei, & Petri Leonis eius Medici loquitur.

SAlve mi Marcelle. Reddidit mihi *Bernardus* literas tuas, una cum *Hermia;* quarum alterae multis ante diebus, quam Orator istinc discessisset, perbreves alterae recentius, cum iam inde discedebat, scriptae erant. Causam autem retardationis, & literarum tuarum, & libri *Hermiae* ad me mittendi & ego ex his, quae postea adciderunt, fuisse opinatus eram, & Tu literis Tuis mihi significasti: Quamobrem ego potius sum adcusandus, qui tardius ad Te literas do, quam Tu, qui cum numquam scribendi officium omiseris, quominus id appareret, casus supervenientes impedierunt. Librum *Hermiae* non fuit mihi tempus percurrendi; puto enim eum recte a Te exscriptum esse, quod maxime desidero. Cetera, quae ad decorem libri, & venustatem spectant, si non adsunt, non multum in presenti requiro. Satis igitur mihi fecisti, ac munus non modo amici, verum etiam benefactoris subiisti, quippe cuius labore mea causa suscepto, ac liberalitate, tali auctore perfrui possim. Quare ut Tu alacri animo inter Tuas occupationes munus tuum optatum praestitisti; sic etiam gratissimum mihi feceris, si quod tibi *Canaccius* noster offeret, non adspernatus fueris;

[a] Anno enim circiter MCCCCLXXIX. ad profitendum in Gymnasio Florent. a *Laurentio Mediceo* fuerat arcessitus Demetrius, Atheniensis patria, *Theodor. Gazae* discipulus, ubi aemulum habuit *Angelum Politianum*; unde illius insolentiae pertaesus, Mediolanum secessit a *Ludovico Sfortia* adcitus Fato functus est octogenario maior annum circa MDX.

ris. Quae autem isthic acciderunt, & Tu adcurate scripsisti, & si antea intellexerim, non sine magno dolore, magna tamen me molestia, & stupore adfecerunt; nam & ictus fulminis, tam horrendus in Templum Civitatis praecipuum & maximum cum tanta ruina, stuporem ingentem iniecit [a], ac magnum quid portendere visum; & mors Magnifici *Laurentii* viri hac nostra tempestate clarissimi [b], & in omni re elegantissimi, non mediocrem mihi dolorem attulit: cuius obitu praeter communem iacturam, quam omnes profecto non parvam fecimus; ego etiam privatim multum amisi, qui eum semper benignum erga me, & fautorem cognovi; mors praeterea tam tetra, & abominanda *Petri Leonis* [c] adeo me percussit, ut nihil acerbius, graviusque multo iam tempore senserim, sentiamque: quae res, crede mihi, *Marcelle*, & mortem *Laurentii* maculavit, & notam haud par-

a Id incidit in annum MCCCCXCII. die IX. Aprilis hora noctis 5. vid. ea quae dicimus Tom. I. nostri Speciminis Histor. Liter. Flor. p. 68. *Cambius* vero in Histor. Flor. ms. Tom. I. ita rem narrat sub anno MCCCCXCI. Morì, cioè *Lorenzo* al luogo suo a Caregi, e medicavalo un Uomo singolare chiamato Messer *Piero Leon*: nella notte, che morì detto *Lorenzo*, due Cittadini giovani de sua Satelliti menarono quivi appresso detto Medico di notte, e li disse, che lo gettarono in un pozzo, chera quivi, che ne fue grandissimo danno, dipoi cavorno boccie fuora, che vi si era gettato per disperato. Dio perdoni loro.

b Scipio Ammiratus P. II. Histor. Florent. = Essendo il sesto giorno d'Aprile l' aer sereno, si mutò a un tratto il tempo alle due ore di notte, e cadde con tanta violenza una saetta sopra la Cupula, che levatine pezzi grandissimi venne con quelli a forare la volta, e a fare notabili danni così nella Chiesa, come nelle Case vicine.

c Petrus Leo Spoleti natus diversas Vrbes, partim Medicae Artis exercendae, partim alieni magisterii, & curationum causa peragravit; Venetias nimirum, Bononiam, Romam, Pisas, Florentiam, Patavium, in quarum postrema publice professum fuisse constat. Ea quae edidit ingenii sui monimenta a V. Cl. *Stephano Mar. Fabbruccio* recensentur in Elog. Cll. Vir. Pisanae Acad. Opuscul. VI. Parte II. Cum tamen Romae consisteret, atque ibi Innocentio VIII. medicam operam praestaret, contigit, ut curae senioris *Laurentii Medicei* Roma avocatus, virum immortalitate dignum, suis medicamentis perdiderit; quare & ipse *Leonius* postero die A. MCCCCXCII. mense Apr. in puteo inventus fuerit submersus, cuius quidem causa in diversa abiere illius temporis viri.

parvam atque infamiam, & familiae, & Civitati inussit; nam & si Tu, & omnes, qui hoc scripserunt, adseritis, eum sibi mortem ultro conscivisse, seque in puteum, nescio quem proiecisse; tamen viri prudentiores cuiuscumque ordinis non facile persuadentur, neque existimant hominem tam prudentem, tantaque doctrina praeditum, ut Tu etiam scribis, ac cum tanta integritate, tantaque fide *Laurentium* curantem eo usque insaniae, amentiaeque venisse, ut sibi tam ignominiosam, tamquam infamem mortem elegerit. Ea autem quae finguntur, quibuscumque rationibus impulsus est ad talem optandam sibi mortem, tam sunt puerilia, atque ἀνακόλουθα, tamque maligno, pravoque animo comenta, ut homines praesertim non vulgares, non sine stomacho, & contemtu audiant: vereorque ne illud εὐριπίδειον omnes propinqui eius atque amici μικρὸν παρῳδήσαντες in eos, qui tale patrarunt facinus exclament ἐκάνετ᾽ ἐκάνετε ἐναγίσατε τὸν σοφώτατον τῶν ἰατρῶν & vindictam tam atrocissimi, & impiissimi sceleris a superis supplices implorent. Verum utromodo id fuerit commissum, non diu, puto, latebit. Atque utinam, & Civitatis, & gentis causa, quandoquidem illius fato nescio quo iti debuerat esse, potius modo, quo dicitur, quam quo maturi homines suspicantur, & credunt, omnibus constet factum. Quod *Petro* detulerint omnes honores & dignitates Patris publico Decreto homines prudentes, & grati, & qui omnia maturo consilio gerunt quis non eos probaverit, laudaveritque, & ex re Civitatis Reiquepublicae fore non crediderit. Sed ἡμέραι δ᾽ ἐπίλοιποι Μάρτυρες σοφώτατοι vale, & omnibus nostris amicis salutem meo nomine dicito.

Mediolani die IV. mensis Maii MCCCCXCII.

σὸς δημήτριος ὁ χαλκοκονδύλας

RO-

ROBERTVS ACCAIOLVS MARCELLO SVO S.

ARGVMENTVM.

De nonnullis, quae in urbe adciderant, admoneri ab amico postulat.

NOn oblivione tuorum in me meritorum, neque amoris in te mei intermissione superioribus diebus ad te nullas dedi literas, sed desidia potius scribendi, amicitiae leges, & officium preterivi. Qua de re licet excusationes permultas adferre possum, nullam tamen a te mihi adscribendam peto, nisi hanc unam, quod tuae sim, & humanitati, & ingenii facilitati confisus, ac studii, benevolentiae, & iucundissimi amoris in Te mei non ignarus, multis literarum officio satisfacere cupidus, multisquae tum privatis, tum huius loci alienis negociis pressus, locis omnibus uno tempore esse non potens, securius tibi defui, fore existimans, facilius a te mihi, quam ab aliis admitti excusationes: sed qui horum opus est tecum? De scola publica, ut ita dicam, quid decretum fuerit, certus fieri cupio: audio enim Florentiae destinatam esse, quod quidem mihi esset pergratum. Timeo enim ne reliquiae heae pene consumptae, penitus deleantur, litterarumque studia iam Florentiae floruisse dicantur. Nam hac tempestate seu temporum angustiis, serieque fatorum, seu hominum malignitate, virtutes omnes labefactas esse videmus. Sed infirma Civitate, & discordiis civilibus, bello, fame, Civium strage, pesteque defatigata, quid boni sperare possumus? Ad libitum vivimus; quo quem trahit ἦθος αὐτοῦ eo vergit. Cito autem, ut *Seneca* ait, nequitia subrepit, virtus difficilis inventu est; Rectorem, ducemque desiderat, etiam sine magistro vitia addiscuntur. Tantum

tum nobis relinquitur, ut te unum Patronum, benefactorem, & defensorem suum litterarum studia adclament, nec, te incolumi, ipsa perire posse omnes sibi persuadent, ac si declinaverint, ad sinum confugient tuum, ac, ut *Themistocles* ad Filios, dicent, ἀπωλωλεκάν εἰμὴ ἀπωλώλεκα οὔτις enim σῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο ea non florere negabit. Possum enim, praesertim ego, quod de *Phœnice* dicit *Homerus*, & nos de te dicere μυθῶντε ῥητῆρ ἔμμεναι πρηκτῆρα τ᾽ ἔργων. Sed quid immoror his? Superantur a virtute tua laudes omnium. De Reip. statu, de Gallis, de Senensibus, de Italis demum omnibus nos certiores facias, Τὴν γυναῖκα τὲ σεγγιυ ἐπιωράκας συ δὲ πρεσβυτατος εἶναι βέλῃ πρὶν γάμῳ καταζεῦξαι fac, ut quandoque te patrem videamus? Me amicis omnibus commendabis, *Pandulfino* praesertim, quem maxime diligo, & me ama, ut soles. Ex Castro Prati Veteris Die IV. Nov. MCCCCXCVII.

HEN-

HENRICVS CARADVS MARCELLO VIRGILIO GRAECA SIMVL, ET LATINA FACVNDIA CLARO PRAECEPTORI SVO.

ARGVMENTVM.

Amicum de peracto itinere, deque suo Bononiam adventu certiorem reddit.

BOnoniam tandem sospes adcessi, periturus omnino in altis, nivosisque alpibus, nisi per Caeli quamdam serenitatem venire contigisset. *Philippum Beroaldum* virum, ut nosti, doctissimum multa; & ea quidem erudite, diserte, & copiose, & in M. T. Quaestionibus Tusculanis, & in *Statiana* Thebaide interpretantem audivi: ita tamen, ut *Marcelli* mei in dicendo maiestatem, in singulis quibuscumque explanandis vehementiam non nihil semper desideraturus sim: promissis alias manebo, ubi homo homini quid praestet, minus temere dignoscere dabitur. Vetustum Codicem, quem ab humanitate tua, per dies aliquot usurarium adcepi, tibi cito reddendum curavimus, ut fidem erga te meam, & singularem observantiam aperte cognoscas, utque eam subspicionem, quae te fortasse male habuit, ab animo exuas protinus, existimesque nihil mihi magis curae esse, quam adcepti beneficii meminisse. Praeceptoribus vero quam addictus semper fuerim, quantum eorum deditus obsequiis, Dii mihi sint testes. Vale. Litteras tuas expecto, quas si ut supra dederis, immortalem facies.

Ex docta Bononia X. Kal. Febr. MCCCCXCV.

Tuus Henricus Caradus.

AL-

ALDI MANVTII MARCELLO VIRGILIO.

ARGVMENTVM.

Se Marcello suo, quotquot Typis ediderat, graecos libros misisse testatur.

ALdus Manutius Marcello suo S. P. D. *Alexander Accaiolus* homo omnium humanissimus, & doctrina insignis quicquid graece in hunc usque diem imprimendum curavimus, emit a me tuo nomine. Quapropter mi *Marcelle*, nactus occasionem statui ad te aliquid literarum dare, quibus significarem, me ob singularem doctrinam tuam, & bonarum literarum cognitionem, qua te non mediocriter praeditum a plurimis, & quidem eruditis adcepi, tuum esse, ac cupere, ut me uti velis familiariter, si quid adciderit, in quo mei tibi opera, ac studio opus fuerit. Polliceor enim, me ad omnia, quae iusseris semper paratum: sed quoniam quos a me tibi *Accaiolus* emit libros, minoris venundari, quod cum aliis quibusdam mihi communes erant, non potuerunt, tum, ut quae verbis polliceor, re comprobem, meos solius *Dioscoridem*, & *Nicandrum* cum Commentariis, item Horas Graecas in Virginis laudem mitto ad te muneri, quae apud te sint longum μνημόσυνον amicitiae nostrae. Vale, & me ama.

Venetiis XXVIII. Octob. MCCCCXCIX.

LVCAE ALBITII MARCELLO VIRGILIO.

Magnifico, & Eloquenti Viro D. Marcello Virgilio Excelsae R. P. F. Primo Secretario, & Patrono suo maxime honorando.

LVCAS ALBITIVS.

ARGVMENTVM.

De Congressu quodam a Flor. Legatis habito agitur.

MAgnifico, & honorando Patrone &c. Noi siamo a Lomel luogo di là da Milano XXXII. miglia, e dove si trova la Signoria del Cardinale, e per esser luogo piccolo, e lui avere drieto CCCC. Cavalli, o più, ci siamo con sinistro grande [a]. Trovacisi *Carlo Orsino*, e molt' altri Signori Lombardi Ambasciatori di tutta Italia; e tutti lo hanno presentato, chi Argenti, chi Broccati, e chi Cavalli, e denique di ogni ragione di cose si partirà presentato. Sono stati gli Oratori oggi seco, benchè, per essere stata Sua Signoria occupata, anno poco parlato, e quello generalmente: pure si può fare iudicio, che . . . . [b] . . . .
. . . .
. . . .

&

a Qua occasione scripta fuerit haec Epistola ex *Philippo Nerlio*, aliisque Florentinis Historicis eruitur. Ille vero ita rem narrat sub anno MDI. = E così doppo tanti disordini si prese per partito di rimettersi nel Re Cristianissimo, e di fare ogni sforzo, per venire alla protezione di quella Maestà; però oltre alle commissioni, che per tal conto si erano date a Messer Francesco Soderini Vesc. di Volterra, e a *Luca degl' Albizi* Ambasciadori appresso il Re, furno anche mandati per l' effetto medemo a Milano, dove il Cardinale *Roano* si trovava, Messer Antonio Malagonnelli, e *Benedetto Nerli*, e così con gran fatica, e spesa, alla fine venne in protezione del Re Cristianissimo.

b Arcanae quaedam literae sequuntur, quae dignosci nullo modo possunt.

& ancora più là. Staremo a vedere quello partorirà il parlare si farà domani, del quale arete notizia per la Repub. nec plura. Raccomando me, e le cose mie a V. Magnificenza. Vale.
Ex Lomel die XX. Sept. MDI.

PRAE-

PRAESTANTISSIMO ET EXIMIO DOCTORI D. MARCELLO SECRETARIO FLORENTINO AMICO NOSTRO CARISSIMO.

ARGVMENTVM.

Descriptionem quamdam Etruscarum Antiquitatum a Marcello sibi missam summopere laudat.

MAgnifice, ac Eximie Doctor Amice noster carissime salutem. Mira nos voluptate adfecit Epistola, qua describis elegantiam Sepulchri in Clante Agro nuper reperti, non tam propter rei antiquitatem, quam propter excellentem facundiam, qua nobis, & puellaris imaginis pulcritudinem, & totius operis magnificentiam repraesentas. Gratulentur sibi veteres Etrusci ob rerum divinarum, humanarumque scientiam, *Tarcontisque* ac *Porsennae*, & si qui clariores fuere Reges, potentiam extollant, dum liceat nobis quoque gratulari, quod Te talem virum aevo nostro Etruria produxit. Nam, ut libere dicamus sententiam nostram, non potest in vetusto illo opere aliquid esse tam subtiliter fabrefactum, quod in descriptione tua non sit, vel aequatum, vel superatum. Quod si, ut speramus tantam vim dicendi ad illustrandas res aetatis nostrae contulisti, non erit, cur praesentes Etrusci dicant, se felicitate scribentium a patribus esse superatos. Et quamvis multae nos distrahant occupationes, & curae, tamen ut satisfaciamus tuae sciendi, intelligendique cupiditati, curabimus omni industria invenire, si quis forte illarum habeat cognitionem literarum, cum id admodum difficile iudicemus. Licet enim Etruscorum literae etiam sub Romanorum Imperio durasse referantur, tamen vastata totiens externarum gentium incursioni-

nibus Italia, non modo Etrusci Characteres defecerunt, sed etiam Latini pene interierunt; debetque plurimum aetas nostra claris ingeniis, quae deformatos Romanos characteres, dum scripturas marmorum inspectant, ad pristinum decorem reduxerunt; ad quod perficiendum illos juvit non parva Latinae Linguae cognitio: sed nulli extant Etruscorum Codices, & nemo Etrusce loquens iam diu fuit auditus: Quod nostrae aetatis vir eruditissimus *Leo Baptista Albertus* [a] Civis Florentinus in sua Architectura, postquam locutus est de literis Aegyptiorum, testatur his verbis = Dicebantque quibusque suas tantum literas notas esse, & futurum olim, ut earum cognitio penitus pereat, ut apud nos Etruscos venit per Etruriam ex Oppidorum ruinis, & bustuariis defossa vidimus sepulchra literis, uti omnes sibi persuadebant, inscripta Etruscis: Earum notae imitantur Graecas, imitantur etiam Latinas; sed quid moneant, intelligit nemo = Hactenus *Baptista Albertus*. Quod si vir tanti studii, tantaeque doctrinae Literas Etruscas non intelligi credidit, nostrum, tuumque laborem in tali re perquirenda nullius momenti futurum iudicamus. Vale.

Romae XXIII. Februarii MDVIII.

De Soderinis Cardin. Volaterranus.

MI-

[a] Quis fuerit *Leo Babtista Albertus*, quantaque nominis celebritate clarus neminem latere arbitror; De eo nonnulla protulimus in Tom. I. nostri Specimin. Hist. Literar. Flor. p. 163.

SVMMO AC GRAVISSIMO VIRO MARCELLO VIRGILIO REIP. FLORENT. A SECRETIS S. OPTIMO PATRONO MICH. VENTVRVS.

ARGVMENTVM.

Se plurimum expetitas literas adcepisse testatur, & amici communis in propulsandis ab eo calumniis fidem, animumque commendat.

NIhil mihi opportunius, & iucundius adcidere potuit, quam tuas adcipere litteras, quae tum cum maxime expectabam, mihi redditae sunt, sed in manus *Salviati*, ac *Rodulfi* Cardinalium, qui tum una in Manliano erant, temere inciderunt. Hi cum mihi eas inscriptas, & a Te datas a Tabellario tuo intelligerent, nimium familiariter aperuerunt, & avide lectitarunt, quod a tam claro viro exaratae erant, mox ad me paulum resignatas miserunt. Eisdem statim perlectis incredibili quadam laetitia sum adfectus, nullaque in re optatissima quidem mihi magis gratulari posse existimans, quod a Te viro eruditissimo, atque gravissimo, non parvi factus sim, propere conveni Tui amantissimos viros, & eas his legi, praesertim *Ubaldino Bandinello*, civi tuo, quo familiarissime utor, & ob eius incredibilem utriusque linguae eruditionem summe diligo, qui cum acerrimus dignitatis Tuae defensor existat, & calumniam in Te malevolentia, non ratione obiectam continuo refellat, atque oppugnet, summam voluptatem adcepit. Censet enim in hac tua causa nullum in Te collocare beneficium, sed gratiam potius referre, quod ab ineunte aetate elegantissimas literas tuas probe doctus, ingenio suo iter ad altiora studia patefecerit. Tu quidem eius o-

C pti-

ptimam erga Te voluntatem, & singularem benevolentiam ex eiusdem literis perspicies. Ego vero pro virili parte, exigui enim negotii res est, honori Tuo conabor, ut nihil demptum, nihilque imminutum sit, quando malevoli homines in sua conciderunt flagitia: Sed haec profecto minimi a Te aestimanda sunt, qui solida gloria non eges, aut abundas potius. Nunc venio ad calcem Epistolae Tuae: invitas me perhumane, ut ad te crebro scribam; faciam id quidem non invitus, sed cum quod literarum tibi dederim, ineptissimum, ac subrusticum putem, & fortasse de rebus hisce urbanis argumentum sumpturus sim, nolim in alias quam in tuas manus pervenire. Te vero, ut mutuo nobis id praestes, oro, atque obtestor pro veteri nostra consuetudine; poteris enim, ne tantum laboris tibi imponatur ambulans, literas dictare, & ad nos mittere: Hoc sane ad cumulum laudum tuarum adcedet. Quod omnes amici tui pariter, & inimici non solum Te summa literarum virtute, verum etiam incredibili praeditum humanitate praedicabunt; Omnium autem, quibus scis, Te carissimum esse nomine salutem Tibi adscribo. Vale.

Ex Vrbe die V. Maii MDXX.

Deditiss. Mancipium
Michael Venturus.

EP.

EP. LAVRENTII ALBITII MARCELLINO MARCELLI VIRGILII F. SCRIPTA.

ARGVMENTVM.

Baptiſtae Adriani Marcellini dicti facundiam in Literis exarandis laudat.

LAurentius Albitius Marcellino S. D. P. Non mediocriter ſane miror, Humaniſſime *Baptiſta* te literas ſcribendi facultatem tam brevi adeptum eſſe, quod continua exercitatione factum exiſtimo. Probiſſime enim novi quam Te literarum ſtudia ſemper delectaverint, quorum delectatio, te ad exercitationem incitavit; exercitatione autem ad eloquentiae facundiam perveniſti; quod mihi ſemper uſque a teneris optatum eſt, nec adhuc voti compos effici potui. Sperabam tamen hac noſtra ſcribendi viciſſitudine, me non mediocriter profecturum, licet illum ruborem, & verecundiam literae noſtrae tibi evoluendae nobis adferre videantur, ut has ineptiſſimas ad Te peritiſſimum adoleſcentem exarare ſim veritus; tuis enim meas aequivalere non poſſe intellego. Sed tamen cogitanti, num ad te ſcriberem, adeo proficere videbar, ut has ad te, humano ac miti ingenio tuo fretus, mittere ſim adgreſſus. Verum doleo hunc nobis peſtis timorem potius, quam averti, ſubinde augeri, qui nos ab hoc mutuo ſcribendi ſtudio amovebit; Audio enim per literas tuas te ab Vrbe noſtra hac cauſa diſceſſurum, qua de re conſilium meum expoſtulas. Ego vero nihil melius, quam incoepta ſcribendi ſtudia proſequi, ubi literas mittendi facultas dabitur, invenio. Nihil enim eſt homini utilius, quam elegantiſſime componere, quod nobis exercitationis delectatione ſuccedet: nam, ut aiunt, delectatio perficit

cit opus, licet hanc tibi facultatem comparaveris. Sed nihil est, quod sine frequentia, & usu non evanescat; Qua propter Te ad hoc etiam atque etiam hortor, & parcam in praesenti. Vale.

Quarto Kalendas Martias MDXXVII.

Reddita Romanae sunt nobis Carmina caedis, (a)
Terruit Ita' cum quae miseranda sinum.
Gens inimica Diis spreverunt Sacra Deorum,
Haec credent, post hac qui fera gesta legent?
Urbs fuit haec columen virtutis, gloria Mundi,
Nunc iacet hostili depopulata manu.

(a) Videlicet cum Caroli V. milites inaudita barbarie, Ducis *Borbonii* ductu Urbem diripuerunt.

NICO-

NICOLAI MACHIAVELLI AD FLORENT. REIPVBLICE PROCERES EP.

Rapporto di cose della Magna per Nicolò Machiavegli fatto questo dì 17. di Giugno 1508.

LOmperadore [a] fece di Giugno passato la Dieta a Gostanza di tutti e Principi della Magna, per far provisione alla sua passata in Italia alla Corona: Fecela, e per suo motu proprio, e per esserne ancora sollecitato dal Vomo del Pontefice, che gli prometteva grandi aiuti per parte del Pontefice. Chiese Lomperadore alla Dieta per tale impresa tremila Cavalli, & sedicimila Fanti, & promisse d' aggiungerne di suo proprio infino in trentamila persone: La cagione, perchè e' domandassi sì poca gente a tanta impresa, fù la prima, perchè e' credette bastassino, persuadendosi potersi valere de Veniziani, e di altri d' Italia, come appresso si dirà, nè credette mai, che li Veniziani li mancassino, avendoli serviti poco innanzi, quando e' temevano di Francia, doppo lo acquisto di Genova; perchè aveva a loro richiesta mandato circa a duemila Persone a Trento. Aveva messo voce di voler ragunare e' Principi, e itosene in Svevia a minacciare e' Svizzeri, se non si partivono da Francia. Il che fece, che il Re Luigi subito preso Genova, se ne ritornò a Lione: dimodochè parendo allo Imperadore aver loro levato la Guerra d' addosso credeva al tutto, che lo dovessino riconoscere, & usò dire più volte, che in *Italia non habebat Amicos propter Venetos*. L'altre cagioni ancora, perchè chiese sì poca gente, furono, perchè lo Imperio glie ne promettessi più prontamente, e gniel' osservasse, e perchè condescendessi più vo-

a Massimillanus videlicet.

lentieri a metterle tutte sotto la obbedienza sua, e non cercassi di darli Capitani in nome dell' Imperio, che gli fossino Compagni. Perchè non mancò chi nella Dieta ricordassi, infra li quali fu l' Arcivescovo di Magunzia, che sarebbe bene fare la impresa gagliarda, e provvedere almeno a quaranta mila Persone, e dar loro in nome dell' Imperio quattro Capitani &c. Dichè Lomperadore s' adirò seco, e disse: *Ego possum ferre labores; volo etiam honores:* tanto che si conchiuse queste dicianovemila Persone; e di più, che se gli desse centoventimila Fiorini, per supplire alla necessità del Campo, quanto per soldare cinquemila Svizzeri per sei mesi, come meglio gli paresse. Propose Lomperadore, che le genti fossero insieme alle stanze il dì di San Gallo, parendoli tempo assai ad averle provvedute, e comodo al modo loro del far guerra, e appresso indicò infra detto tempo aver condotto tre cose: l' una l' aversi guadagnato e Veneziani, de quali mai diffidò infino all' ultimo, non ostante, che fosse seguita la cacciata dell' Oratore loro, come si sà: l' altra aver fermi e Svizzeri; la terza aver tratto dal Pontefice, e da altri d' Italia buona quantità di denari. Andò per tanto praticando queste cose: venne S. Gallo: le genti si cominciorno a ragunare; & lui delle tre non aveva condotte nessuna, e parendogli non poter moversi, nè diffidandosi ancora di condurle inviò le genti, chi a Trento, chi altrove, e non istaccava le pratiche, di modochè e' si trovò di Gennaio, e consumata la metà del tempo della provvisione dell' Imperio, e non aver fatto cosa alcuna, dove veggendosi giunto, fece *ultimum de potentia* di avere e Veneziani, a' quali mandò il Frà Bianco, mandò Pre Luca, mandò il Dispoto della Morea, e i suoi Araldi, più volte; e loro quanto più si gittava loro dietro,

tro, tanto più lo ſcoprivono debole, e più ne fuggiva lor la voglia, nè ci conoſcevono dentro alcuna di quelle coſe, perchè le Compagnìe di Stato ſi fanno, che ſono, o per eſſer difeſo, o per paura di non eſſer offeſo, o per guadagno; ma vedeano d'entrare in una Compagnìa, dove la ſpeſa, & il pericolo era loro, & il guadagno d'altri; per tanto lo Imperadore ſcarſo di partiti, ſenza perder più tempo deliberò aſſaltargli, credendo per avventura farli ridire, e forſe glie ne fu dato intenzione da' ſuoi mandati, o almeno con la ſcuſa di tale aſſalto fare, che lo Imperio affermaſſi, & accreſceſſi le ſue provviſioni, veggendo che le prime non erono baſtate. E perchè ſapeva, che innanzi a maggior provviſione d'aiuto e' non poteva ſtare ſulla Guerra, per non laſciare il paeſe a diſcrezione, ragunò avanti lo aſſalto a dì 8. di Gennaio a Buggiano luogo ſopra a Trento una giornata, la Dieta del Contado del Tiruolo. E' queſto Contado tutta la parte, che era del ſuo Zio, e gli rende più, che trecentomila Fiorini, ſenza porre alcun dazio: fa meglio, che ſedicimila Vomini da Guerra: Ha gli Vomini ſuoi ricchiſſimi. Stette queſta Dieta in pratica 19. dì, e in fine concluſe di dare mille Fanti per la ſua venuta in Italia, e non baſtando, infino in cinquemila per tre meſi, e infino in diecimila per la difeſa del paeſe, biſognando. E doppo tale concluſione ſe ne andò a Trento, e a dì 6. di Febbraio fece quelli due aſſalti verſo Rovere, & Vicenza con circa a cinquemila perſone, o meno, tra l'uno, e l'altro luogo. Dipoi ſi partì lui ſubito, e con circa a mille, e cinquecento Fanti, & i Paeſani, entrò in Val di Codaura, verſo il Trivigiano: predò una Valle, e preſe certe Fortezze; E vedendo, che i Veneziani non ſi moveano, laſciò quelli Fanti al grido, e ſe ne tirò in ſue

via per intendere la mente dell' Imperio. I Fanti in Codauro furno morti, donde lui vi mandò il Duca di Brouswich, di cui mai s' intese cosa alcuna. Ragunò in Svevia la Dieta la terza Domenica di Quaresima, e perchè annansato, che l' ebbe, gli seppe di cattivo, se ne andò verso Ghelleri, e mandò Pre Luca a' Veniziani a tentare quella Tregua, la quale si concluse a dì 6. del presente mese di Giugno, perduto, che lui ebbe ciò, che egli aveva nel Friuli, e stato per perdere Trento, il qual fu difeso dal Contado del Tirolo; perchè per lo Imperadore, e per le genti dell' Imperio, non mancò, che si perdessi, che tutte ne maggiori pericoli della Guerra si partivono, venuta la fine de loro sei mesi.

Io sò, che gli Vomini udendo questo, & avendolo visto si confondono, e vanno variando in di molte parti, ne sanno, perchè non si sieno viste queste diciannovemila Persone, che lo Imperio promise, nè perchè la Magna non si sia risentita in sulla perdita dell' onore suo, ne perchè cagione l' Imperadore si sia tanto ingannato, e così ognuno varia in quello si debba o temere, o sperare per l' avvenire, e dove le cose si possino indirizzare. Io sendo stato in sul luogo, & avendone udito ragionare molte volte a molti, nè avendo avuto altra faccenda, che questa, referirò tutte le cose di che io ho fatto capitale, le quali se non distintamente, tutte insieme alla mescolata, risponderanno ai quesiti di sopra: nè le dico come vere, & ragionevoli, ma come cose udite, parendomi, che l' ufizio d' un Servitore sia porre innanzi al Signor suo quanto egli intende, a ciocchè di quello vi sia di buono e' possi far capitale.

Ciascuno di quegli, a chi io ne ho sentito parlare si accorda, che se l' Imperadore avesse una delle due cose, senza dubbio gli riuscirebbe

ogni

ogni disegno in Italia, considerato come ella è condizionata, le quali sono, o che mutassi natura, o che la Magna lo aiutasse daddovero. E cominciandosi alla prima, dicono, che considerato i fondamenti sua, quando e' se ne sapesse valere, e' non sarebbe inferiore ad alcun altro Potentato Cristiano: Dicono, che gli Stati suoi gli danno d' entrata seicentomila Fiorini, senza porre dazio alcuno, e centomila Fiorini gli vale l' Vfizio Imperiale. Questa entrata è tutta sua, e non l' ha di necessità obbligata ad alcuna spesa. Perchè in tre cose, dove gl' altri Principi sono necessitati spendere, lui non vi spende un soldo, perchè e' non tiene genti d' Arme, non paga Guardie di Fortezze, nè Officiali delle Terre, perchè i Gentilomini del Paese stanno armati a sua posta; le Fortezze le guarda il Paese, e le Terre hanno i lor Borgimastri, che fanno lor ragione.

Potrebbe pertanto se fosse uno Re di Spagna in poco tempo far tanto fondamento da se, che gli riuscirebbe ogni cosa, perchè con un capitale di ottocento, o novecentomila Fiorini, lo Imperio non faria sì poco, ed il Paese suo non farebbe sì poco, che non facesse assai augumento, e avendo comodità di muover la Guerra subita, per aver gente da Guerra in ogni luogo, potrebbe trovandosi provvisto di denari, muover Guerra subito, e trovare coll' armi ognuno sprovvisto. Aggiugnesi a questo la reputazione, che si tira dietro l' avere i Nipoti Re di Castiglia, Duca di Borgogna, e Conte di Fiandra, la coniunzione, che gl' ha con Inghilterra; le quali cose gli sarebbon di favor grande, quando le fussino ben usate, in modo che senza dubbio tutti i disegni d' Italia gli riuscirebbono. Ma lui con tutte le soprascritte entrate non ha mai un soldo, e ch' è peggio, e' non si vede dove e se ne vadino.

Quan-

Quanto al maneggiar l' altre cose Pre Luca ch' è uno de primi suoi, che egli adopera, mi ha detto queste parole. Lo Imperadore non chiede consiglio a persona, ed è consigliato da ciascuno: vuol fare ogni cosa da sè, e nulla fà a suo modo, perchè non ostante, che non iscopra mai i suoi secreti ad alcuno, sponte, come la materia gli scuopre, lui è svolto da quegli, che gli ha intorno, e ritirato da quel suo primo ordine; e queste due parti la liberalità, e la facilità, che lo fanno laudare a molti, sono quelle, che lo ruinono. Nè la sua venuta d' Italia era per altro conto tanto ispaventevole, quanto per questo, perchè i bisogni colla vittoria gli crescevono, non sendo ragionevole, che gli avessi fermo il pie così presto; e non mutando modi, se le frondi degl' alberi d' Italia gli fossino diventati Ducati, non gli bastavono. Ne è cosa, che con denari in mano allora non si fosse ottenuta, e però molti giudicavano savi coloro, che penavono più a darli denari la prima volta, perchè eglino aveano a penare anche più a dargliene la seconda. E quando e' non avessi avuto altre azioni contro ad uno Potentato, glie ne arebbe domandato in presto; e se non gli fossino suoi prestati, gli spesi fino allora si sarebbono gittati via. Io vi voglio dare di questo uno verissimo riscontro. Quando Messer Pagolo a dì 29. di Marzo fece quella domanda: Io, spicciato Francesco da lui, andai a trovarlo col Capitolo fatto della petizione vostra, e quando e' venne a quella parte, che dice, *non possit Imperator petere aliam summam pecuniarum &c.* voleva, che innanzi a *petere*, si mettesse *iure*; e domandandolo io perchè, rispose, che voleva lo Imperadore vi potesse richiedere denari in prestito, donde io gli risposi in modo, ch' e' si contentò. E notate questo, che dagli spessi suoi disordini,

na-

nascono gli spessi suoi bisogni, e dalli spessi suoi bisogni, le spesse domande, e da quelle le spesse Diete, e dalla sua poca estimazione le debili resoluzioni, e debolissime esecuzioni.

Ma se fosse venuto in Italia, voi non l'arereste potuto pagare di Diete, come fa la Magna: e tanto gli fa peggio questa sua liberalità, quanto a lui per far Guerra bisogna più denari, che ad alcun'altro Principe; perchè i Popoli suoi per esser liberi, & ricchi non sono tirati nè da bisogno, nè d'alcuna affezione, ma lo servono per il comandamento della loro Comunità, e per il lor prezzo, in modo che se in capo di 30. dì i denari non vengono, subito si partono, nè gli può ritenere prieghi, o speranza, o minaccia, mancandoli i denari. E se io dico, che i Popoli della Magna sono ricchi, egli è così la verità; e fagli ricchi in gran parte perchè vivono come poveri, perchè non edificono, non vestono, e non anno massarizie in Casa, e basta loro abbondare di pane, e di carne, e avere una stufa dove rifuggire il freddo. Chi non ha dell'altre cose, fa senza esse, e non le cerca. Spendonsi in dosso due Fiorini in dieci anni, ed ognuno vive secondo il grado suo a questa proporzione, e nessun fa conto di quello, che gli manca, ma di quello, che ha di necessità; e le loro necessità sono assai minori, che le nostre, e per questo lor costume ne risulta, che non esce denaro dal Paese loro, sendo contenti a quello, che il lor Paese produce, e godono in questa lor vita rozza, e libera, e non vogliono ire alla Guerra, se tu non gli soprapaghi, e questo anco non gli basterebbe se le Comunità non gli comandassino, e però all'Imperadore bisogneria molti più denari, che al Re di Spagna, o ad altri, che abbia i Popoli suoi altrimenti fatti.

La

La ſua facile, e buona natura fa, che ciaſchuno, che egli ha d' intorno lo inganna: ed ammi detto uno de ſuoi, che ogni Vomo, ed ogni coſa lo può ingannare una volta, avveduto, che ſe n' è; ma ſon tanti gli Vomini, e tante le coſe, che gli può toccare d' eſſere ingannato ogni dì, quando e' ſe ne avvedeſſe ſempre. Ha infinite virtù, e ſe temperaſſe quelle due parti ſopraddette, ſarebbe un' Vomo perfettiſſimo, perchè egli è perfetto Capitano, tiene il ſuo Paeſe con giuſtizia grande, facile nelle udienze, e grato, e molte altre parti da ottimo Principe, concludendo, che ſe temperaſſe quelle dua, giudica ogn' uno, che gli riuſcirebbe ogni coſa.

Della Potenza della Magna veruno ne può dubitare, perch' ell' abbonda d' Vomini, di ricchezze, e d' armi, e quanto alle ricchezze e' non v' è Comunità, che non abbia avanzo di denari in Publico, e dice ciaſcuno, che Argentina ha parecchi migliomi di Fiorini, e queſto naſce, perchè non hanno ſpeſa, che tragga loro più denari di mano, che quella fanno in tener vive le Munizioni, nelle quali avendo ſpeſo un tratto, nel rinfreſcarle ſpendono poco, & hanno in queſto un ordine belliſſimo, perchè hanno ſempre in Publico da mangiare, bere, ardere per un anno, e così per un' anno da lavorare le induſtrie loro, per potere in una oſſidione paſcere la plebe, e quelli, che vivon dalle braccia, per un' anno intiero, ſenza perdita. In Soldati non iſpendono, perchè tengono gli Vomini loro armati, ed eſercitati. In ſalari, ed in altre coſe ſpendono poco, talmente che ogni Comunità ſi trova in Publico ricca. Reſta ora, che le s' uniſchino co' Principi a favorire le Impreſe dello Imperadore, o che per lor medeſime, ſenza e Principi, lo voglino fare, che baſterebbono. E coſtoro, che ne

par-

parlano, dicono la cagione della disunione essere molti umori contrari, che sono in quella Provincia, e venendo ad una disunion generale, dicono, che gli Svizzeri sono inimicati da tutta la Magna, le Comunità da Principi, ed i Principi dall' Imperadore. E par forse cosa strana a dire, che li Svizzeri, e le Comunità sieno inimiche, tendendo ciaschedun di loro ad un medesimo segno di salvare la libertà, e guardarsi da Principi; ma questa lor disunione nasce, perchè gli Svizzeri, non solamente sono inimici ai Principi, come le Comunità, ma eziandio sono inimici ai Gentiluomini, perchè nel Paese loro non è dell'una, nè dell' altra spezie, e godonsi senza distinzione veruna di Uomini, fuor di quelli, che seggono nei Magistrati, una libera libertà. Questo esemplo degli Svizzeri fa paura ai Gentiluomini, che son rimasti nelle Comunità, e tutta la lor industria è di tenerle disunite, e poco amiche loro. Sono ancora nemici degli Svizzeri tutti quelli Uomini delle Comunità, che attendono alla Guerra, mossi da una invidia naturale, parendo loro d'esser meno stimati nell' arme di quelli, di modo che non se ne può raccozzare in un Campo sì poco, nè sì gran numero, che non si azzuffino.

Quanto alla nimicizia de Principi colle Comunità, e co Svizzeri non bisogna ragionarne altrimenti, sendo cosa nota, e così di quella frà l' Imperadore, e detti Principi: ed avete ad intendere, che avendo lo Imperadore il principale suo odio contro a Principi, e non potendo per se medesimo abbassargli, ha usato i favori delle Comunità, e per questa medesima cagione da un tempo in quà ha intrattenuto gli Svizzeri, con i quali gli pareva in quest' ultimo esser venuto in qualche confidenza, tanto che considerato tutte queste divisioni in comuni, ed aggiuntovi

poi

poi quelle che sono tra l'uno Principe, e l'altro, e l'una Comunità, e l'altra fanno difficile questa unione, di che lo Imperadore averebbe bisogno. E quello, che ha tenuto in isperanza ciascuno, che faceva per lo addietro le cose dell' Imperadore gagliarde, e la Impresa riuscibile, era, che non si vedeva tal Principe nella Magna, che potesse opporsi ai disegni suoi, come per lo addietro era stato. Il che era, ed è la verità: ma in quello, che altri s'ingannava è, che non solamente lo Imperadore può essere ritenuto, movendogli Guerra, e tumulto nella Magna, ma può essere ancora ritenuto, non lo aiutando; e quelli, che non ardiscono fargli Guerra, ardiscono negargli gli aiuti; e chi non ardisce negarglielo, ha ardire promessi, che glie n' ha, di non li osservare; e chi non ardisce ancora questo, ardisce ancor di differirli in modo, che non sieno in tempo, che se ne vaglia. E tutte queste cose l'offendono, e perturbonlo. Conoscesi questo da averli promesso, come e detto di sopra, la Dieta diciannovemila Persone, e non se n' esser mai viste tante, che le aggiunghino a cinque mila. Questo conviene, che nasca, parte dalle cagioni sopradette, parte dall' aver lui preso danari in cambio di gente, e per avventura preso cinque per dieci. E per venire ad un' altra declarazione circa alla Potenza della Magna, e alla unione sua dico questa Potenza esser più assai nelle Comunità, che ne Principi: perchè e Principi sono di due ragioni, o Temporali, o Spirituali; e Temporali sono quasi ridutti ad una grande debilità, parte per lor medesimi, sendo ogni Principato diviso in più Principi per la divisione eguale dell'eredità, che gli osservano, parte per averli abbassati lo Imperadore, col favore delle Comunità, come s' è detto, talmentechè sono inutili Amici, e poco formidabili Nimici. Sonvi an-

ancora, come è detto e Principi Ecclesiastici, e quali se le divisioni ereditarie non gl' anno annichilati, gl' ha ridutti a basso l'ambizione delle Comunità loro col favore dell' Imperadore; in modo che gl' Arcivescovi Elettori, e altri simili non possono nulla nelle Comunità grosse proprie, dal che n' è nato, che loro, ne *etiam* le lor Terre, sendo divise insieme, possono favorir l' Imprese dell' Imperadore, quando ben volessero.

Ma veniamo alle Comunità Franche, e Imperiali, che sono il nervo di quella Provincia, dove è denari, e ordine. Costoro per molte cagioni sono per esser fredde nel prevederlo, perchè la intenzione loro principale è di mantenere la loro libertà, non d' acquistare Imperio, e quello, che non desiderano per loro, non si curono, che altri lo abbi. Dipoi per esser tante, e ciaschuna far capo da per sè, le loro provisioni, quando le vogliono ben fare, sono tarde, e non di quella utilità, che si richiederebbe. In esemplo ci è questo. E Svizzeri nove anni sono assaltorono lo Stato di Massimiliano, e la Svevia; Convenne il Re con queste Comunità per reprimerli, e loro s' obligorono tenere in Campo quattordici mila Persone, e mai vi se ne raccozzò la metà, perchè quando quelli d' una Comunità veniano, e gl' altri se ne andavono. Talchè lo Imperadore disperato di quella Impresa, fece accordo con e Svizzeri, e lasciò loro Basilea. Or se nell' Imprese proprie Egli hanno usati questi termini, pensate quello faranno nell' Imprese d' altri; D' onde tutte queste cose raccozzate insieme fanno questa loro Potenza tornare piccola, e poco utile all' Imperadore. E perchè e Veneziani per lo Commercio, che gli hanno co' Mercatanti delle Comunità della Magna, l' hanno intesa meglio, che verun altro d' Italia, si sono meglio apposti, perchè se gli avessino

ſino temuta queſta Potenza, e non ſe gli ſarebbuno oppoſti, e quando pure e ſi gli foſſino oppoſti, s' eglino aveſſino creduto, che ſi poteſſino unire inſieme, e non lo arebbon mai ferito, ma perchè e' pareva lor conoſcere queſta impoſſibilità; ſono ſtati sì gagliardi come ſi è viſto, non oſtante, che quaſi tutti quegl' Italiani, che ſono nella Corte dell' Imperadore; da' quali io ho ſentito diſcorrere le ſopraddette coſe rimanghono appiccati in ſu queſta ſperanza, che la Magna ſi abbia a riunire adeſſo, e l' Imperadore gettarſele in grembo, e tenere ora quell' ordine di Capitani, e delle Genti, che ſi ragionò anno nella Dieta di Goſtanza, e che lo Imperadore ora cederà per neceſſità, e loro lo faranno volentieri, per riavere l' onore dell' Imperio; e la Triegua non darà loro noia, come fatta dall' Imperadore, e non da loro: al che riſponde alcuno non ci preſtar molta fede, che gli abbi ad eſſere perchè ſi vede tutto il giorno, che le coſe, che appartengono in una Città a molti ſono traſcurate, tanto più debbe intervenire in una Provincia; Dipoi le Comunità ſanno, che lo acquiſto d' Italia, ſarebbe pe' Principi, e non per loro, potendo queſti venire ad godervi perſonalmente li Paſſi d' Italia, e non loro, e dove il Premio abbia ad eſſer ineguale, gli Vomini mal volentieri egualmente ſpendono, e così rimane queſta oppinione indeciſa, ſenza potere riſolverſi a quello abbia ad eſſere. E queſto è ciò, che io ho inteſo della Magna.

Circa all' altre coſe di quello, che poteſſe eſſer di Pace, e di Guerra tra queſti Principi, io ne ho ſentito dire coſe aſſai; che per eſſer tutte fondate in ſu congetture di che ſe ne ha quì più vera notizia, e miglior giudizio, le laſcierò indrieto. Valete.

NO-

NOBILI VIRO NICOLAO DE MACLAVELLIS EXCELSAE CIVITATIS FLORENTIAE SECRETARIO ET ORATORI IN GALLIA APUD CHRISTIANISSIMAM REGIS MAIESTATEM PRAECIPUO.

A R G V M E N T V M.

Officiosa est Epistola, quidque novi Florentiae adciderit significatur.

PAtrone mi salve, multum commendatione praemissa &c. Literae tuae nobis nudius tertius redditae, quamvis etrusce, pergratae tamen fuere, nam & a *Nicolao Maclavello*, & exsules regione quidem longissima, & ex altero quasi orbe, ut ait Poeta, profectae sunt: Tu vero ad nos redibis, cum hodie hinc *Petrus Franc. Tosingus* Orator [a], & *Bernardus Riccius* mandatarii ad vos in Galliam Transalpinam, sive Brittaniam discedant.

Redeas igitur quamprimum quaeso, redeas properanter oro, redeas quam ocyssime obsecro. Mihi enim quidam nobilissimus Civis, qui Te unice diligit, insinuavit, quod locum in Palatio tuum (ni adsis) perdes omnino: volui pro eo amore, quo Te prosequor, & amplector, hoc semel dixisse.

Perlegi literas Tuas *D. Marcello*, duobus aliis Cancellariis, & *Blasio*, qui omnes tenentur miro videndi Tui desiderio: iucundus enim sermo tuus, urbanus, & suavis nos labore adsiduo effoetos, & marcescentes, dum circa aures nostras obstrepit, levat, exhilarat, atque instaurat: alia itidem permulta sunt, quae reditum tuum efflagitant; sed coram melius. *Andreas*, & *Iulianus* se pollicentur scripturos ad Te, quandoquidem morbo articula-

D ri,

a Vid. *Scip. Ammiratum* P. II. Hist. Flor. A. MD.

ri, quo pridem laborarunt, liberati sunt; hoc autem, quod in talari ludo, & in chartis (ad rompham dicunt) se crebro exercent. *Blasius* olim *Protesilaus* nequaquam torpet, quin ludum rompharium, aleatoriumque, & ipse calfacit, quamquam suum sibi palumbulum tenellulum *Ant. Vallensis* vocitat; obque hoc, & quod numquam facit venerem, non lusurum se amplius cum eodem *Antonio* vovit, ni ludant ad primeriam. Collegae omnes Tui hic bene se habent, & tamen non bene subputas, neque ariolaris, quod tibi persuadeas, dum alter nostrum istic aegrotat, duos ex istis itidem hic aegrotare. Ait *Arretinus*, quod vel Tu aegrotabis prius, prout collega istic Tuus, ac moriere, quam ullus ipsorum, quoniam strenue magis adversitatem omnem, incomoditatem, molestiam, & difficultatem ipsi pugnant, quam vos. Ioco tamen hactenus. Serio illud, quod non abs re fuerit, si Florentiam revertaris, desque operam, ut caligatus ipse per lutum, coenum, & aquam equitare per Te, siccis pedibus possit. *Vespuccius* itidem, quod sibi pellem adferas ob hanc ipsam rem, memorat. *Marcellus* [a] noster primarius, se infra decennium non suscepturum prolem ex coniuge penitus adseverat; quam ob rem nescio. Certo scio, hoc, quod Te in germani fratris loco diligit, tametsi non baptizes. *Fedinus* ille noster bipedum, & quadrupedum impurissimus, Pistorii apud Commissarios est. *Octavianus Ripa* solus apud decemviros, qui nisi videant, unde erogare pecuniam possint pro rebus bellicis, numquam deliberabunt suffragiis, neque literas suo nomine mittent. Idem *Ripa*, cum iocandi, & relaxandi animi causa loqueremur de Te, quantopere, quam urbanitate, ac dicteriis abundares, ut quampluries laetari, ridere, quin immo cachinnari etiam quique cogeremur

remur

a *Marcellus* scilicet *Virgilius*.

remur cum esses coram; illud addidit, non posse Te ullo pacto in Gallia, nisi magno discrimine diversari, propterea quod istic Pedicones, & pathici vexantur *lege acriter*. Nobis autem, quibus optimi, & candidissimi mores Tui innotescunt, subdubitantibus, quibusve, id si vellet quaeritantibus, mussitando respondit, peditasse Te equum, anumque tibi, & clunes, proh facinus, diffregisse. *Lucas* vero noster, qui tantopere satagit Cancellariae, & domus, quam sibi a fundamentis erexit, obque ista duo aerumnosus se tibi commendat, positus enim intra sacrum, & saxum, cruciatur misere; solvere fisco, quod debet, nequit, & nisi plus solvat, seque a speculo liberet, fieri non potest (ut suis virtutibus merebatur, optabatque) in *Alphani* loco scriba ordinari, quae res nequaquam fieret ei difficilis, ni spes nominandi in consilio ab eo, in cuius manu facultas est, sibi deesset: commendat se tamen omnipotenti Domino, & cunctis amicis. Scis etenim ipse, quantopere fide, & taciturnitate valeat, quantumve in scribendo velociter, & concinne literarum characteres exprimat: cui, quin reditus tuus suffragetur, cum bonis faveas, veri quidem simile non est: ego eodem in loco, ubi me reliquisti, non parum laboris fero. De rebus vero civilibus, ni ad Te & ad alios nonnulli istuc scriberent, non nihil dicerem: Annona hic non cara, aer saluberrimus, & contenti satis fere omnes, eos praeter, qui scabie Gallica, seu Neapolitana laborant, invalescit enim morbus huiusmodi in dies magis, atque repullulat [a] ut intelligas, veretrum, sive mutonem perdidisse, alii videas nasum cecidisse, alium luscum evasisse, alium vulcano simillimum; hoc tibi pro iure amicitiae recensui, ut caveas,

D 2 & so-

a De huiusce venereae pestis origine obiter egimus in Vita Americi Vespucci a nobis edita Florent. A. MDCCXLV.

& sospes, incolumisque ad nos revertaris, Tuosque *Martellum*, *Casavecchiam*, *Rapha*, *Girolaminum*, *B. Valorium*, *Fratancioiam*, *D. Federicum*, & multos alios familiares, & amicos, qui se tibi commendant, laetusque & serenus revisas. Dux *Valentinus* facit mirabilia magna solus in Flaminia, iactaturque vulgo, & rumor increbrescit, quod ubi Faventiam, Bononiamque expugnaverit, velit ferro aperire iter *Petro Medici*, ut hic plusquam civis (facinus magnum) tantae Civitati imperitet [a]. Avertat Dominus iam omnia a nobis mala, quorum quinquennium pars magna fuimus: Literas tuas expecto Britannicas. Bene vale, & rescribe, redi, numquam memor, nos dilige, & mutuiter ama.

Die XX. Octobr. MD.

Augustin. Vespuc. Tuus.

SPE-

a Consulendus *Scipio Ammiratus* Tom. II. Hist. Flor. sub A. MD.

SPECTABILI VIRO NICOLAO DE MACHIAVELLIS PATRONO SVO HONORANDO FLORENTIAE.

ARGVMENTVM.

Mariſcottae in Machiavellum humanitatem, & officia praeconiis effert.

SPectabilis vir &c. Lo avere a rimandarvi l'allegata ricevuta ſotto uno mio piego, mi ha data occaſione di ſcrivervi, che altrimenti non l'arei fatto, per non aver che dire. Aſpetto le voſtre con deſiderio, e di nuove non ho niente, che meriti eſſere ſcritto. Non voglio già tacere, che io comprendo, che dopo la partenza voſtra la *Mariſcotta* ha parlato di voi molto honorevolmente, e lodato aſſai le maniere, e i trattenimenti voſtri, di che a me ne gode el cuore, perchè deſidero ogni voſtro contento, e vi aſſicuro, che ſe tornerete in quà, ſarete ben viſto, e forſe meglio carezzato. Scriſſi a Roma ſecondo el biſogno, e ne di là ho poi avuto altro in materia. Intendendo coſa alcuna vi aviſerò, e a voi mi raccomando.

Faventiae XXIX. Iulii MDXXV.

Vti frater Franciſcus de Guicciardinis.

SPECTABILI DOMINO NICOLAO MACHIAVELLI COME FRATELLO HONORANDO IN FIRENZE O DOVE FVSSI.

ARGVMENTVM.

Certiorem Machiavellum reddit, de congressu quodam Placentiae habito.

MEsser *Niccolò* carissimo ec. Ebbi le vostre de Modena con l'aviso longo del caso intravvenuto el dì, che vi partisti de quì; e perchè come voi sapete la natura mia è, non voler risolver da me medesimo le cose importanti, feci chiamare el Consiglio, del quale furono principali el Vescovo di Casale, & el Tesauriere, e per sua grazia volle intravvenirvi ancora el Vicelegato, che cognosce l'Vomo. Vi fu l'Ambasciatore del Duca de Milano, e il Locotenente del Marchese di Mantova, e tanta altra Baronia, che non intra tanta in Consiglio nel Campo de' Veneziani. Lessi la lettera vostra, & fu considerato tutto, & discorso tanto bene, quanto si facessi el dì, che noi consigliammo di non soccorrere el Castello. Non voglio intrare nei particolari, perchè non ho el capo a contar favole, e anche sono sforzato a intrattenere Messer *Filicciaso*, che per sua grazia è stato tutto oggi meco, ma la disputa tutta fu sopra due punti, el primo se quella di *Gianocio* aveva a esser chiamata vendetta, o tradimento; L'altro, se pur si aveva a chiamar vendetta; se era stata onorevole, o nò, a uno suo pari. Ma lassando andare le chiacchiere l'amico venne quà iersera, & si lamentò de buon senno, che mentre, che voi eri là, voi non vi degnaste mai chiamarlo Commissario, ma sempre le deste del Podestà. Il che lui

lui ha ripreso, che voi faceste per uccellarlo, e per torgli reputazione. E in verità ne è di malissima voglia: ma non erano ancora ben finite le sue querele, che io ebbi una lettera dal Maestro della Posta, la qual mi avisava, che questo venerabile Vomo assignava di avere speso per vostro conto ben cinque ducati, tra la roba, che voi avevi mangiata, e quella, che la sera dinanzi se era gettata via per vostro conto, e dimanda che la Comunità gli paghi questa spesa, allegando, che non aveva che far con voi, ma che vi aveva alloggiati per commissione mia, che vi mando a processione in servicio di Nostro Signore; in modo che vedendomi nominato in questa novella, e che queste mercandatie non sono senza carico mio, me cominciai a risentirmi seco; e perchè lui negava prosuntuosamente, mi bisognò lavargli un bucato, dove andò poco manco sapone, che quello, con che fu lavato el capo al Fratello. Vedete che bella novella è stata questa: voi la cominciaste in Commedia, & io l' ho quasi finita in Tragedia, & così ho perso tutto el piacere, che avevo avere de facti suoi. Et bene valete.

Placentiae XXX. Octobris MDXXVI.

Vr Franciscus de Guicciardinis.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO D. MEO COL. D. CARDINALI DE MEDICIS [a] BONONIAE LEGATO DIGNISSIMO.

ARGVMENTVM.

Vt a tribus incompatibilibus, ut inquit auctor, solvatur, enixe rogat.

Reverendissime Domine D. mi Colendissime. La servitù, & observantia mia, che da molti giorni in quà ho sempre avuta verso Vostra Signoria Reverendissima, e l'amore, e benignità, che quella mi ha dimostrata sempre, mi danno ardire, che senza adoperare altri mezzi, io ricorra ad essa con speranza di ottenerne ogni grazia; e quando intesi a dì passati, che Vostra Signoria Reverendissima aveva avuta la Legazion di Bologna, ne ebbi quell'allegrezza, che averei avuta, sel Patron mio *Cardinale da Este*, fusse stato fatto Legato; sì perchè de ogni utile, e d'ogni onore de Vostra Signoria, sono di continuo tanto desideroso, e avido, quanto un vero, & affectionato Servitore, deve esser de ogni exaltazione del Patron suo, sì anche perchè mi parve, che in ogni mia accurrenzia io fusse per avere quella tanto propicia, e favorevole, quanto è debitore un grato Patrone ad un suo deditissimo Servo.

Supplico dunque Vostra Signoria Reverendissima de volermi per Bolla dispensare ad tria incompatibilia, & a quel più, che ha autorità di fare, o che è in uso, & a più dignitade insieme, con quelle ample clausule, che si ponno fare,

[a] *Io. Card. Mediceus* hic est, qui Summum Pontificatus apicem, Anno MDXII. die XI. Martii ad *Leonis X.* nomine, evectus est.

re, *& de non promovendo ad Sacros Ordines* per quel tempo, che più si può concedere. Io son ben certo, che in Casa di Vostra Signoria Reverendissima è chi saprà far la Bolla molto più ampla, che non so dimandare io.

L'Arciprete di Santa Agatha presente exhibitore, il quale ho in loco di Patre, & amo per li suoi meriti molto, venirà a Vostra Signoria per questo effetto. Esso torrà la cura di far fare la supplicatione di quello, che io dimando. Supplico Vostra Signoria Reverendissima a farlo expedir gratis, la qual mi perdoni, se io le parlo troppo arrogante, che l'affectione, e servitù mia verso quella, e la memoria, che ho delle offerte fattemi, da essa molte volte, mi darebbono ardire di domandarle molto maggior cose di queste (ancorchè queste a me parranno grandissime) e certitudine d'ottenerle da Vostra Signoria. Se ricordi, che dedititissimo Servo le sono, alla quale umilmente mi raccomando.

Ferrariae XXV. Novembris MDXI.

D. V. Reverendissima.

Dedititissimus, & Vmilis Servus
Ludovicus Ariostus Ferrariensis.

AL

AL MOLTO MAGNIFICO MESSER POLIDORO CORNAZZANO SVO ONORANDO.

ARGVMENTVM.

Laetitiae significationes, cum Iulius III. ad summum Pontificatum evectus fuerit; quidquid novi adciderit edocetur.

SE io non volessi parere quello, che io non sono, cioè poco conoscente della cortesia, che avete usata in iscrivermi novelle, io volentieri mi dorrei della brevità troppo ricercata da voi nelle cose, nelle quali niuna lunghezza ci sarebbe paruta troppa, per essere poco sapute da noi per la lontananza. Ma non che me ne doglia, anzi vi ringrazio assai. Ora qui si sono fatte allegrezze della creazione di Papa *Giulio III.* da' più vili Cittadini, che ci sieno, cioè da *Videli*, e da *Canobi*. Io non annovero i *Cortesi* tra i rallegranti, li quali ancorachè abbiano fatti fuochi, & segni di letitia, erano però stimati essere dolenti per la lite, che pendeva tra loro, & l'*Horsilia*, Figliuola di Messer *Giacomo Cortese* Moglie di *Gio: Batista Monte* Nipote del Papa, li quali dopo lungo pensamento se ne sono andati a Roma, per veder di ottenere dalla liberalità Pontificale la roba, che si piattina, o si doveva piatire. Quì è il Sig. *Batistino Strozzi* Governatore, ancorachè non abiti in Castello, ma in Palazzo, e dica di non voler essere lungamente Governatore: è severo, e sollecito, quanto è possibile, in guardare la Città, e in mantenere i Cittadini cheti. Non può essere uccellato dal Barigello, come era, o voleva essere alcuno altro; che egli in persona sconosciuto se ne va attorno di dì, e di notte; pure non ha ancora punito alcuno Cittadino, con

con altro, che con prigione, o con la casa propria, vetando loro l'uscir fuori per tanti dì. Fu fatto un seminello a Messer *Ant. Valentino* abitatore della ruga grande. E questo era già riputato delle più vergognose ingiurie, che si potessero fare; ma per essersi fatto molto spesso a' dì nostri, per la communanza è riputata delle minori ingiurie. Ora fu stimata da molti essere stata opera di Madonna *Anna*, e di Madonna *Laura*, l'una delle quali fu mantata, e l'altra ancora è in casa i *Carandini*, per avere egli favorita la giovane, maltrattata da loro, ancorachè il Sig. *Galeazzo* non la volessi ascoltare. Poi il Podestà nostro che è un rigidissimo Vomo, o per dir meglio crudelissimo ha fatto prendere un *Giovanni* da *Novantola* sartore come commettitore di questo seminello, & tuttochè non avesse sufficienti indicii l'ha collato bene, & stroppiato, ne però ha trovata cosa alcuna. Intanto le dette Gentildonne sono state condennate a Ferrara per le giovane in cinquanta ducati per ciaschuna di loro. Quì si è giostrato, e voluto essere impiccato, e difeso Amore; cosa che mi pare questo anno essere stata generale per tutte le Città d'Italia, & per avventura fuori d'Italia, in guisa visse il Mondo a somiglianza. Della quale ciancia non so quale mi udissi mai dire, o vedessi più fredda, e dubito assai, che non sia una vanità Spagnola procedente da ignoranzia. Il Conte *Fulvio* è comparito armato in piazza, & ha colpito nella quintuna, & avuto il pregio, & ha torneato con istocchi senza punta, & senza taglio molto leggiadramente, & il Conte *Baldesera*, il quale rifiuta in tutto le lettere, come impedimento delle armi, non n'ha fatto nulla. Come sia passata, e passa la cosa di Parma io ho così pieni gl'orecchi, che non fa già mestiere, che voi di così lontano paese ce

lo

lo scriviate. Morì il *Flaminio*, & l'*Alciato*, & prima era morto Messer *Gabriel Trifone*. Ora Messer *Ant. Fiordibello* par che si sia acconcio col Cardinale d'Inghilterra [a], il quale si troverà, se l'ha preso in luogo del *Flaminio*, havere fatto un mal cambio. *Maestro Antonio* nostro Luchese è chiamato dalla Patria sua a leggere con grosso salario, il quale ha avuta una disputa con Messer *Carlo Sigone*, tuttochè Messer *Carlo* se ne vergognasse, e lo sdegnasse, come non pari suo, la quale non ha mai avuto fine, se non con l'autorità interposta del Sig. *Batistino*. Son tutto vostro.

In Modona V. Marzo MDL.

Vostro Lodovico Castelvetro.

ALLA

a Card. *Reginaldus Polus*.

ALLA REVERENDA MADONNA BADESSA DI SANTA CHIARA DI LVCCA [a].

ARGVMENTVM.

Plebaniae Ficecli ius patronatus, atque eiusdem collatio pro Abbatissa S. Clarae Vrbis Lucensis decernitur.

HO visto con diligentia, e maturamente le ragioni del vostro Monistero, e delli Vomini, & Comune di Fucecchio sopra il padronato, che pretendono nella Pieve di detto luogo, e avendo trovato, che anticamente sopra di ciò fu sentenziato contro di loro, e non avendo visto alcuna ragione efficace, per la quale si dimostri, che detto Padronato appartenga loro, ho

a Insigne fuit huiusmodi Coenobium Clarissarum in Tuscia a *Paulo Guinigio* excitatum A. MCCCCXXVI. Huic cum addicta fuerint bona omnia ac privilegia vetustissimae, atque opulentissimae Abbatiae S. Salvatoris Ficecli, cui ab anno usque MX. Vallisumbrosae Monachi praeerant, illis ob malam administrationem expulsis, iurisdictio Episcopalis, quam ibidem exercebant, in Abbatissam S. Clarae Vrbis Lucensis transiit, eamque per Vicarios, aliosque curiae administros exercuit ad annum usque MDXXII. quo Tempore Nobilis S. Miniatis Terra, urbs declarata est, ibique Episcopalis Sedes defixa. Lectori meo rem gratam facturum arbitror hic decretum quoddam ab Abbatissae Vicario conscriptum proferre, quod mihi doctissimus *Lamius* humanissime communicavit.

Nos Alexander Spada Sacrae Theologiae Doctor Ecclesiae Cathedralis Lucensis Canonicus Penitentiarius, & in hac parte Vicarius Generalis Terrae Fucecchi cum annexis in spiritualibus iurisdictionis Reverendiss. Abbatissae Monasterii S. Clarae de Luca, alias de Gattaiola, dominii in temporalibus Serenissimi Magni Ducis Etruriae, ne huiusmodi Terra in spiritualibus ob nostram quandocumque absentiam damnum patiatur, utens authoritate ordinaria, & de consensu praedictae Abbatissae ad nostrum libitum in nostrum Provicarium eligimus multum Reverendum D. Io. Baptistam Panicacci de Fucecchio cum omnimoda, & plena authoritate, potestate, & balia, quam nos habemus, tam de iure, quam ex forma Sacrorum Canonum, & quorumcumque privilegiorum dictae Reverendissimae Abbatissae competentium, procedendi tam in causis civilibus, quam criminalibus, cum hac tamen declaratione, & reservatione, quod ad definitivam procedere non valeat absque speciali nostro voto in scriptis transmittendo, nec non etiam in negotiis, & regimine Mo-

lio così referito al Duca mio Signore, & però Sua Eccellenzia si è contentata, che la ragione della Reverenza Vostra li sia fatta buona, e osservata; onde si è dato licenzia a Messer *Silvestro Galessio*, che per virtù della collatione, & gratia fattali di detta Pieve da Vostra Reverenza & suo Convento, ne possa pigliare liberamente il possesso, come quella intenderà più diffusamente per lettera di Messer *Lorenzo Pagni*, che le farà più largo testimonio della buona mente di Sua Eccellenzia a favorir sempre le ragioni del vostro Monastero, & a farle ogni comodità, & a Vostra Reverenza mi offero, & raccomando, che Dio la conservi in sua gratia.

Di Firenze il dì XVIII. di Novemb. MDLII.

Di V. R.

Deditiss. Lelio Torelli Auditore [a].

AR-

Monasterii Monialium S. Andreae de Fucecchio spectantibus, & pertinentibus non se immisceat absque expresso ordine, & commissione nostra pariter in scriptis obtinenda.

In quorum fidem has presentes nostras literas manu propria subscripsimus, nostroque Sigillo munitas fecimus.

Datum Lucae in nostris aedibus prope Ecclesiam S. Petri Somaldi die VIII. Maii MDCXXI.

(locus Sigilli)

Alexander Spada
Vic. Supr.

a *Laelius Taurellus* Fanensis I. C. celeberrimus Senator postea renunciatus a *Cosmo I.*, cuius auditor, & a secretis fuerat. Praeter reliqua, eius diligentia Pandectarum libri, qui Florentiae MSS. adservantur, splendida editione prodierunt. A. MDLIII. *Alexandri Medicei* funus eleganti oratione Typis edita prosecutus est: Suorum vero operum laudatorem habuit *Petrum Victorium*, *Car. Sigonium*, *Bargaeum*, *Marc. Ant. Flaminium*, *Ant. Augustinum*, aliosque quamplures.

ARGVMENTVM.

Bernardo Iuntio ſcripta eſt Epiſtola, in eaque de Pontifice Iulio III. queritur, quod Ioannem Filium in Cardinalium coetu non cooptaverit.

IL DVCA DI FIRENZE.

ALla voſtra lunga lettera con belli eſordi, e rare concluſioni, faremo con queſta riſpoſta a quella parte, che lo ricerca per ora; e vi diciamo, che a Sua Santità diciate, che promova li ſuoi Nipoti, & ogn' altro, che a Sua Santità ſatisfacci, al Cappello, che a noi ſarà cariſſimo, ſiccome ſempre ſa, che l' abbiamo confortato a penſare alle coſe della Caſa ſua, ſicchè in queſto di nuovo in nome noſtro ne lo conforterete; e quanto a *D. Giovanni* diciamo, che a noi non dette mai faſtidio il non eſſer Cardinale, perchè crediamo non ſia coſa da doverli mancare a ſuo tempo; e ſe Sua Santità, e li ſuoi non fuſſero ſtati quelli, che l' aveſſero trombettato per il Mondo, lei ſa, che noi mai glie n' abbiamo fatto inſtanzia, ſe non dopo queſti ſucceſſi, il che tornandoli comodo il non farlo, ci averemo queſta ſodisfazione, che il Mondo conoſca, che le qualità di ſuo Padre, o ſua, non ſaranno quelle, che dopo tal pubblicazione fatta, glie ne tolghino; e ſe in queſto non ci fuſſe ſtato il mezzo delle lor cicalate, che così biſogna chiamarle, Sua Santità conoſceva quanto poco ſtimiamo, o ci importi tal dignità, ne ora ne averia avuto queſto faſtidio: ben vi diciamo, che Sua Santità non conoſce l' umore, e fantaſia noſtra, la quale ſtima aſſai più l' onore, che l' utile; e ci par che molto mal diſcorra, ſe penſa

con

con un parentado li paia far gran cosa [a], e con gran solennità a volersi imparentar con noi per farci grazia, e mercede di un Cappello, e li esempi a noi sono troppo odiosi; però concludendo vi diciamo, che facci li suoi Nipoti a suo piacere, che se *D. Giovanni* fusse Cardinale per via del parentado, lo scappelleriamo, non che farlo; e questo è quanto per ora ricerca risposta la vostra, dicendovi, che ormai li Cardinali ci danno poco fastidio, e ci importano poco, sieno chi vogliono. Dell'altre cose della lettera a suo tempo si potrà risponlere, poichè Sua Santità per ora non si deve curar altro, che le risposte delle cose della promozione, la quale facci come più li piace a suo comodo.

Pisa il dì XIII. di Novembre MDLIII.

RICH.

[a] *Scipio Ammiratus* Flor. Hist. P. II. sub A. MDLIII. ita rem narrat. = Ma il Pontefice entrato in desiderio di parentado col Duca di Firenze, una delle cui Figliuole desiderava per Moglie di un Figliolo del suo Fratello *Balduino*, il quale era ancor fanciullo, & quel che è peggio non legittimo, e conosceva, che il Duca ardentemente bramando di levare questa pericolosa vicinanza al suo Stato, non veniva a questo negozio di buone gambe, considerando, che quanto più gli durava questo sospetto, tanto più si sarebbe inchinato a sodisfarlo del Matrimonio &c.

ARGVMENTVM.

Se quod literas antea non ſcripſerit excuſat, libroſque recentiſſime excuſos recenſet.

CL. V. MARCELLO ADRIANO IO. BAPT. F. RICHARD. THOMSON S.

VBi illa, inquies, ex itinere promiſſa ſcriptio? Satis nonne tibi praeſtamus, *Marcelle* doctiſſime, ſi tum ſcribimus, cum primum ocium nacti ſumus, & cum quod ſcribamus ſuppetit? Nam in itineribus etſi multa accidant, tamen plerumque indigna omnia, quae ſcribantur: ne iam valetudinem utriuſque noſtrum cauſer, quae ſane parum commoda toto illo tempore. Ergo incolumes tandem, καὶ δεξιῷ ποδὶ in Angliam pervenimus: ubi tu deinceps habiturus es eum amicum, qui tua cauſa nihil non facturus ſit, quod imperaveris: ita meretur ſumma tua, & eruditio, & humanitas. Ne vivam, *Marcelle*, niſi dum illarum recordatio in hoc animo vivet. De Aeſchylo, ubi ad me rediero, ideſt, ad Academiam ſtudiorum omnium nutriculam, faciam te voti compotem, & omnia illa, quae ſane plurima in illum auctorem habeo, quamprimum mittam. Vtinam aliqua ſaltem ex parte redoſtire in referenda gratia poſſim. Pariſiis tandem prodiit *Servius* ille tamdiu deſideratus. Prodiere multa alia Graeca apud *Morellium*. Commentarii *Ludovici* Regis in Politica *Ariſtotelis* recuſi ſunt, & adiuncti eiuſdem Commentario ad *Platonem* de Repub. Eduntur *Florentis Chriſtiani* ſcripta poſthuma: Gloſſemata illius ad *Scenam Ariſtophanis* toties a *Cuffio*, & me laudata, aliquot emi: tantum occaſio ad vos mittendi deeſt: videbo ergo diligenter, an porro poſſim. *Henricus Cuff* in Hiber-

bernia, barbara terra, & inhoſpita: ne ergo miremini, virorum humaniſſimi, ſi nihil ſcribat. Credo, ut aſſueſcat ſylvis & paludibus, ne erigere quidem animum audere, & ad Italiam veſtram reſpicere. Igitur donabilis, imo perdonabilis, hoc illius fortunae. De rebus ipſis hybernicis eſt quod bene ſperemus. Hactenus enim omnia ſic ſatis ex animi noſtri ſententia procedunt. Noſtri parant claſſem magno opere, imo properant. Rumor eſt Hiſpanos multis navibus, & triremibus mare noſtrum infeſtum habere, & meditari neſcio quid invaſionis. Igitur obviam ibimus; & alacriter fines noſtros tutabimur. In Batavis Hiſpanus fruſtra eſt, ſolvit obſidionem Oppidi Bommel, quod tot menſes oppugnarat. Ita ergo bis excidit conſiliis ſuis hoc anno, & militem multum amiſit. De Batavorum claſſe hoc tantum. Hactenus tenere illam mare, & obſervare reditum Hiſpanicae claſſis ex Indiis; quo eventu, porro ſcietis. Mittunt iam 60. alias naves, quae prioribus ſuccenturientur. Rediere illorum mercatoriae naves ex Oriente valde opulentae; ſumma enim rationis initae quinque milliones excedere certo dicitur. In Inſula Batan 1300. Luſitanos, qui expellendi Regis eius Inſulae ergo venerant, interemerunt partim, partim fugarunt. Expectantur adhuc in ſingulos dies aliae aliquot eorum naves ex Moluccis. Haec rerum in noſtro orbe ſumma eſt. Vos quid agatis, quid non agatis, ſcire valde velim. Vale, mi doctiſſime, mi humaniſſime *Marcelle*. Viris nobiliſſimis & humaniſſimis *L. Alemanno*, *Iul. de Medici*, *Iacobo N. P. Strozzi* Dn. Conſuli, reliquiſque adeo omnibus *Philippo Giunti* S. P. D. Salve mi *Marcelle* & me ama. Ego te aeternum. Londini a. d. Kal. Sextil. MDIC. Stilo veteri [a].

AR-

[a] In quanta nominis exiſtimatione haberetur *Rich. Thomſon* ex *Cauſabono*, *Ioſepho Scaligero*, *Dominico Baudio*, qui ei plures literas ſcribunt, conligitur, vide de eo nonnulla in Elogiis viror. ill. Acad. Flor. ſub A. MDIIC.

ARGVMENTVM.

Amicum de variis rebus lepide adloquitur: ſeſe illi commendat quam maxime: quibus in ſtudiis ſit occupatus, exponit.

IVSTVS LIPSIVS CVRTIO PICHENAE [a] S. D.

IAm nunc litteras tuas accipio, & ecce reſponſum. Te ego differam, veterem illum meum, & ante viginti circiter annos, cum Viennae eſſes, amicum? Sic appello; & quamquam non dextra, aut ſermo, tamen ſcriptio, & litteraria iſta, ut ſic dicam, conteſſeratio nos iunxit, & fideliter iunxit, animi, ſtudiique non diſpares, & iudiciis ad optima conſentientes. Eo gratior iſta nunc appellatio, etſi ex intervallo: nec mirum; nam & locorum intervalla abiungunt. Vidiſſe te mea video improbato illi reſcripta, in quibus quod te honeſte nomino, affectui non dedi, ſed iudicio, quod in animi penetrali de te concepi, foveoque. Tuo merito ita debeo. Pauci bona amare, capere, aſſerere idonei: Tu inter illos naturae & induſtriae tuae beneficio cenſeris. De diſſenſu alibi a me, nihil eſt: abite mancipia. Liberi ſumus genere & ſenſibus: promere liceat cum lege modeſtiae, & ut invidentia aut acerbitas abſint. Ego vero nec imperitia quorundam offendor, ſi ſimplex ea ſit, nec de calumnia ſumit. At, mi *Curti*, amo te pectore, melioris pectoris virum: noſſe pro-

E 2 pius

a *Curtius Pichena*, Politicus ſui aevi clariſſimus, cuius latinae in *Tacitum* Adnotationes pluries, pluribuſque in locis editae fuere, *Ferdinandi I.* a ſecretis fuit, ab eoque ad Europae Principes non paucos Legatus miſſus; a *Ferdinando* denique *II.* Florentinus Senator renunciatus. In Bibl. *Magliab.* ante MS. *Pauli Corteſii* opus de Hominibus doctis legitur, *Curtii Pichenae* = Diſceptatio de Hominibus doctis Geminianenſibus. Epiſtolae duae eiuſdem ad *Iuſt. Lipſium* extant in Collect. Epiſt. *Petri Burmanni* T. II. p. 138. 139.

rius una tecum voveam: sed voveam tantum. Nam etsi Italiam revisere mihi votum, intra illud maneo, rei expers, & triste fatum Belgicae meae adstringit. Quid, quod uxorium etiam vinculum, ut de te scribis, iamdiu mihi est? Traho compedes, & longum, aut altum subnotare, iis quoque vetor. Edidi nuper Epistolas. Doluit (in occasione & vere dico) quod ad te cum plures dederim, nullas haberem, exemplaribus in migrationibus meis furto, casu, negligentia amissis. Sum nunc in *Seneca*, & Stoicis. Illum & haec dabimus illustrata, & ab oblivione vindicata. Nam Stoae quid praeter nomen fere notum est? Haec agimus, decore fortasse, in aevo graviore, graviora ista & sapientiae studia tractantes. Valere te, & porro me amare, atque etiam affari, opto, mi *Curti*. Lovanii postridie Idus Septembr. statim ut tuas legi. MDCIII.

Quae notasti ad *Tacitum* etiam vidi. Illud de Othone, *praetor polluebat*, mire perplacet. Alia in ipso *Tacito* consideranda sunt, neque nunc licet.

LIT-

LITTERATISSIMO VIRO DOM. BAPTISTAE GVARINO TAMQVAM PATRI CHARISSIMO FERRARIAE.

ARGVMENTVM.

Amicum pro amissa uxore Bithynia faemina honestissima rationibus validissimis solatur.

BArptolemaeus Fontius Baptistae Guarino suo Sal. Acerbo mihi interitu *Bithynae* tuae dulcissimae coniugis nuntiato, graviter, ut debui, sum commotus. Honestissimam enim & pudicissimam faeminam, suavissimis moribus & singulari modestia praeditam, immatura morte sublatam, vehementer graviterque angebar. Vellem autem sub ipsam potius mortis diem, quam nunc tam sero eius obitum percepisse, ut in tempore amici optimi functus munere, aliquod tuo vulneri salutare remedium praestitissem. Veruntamen ne nunc quidem alienum fore putavi, aliquid ad te scribere, quod si non radicitus vellere, saltem minuere istum tibi dolorem possit. Nihil enim aeque aegritudini animorum, atque dulcis oratio confert. Ego vero (ut tu per litteras quoque petis) non te sapientem Stoicorum legibus esse rogo, qui in charissimorum funere nihil omnino nos angi, nihil quoque dolere volunt. Non enim illis adsentior, qui ritu ferarum, viventes, nullis affectibus commoventur. Nam quis] est adeo expers humanitatis, qui si charissimam uxorem amitteret, matrem communium liberorum, quae rem omnem familiarem diligentissime conservaret, & studiosius augeret, in quam omnes domesticas curas solicitudinesque deponeret, non vehementer turbaretur? Verum ut charissimorum interitu non tristari, brutorum potius immaniumque ferarum, quam

pii & docti hominis est munus; ita quoque dolore nimio cruciari, mulierum potius, quam virorum. Bene autem institutus animus neque dolore non commovetur, neque plus quam satis est, maerore tristitiaque torquetur. Par est enim prudentissimum quemque virum neque se nimium secundis rebus efferre, neque in adversis concidere, sed bene praeparatum pectus ad utranque fortunam ostendere. Considerare enim debet, quemadmodum pelagus nunc turgidum, nunc tranquillum, & caelum modo turbidum, post serenum conspicimus; sic quoque nos non posse pro mortalitatis conditione semper in eodem tenore persistere, neminique naturae leges pervertere datum esse: quae quidem si ab initio nobis perpetuam pacem & securum ocium promisisset, in adversis nostris rebus pro repentino dolore, cuius eo semper acerbior est vis, quo magis insperatus adciderit, non iniuria quereremur. Verum quando nobis solicitudines, damna, exilia, bella, clades & innumera mala bonis immixta praedixerit, cum quid adversi contigerit, non debemus magnopere commoveri. Hanc si rerum humanarum conditionem, & duplicem bonorum malorumque urnam, quae Deus in terras iugiter pro arbitrio suo iacit, tecum ipse tacitus reputabis, intelliges iam adhibendae medelae tuo vulneri tempus ultimum adventasse. Optima vero medicina doloris ratio est, quae nos suadet considerare debere, praeter illa, quae a me supra descripta sunt, omnibus, qui terrae vescuntur munere, sive reges, sive inopes fuerint, enavigandam Cocyti fluminis undam esse. Verum cum vitam a Deo mutuam, tamquam aes alienum a faeneratore, sumpserimus, reposcenti illi, quandocunque voluerit, laeto animo est reddenda. Neque enim in morte quidquam est mali, cum ea cunctis incommodis optimum remedium sola praestet, & humanae vitae

curas

curas solicitudinesque devitet. Nam si mors animi simul & corporis finis est, insensibilitas quaedam ipsam consequitur, & requies cessatioque laborum: aut si non una cum corpore totus animus interit, ab angustiis corporis, quibus mens vanis impletur cogitationibus, liberati quietiorem vitam transigimus. Amore praeterea, spe, metu, cupiditate & diversarum rerum affectibus ita semper exagitamur, atque a summi boni contemplatione abducimur, ut nihil vere possimus sapere, donec in corpore permanemus. Pugnae vero, seditiones, discordiae unde nobis praeter quam a corpore oriuntur? Omnia enim fere bella aut aliis a nobis, aut nobis ab aliis propter opes & divitias inferuntur; quibus corporis tantum causa inhiantes, caetera omnia recta atque honesta despicimus. Caeterum, si nihil mali in morte est, sed contra plurimum boni; si mors non prece, non pretio, non vi, non arte diffugitur; si vita, quam mutuo cepimus, cum a Deo reposcitur, aequo animo reddi debet; quid est causae, cur tantopere acerbissimo funere dilectissimae coniugis torqueare? An doles, quod corporis vinculis exsoluta ad lucem e tenebris, a labore ad requiem, a terrenis ad caelestia, piissima mulier commigravit? An vero te potius angit domesticus dolor tuus, quod necessaria, dulcis coniux, tam insperato tempore, tam a studiis tuis, & liberorum, & rei familiaris negociis alieno, te solum in medio curarum fluctu reliquerit? Sed an, vir omnium litteratissime, ignorabas, cum uxorem ex sententia delegisti, & eam, & liberos, si quos pareret, teque simul & aegrotare & mori quotidie semper posse, cum nemini exploratum sit vel in diem crastinam se victurum? Quod si haec tibi, ut par erat, ante oculos proponebas, cur nunc tam vehementi dolore adficeris, casibus istis multo ante

te meditatis? Age ergo te collige aliquando, & res humanas animo revolutans, considera non te solum, non primum, non ultimum his molestiis implicari; finem maerori luctuique impone, quem si postpaulo finiet ipsa dies, te talem ac tantum virum, tanta doctrina ac scientia praeditum, tempus ultimum dedecet expectare. Nam cum prorsus insani sit hominis in perpetuo luctu & squalore persistere, profecto nos oportet & decet auxilio rationis tempus ultimum praevenire. Quod si lachrymis & maerore possent animae rursus in corpora revocari, concederem sane pro tuo arbitrio te lugere. Verum cum quis semel occiderit, & de se splendida Minos arbitria fecerit, non genere, non facundia, non pietate restituatur, non debemus, ut initio dixi, plus quam decet maerore tristitiaque vexari: neque hoc ea tantummodo ratione, quod nihil luctu nostro proficimus; sed etiam quod, siquis inferis est sensus, illius animam, si te tanto dolore opprimi senserit, dolituram in morte crediderim, cum te vivens plurimum delectarit. Praesta hoc igitur illi mortuae; praesta discipulis tuis, & cunctis latini nominis, qui doctrina & ingenio tuo egent; praesta natis, amicis, cognatis, affinibus, qui una mecum tanto tuo dolore maerent. Quibus omnibus de tua plurimum salute solicitis rem gratissimam feceris, & doctrina tua dignissimam, si rationi obtemperans, ab inanibus querelis desistens, te ad pristinam vivendi consuetudinem revocaris. Vale.

Flor. XXV. Iulii MCCCCLXXII.

D. AN-

D. ANSELMO CASIMIRO ARCHIEPISCOPO MOGVNTINO ELECTO SCRIPTA.

ARGVMENTVM.

Terentium Alciatum, autographa documenta ad Concilium Tridentinum pertinentia ſedulo inveſtigantem commendat.

Illvstriss. et Reverendiss. Domine.

INter Societatis Ieſu Sacerdotes, ex qua multi fortiſſimique Chriſti Athletae ad propugandam Eccleſiam quotidie exiſtunt, P. *Terentius Alciatus* a nobis gravitate morum, vitae integritate, doctrinae copia, & iudicio in primis cenſetur: quapropter & ab omnibus habetur in pretio; & a nobis quoque plurimum diligitur. Huic S. D. N. provinciam, ut publice fructuoſam, ita privatim illi laborioſam demandavit; confutandi ſcilicet virulentiſſimi eius libri, qui Hiſtoriae Concilii Tridentini titulo paucos ante annos impiorum hominum opera in lucem prodiit, ut tenebras, atque offucias piorum animis offunderet: ad quas diſcutiendas non tam rationum momentis, & acumine argumentorum, quam autographorum copioſis teſtimoniis illi opus eſt: cuius generis complura in Tabulario, ſive Cancellaria veſtra dicuntur extare, quorum ſi ei copia fiat, multo inſtructiorem futurum ſe putat, atque ad hoc certamen parationem. Rogo igitur maiorem in modum pietatem Tuam, ut quaecunque illi, Rectorique Moguntini Collegii (qui operam ſuam huic rei commodabit) ex uſu eſſe videbuntur, deſcribendi poteſtatem facere ne gravetur. Quo beneficio non me tantum, atque horum Patrum Sanctiſſimum ordinem in perpetuum

Tibi

Tibi devinciet; ſed etiam ab Apoſtolica Sede, cuius dignitas atque exiſtimatio pernicioſo illo opere potiſſimum labefactatur, magnam gratiam inibit. Rem gratiſſimam etiam Omnipotenti Deo praeſtabit, quem Pietati Tuae propitium idcirco fore confido atque ardenter exopto.

Romae XXVI. Iulii MDCXXIX.

Veſtri Studioſiſſimus
Franc. Card. Barberini.

GA-

GASPARI SCIOPPIO VIRO CLL.

ARGVMENTVM

Se apud Caesareos ministros efficaciora praestitisse officia adserit, & ut quem summo labore confecerat, Latinae linguae thesaurus sub ipsius Caesaris auspiciis prodeat, etiam atque etiam petit.

ILLVSTRISSIME DOMINE.

ET Tibi solemne est de augenda Re literaria adsidue cogitare, & mihi antiquum in primis hominum literatorum egregiam hanc curam omnibus subsidiis, cum sese offert occasio, impense fovere: Quin etiam magno abs Te honore me affici puto, cum in partem consiliorum Tuorum vocas, quibus de emittendis in publicum bonum elaboratissimis operibus Tuis, providenter seduleque deliberas: simul enim me in possessionem verissimae laudis, mansuraeque gloriae (quod est pulcherrimum liberalitatis genus) non detrectantem, sed ultro appetentem invitas. Scripsi igitur ad D. Nuntium, qui in aula Caesaris, Pontificia negotia procurat, ut eam fere sententiam, quam praescripseras, ut de editione uberrimi illius linguae latinae thesauri [a] cum Caesaris Ministris, cumque ipso Caesare serio tractet, eique ostendat magnam non modo a studiosis omnibus huius, atque insequentium aetatum communiter, sed etiam a nobis privatim gratiam initurum, si opus tam eximium, ac luculentum, Maiestatis suae ope ac patro-

a Huiusmodi immensi laboris opus adhuc ineditum extat, cum aliis omnibus ipsius *Scioppi* MSS. operibus, in aedibus praestantissimi *Comitis Pierucci* Florentiae.

patrocinio ſubnixum publicam aliquando lucem, cupiente etiam S. D. N. adſpexerit. Cuius Te voti propediem compotem fore, praeſertim cum ipſemet Caeſar de commodis Tuis cogitet, ut ſcribis, non diffido, Deum interim orans, ut his ceteriſque deſideriis Tuis facilis ſemper ac benignus adſpiret. Vale.

Romae XX. Mai MDCXXIX.

Veſtri Studioſus
Franc. Card. Barberinus.

FRANC.

FRANCISCO GVGLIELMO EPISCOPO OSNABVRGENSI.

ARGVMENTVM.

Lucam Holstenium virum doctissimum, Praepositum Ecclesiae Amburgensis nuper renunciatum commendat.

ILLVSTRISSIME DOMINE.

IN familia mea est *Lucas Holstenius* domo Hamburgensis, quem ob egregiam ipsius doctrinae, ac probitatis laudem e Gallia evocatum & impense diligo, & meis officiis, si quando occasio incidit, adiutum magnopere cupio. Huic nuper Sanctissimus D. N. Praepositurам Ecclesiae Hamburgensis haereticorum manibus ereptae addici voluit: quod Serenissimo Caesari, cui merita huius iuvenis innotuere, usque adeo probatum fuit, ut non modo Apostolico Nuntio, Patrique Confessario, aliisque multis confirmaverit, magnae sibi id voluptati fuisse; sed inter eos, qui in bonorum Ecclesiasticorum possessionem mittendi sunt, nominatim illi auctoritate sua caverit, atque eius rationem quam maxime haberi praeceperit. Rogo igitur pietatem tuam, cui restituendorum bonorum Ecclesiasticorum per inferiorem Saxoniam delegatum fuisse munus audivi, ut quamquam sua sponte *Holstenii* votis cumulate satisfactura est; tamen in meam ipsius gratiam cumulatius, & copiosius id praestet: quod tanto studio, atque intentione pietati Tuae commendo, ut maiore non possim; operam daturus praeterea, ut S. D N. ac mihi rem longe gratissimam evenisse adpareat. Deum vero Optimum Max. instantissime precor, ut tibi laeta omnia, ac felicia semper eveniant.

Romae XXIII. Iunii MDCXXIX.

Studiosissimus
Franc. Card. Barberinus.

EMINENTISSIMO ET REVERENDISSIMO D. D. CARD. FRANCISCO BARBERINO &c.

A R G V M E N T V M.

De morte ac rebus gestis Episcopi Stenonis Mathematici praestantissimi agitur.

GASPAR ENGELBERTVS SCHMAL.

QUoniam placuit Altissimo, Reverendissimum D. Nicolaum Stenonem [a] Episcop. Titiopol. Vicarium Apostolicum in Septentrione, die 25. Novemb. Anno 1686. ad aeternam vitam evocare, aliqua Eminentiae Suae, Patrono singulari, de conversatione & indormitione eius sancta communicare, officii mei esse censui. Quotidie magno zelo & devotione sacrificium altaris peregit; Horas Canonicas flexis humi genibus semper oravit. Vultus eius, emaceratus ieiuniis, non nisi pietatem, & sanctitatem spiravit. Verba sancta, & omnia in finem sanctum torquere scivit in conversatione; quot verba, tot monita edidit. Feriis secunda, quarta, sexta, & Sabbato solum unicam refectionem, eamque in sicco pane, & cerevisia vespere fecit, quibuscunque etiam molestiis occupatus. Cum magni momenti negotia expedienda, tribus continue diebus ieiunium servavit; cibos sibi paratos mihi iussit occulte dare pauperibus. In visitationibus forensibus loca pedes visitavit, etiam septem

a Danus iste clarissimus, ut inferius patebit, cum Italiam peragraret Florentiae in aula *Ferdinandi* Magni Etruriae Ducis diu substitit; & ad Catholicae Religionis veritatem a Nobilissima *Arnolfina*, cum qua pro tutanda sua a Romana Ecclesia secessione disputaverat, redactus est: tantaque deinde pietate claruit, ut Episcopus Titopolitanus, atque Apostolicus Vicarius in Septentrione renunciari meruerit. Factum bene; & aeternis commendandum literis, quod ab hodiernis hisce faeminis neutiquam sperandum esset.

ſeptem horarum iter pedes de die conficiens. Omnia ſua pauperibus diſtribuit, & cum nihil ultro ſupereſſet, pro egentibus baculum argenteum & annulum pretioſum vendidit, ut pro pauperibus haberet ſolatium. In locis Vicariatuum veſte ſimpliciſſima, ſine omni etiam famulo, loca omnia perluſtrans, Catholicos domatim viſitans; duo induſia ex linteo craſſiſſimo, unde ſaccos conficiunt, tria colliſtrophia, ſtrophiola ſeptem, haec tota eius ſubſtantia; pallium vile: nunquam in lecto dormiens, ſed humi pallio tectus, aut in ſedili quieſcens: quantum vero temporis ſomno dederit, haud ſcio. Haec autem memorata quinquennio oculis vidi, quibus indignus eius Sacellanus fui; quae uſque in finem vitae ſervavit. Quoad obitus modum: biennio cuidam infirmitati obnoxius, duplicaturae veſicae, quam per intervalla accepit, qua etiam Dominica poſtrema poſt Pentecoſten laborare coepit, ſacrum ſolenne, & concionem ad populum habuit; feria ſecunda notabiliorem ſenſit dolorem; neque tamen a ſacro, & Concione in Sacello Sereniſſimi Ducis de Mekelenburg ceſſavit: quo die natura panem nauſeavit, quem de veſpere ſolum eo die ſumpſit; nihilominus nocte ſuper pavimento cubavit. Feria tertia domo egredi non potuit prae infirmitate, & in meridie a domeſticis tribus nobilibus converſis in lecto eſt collocatus. Feria quarta corpus notabiliter coepit intumeſcere. Curavit quidem ſibi applicari quinque clyſteria, ſed caſſo effectu. Eo die varias adhuc litteras confecit, quibus, amicis valedicens cum mortem vicinam coniiciebat, teſtamentum propria manu exprimens: morte praeoccupatus ob loci diſtantiam Sacerdotem tam ſubito, licet a ſeipſo per litteras accerſitum, habere non potuit. In toto morbo patientiſſimus: haec eius oratio: Domine, non ut auferas dolores rogo, ſed ut augeas

pa-

patientiam: ſi bona de manu Domini accepimus, mala quid recuſamus? Inter caetera coram omnibus teſtatus eſt, ſe pro maximo beneficio Dei aeſtimare converſionem ad Romano-Catholicam Fidem. Carens Sacerdote, bis publicam fecit Confeſſionem hoc modo: Domine Deus meus, quia contingit me morti appropinquare, & Sacerdos, qui abſolutionem, & Sacramenta adminiſtret, non adeſt, confiteor coram te Deo meo, quod ſaepius ſacrum non cum debita devotione celebraverim, ſaepe horas negligenter oraverim, & tot indignis manus impoſuerim, qui altare Dei profanabunt, & ſcandalis Eccleſiam replebunt: Domine Ieſu, da mihi modo talem doloris actum, quem a moriente ſine Sacramentis ipſe requiris. Circumſtantes ultima nocte mire eſt conſolatus, dicens: Filii mei nolite flere, ſed eſtote fortes in Deo, & eius voluntati vos committite: modo tendo ad Deum meum, qui per ſuam magnam miſericordiam me vult eripere de hoc mundo; praevidet enim pericula ſalutis meae. Duabus ante mortem horis convocatus ibidem puſillus grex Catholicorum, quem ultimo admonuit de converſatione, & Chriſtiana Charitate, & pace, quoſdam in particulari acriter exhortatus, ſicque eis benedictionem ultimam multum plorantibus impertiit. Media hora ante mortem dixit: Filii mei, modo orate preces pro agonizante ab Eccleſia praeſcriptas: quibus finitis, ſemper ſibi praeſentiſſimus, adhuc ſereno vultu dixit, Ieſu ſis mihi Ieſus, & expiravit. Quem non ſolum Catholici, verum etiam Lutherani plurimi, amiſſum vehementer lugent. Ante mortem prohibuit, ne quiſquam praeter tres nobiles converſos, & ſacellanum, corpus eius tangere praeſumeret. Uti vivens ſtrictiſſime ſervavit Apoſtolicam paupertatem, ita poſt mortem modo pauperrimo ſepeliri iuſſit corpus ſuum. Tanta eius fuit

pau-

paupertas, ut decedens ne 50. dalerorum pretium reliquerit; libri namque eius sunt Sacrae Congregationis de Propaganda Fide [a]. Reliquias Sanctorum, & vestem quotidianam nigri coloris, Crucem simplicem pectoralem, & annulum dedit nobili Domino de Rose sibi adsistenti. Caetera, quae restant, sunt Conciones, Meditationes, & Controversiae, omnia manu scripta, in quibus vix ullus ordo reperiri potest. Paramenta sua in Dioecesi Monasteriensi legavit Monasterio cuidam, in quo nunc detinebantur. Corpus duodecimo post obitum die seposuimus, (praemissis debitis absolutionibus, & ritibus Ecclesiae Catholicae, quantum loci Catholici libertas indulsit) ad gratiosam ordinationem Serenissimi Magni Ducis Hetruriae, benefactoris magni, in Ecclesia Cathedrali Sverini in Meklenburg. Sumptus sepulturae ad 150. daleros accepimus mutuos, (quia nullus obolus repertus est apud Reverendissimum Dominum p. m.) quos in Domino confidimus, Serenissimum Magnum Ducem, ad quem pridie mortis postremas literas destinavit, miseri-

F cor-

a *Nic. Stenonis* opera Typis edita haec sunt:

I. Elementorum Myologiae Specimen. Sive musculorum descriptio Geometrica. Cui accedunt Canis Carchariae dissectum caput, & dissectus Piscis ex Canum genere. Ad Serenifs. *Ferd. II.* M. E. D. Florentiae MDCLXVI. in 4. & Amst. MDCLXIX. in 8. cum fig.

II. Observationum Specimen de musculis, & glandulis, cum duabus Epistolis anatomicis. Hafniae MDCLXIV. in 4. & Amst. MDCLXIV. in 12.

III. De solido intra solidum naturaliter contento Dissertationis Prodromus Flor. MDCLXIX. in 4. Lugd. Bat. MDCLXXIX. in 12.

IV. Dissertatio de solido in solidum naturaliter contento: De Glossipetris, & aliis lapidibus, qui in terra generantur, vel alia quacumque re solida. Florentiae MDCLXVIII. in 4.

V. Dissertatio de Cerebri anatome Lugd. Bat. MDCLXXI. in 12.

VI. Observationes anatomicae, de oris, oculorum, & narium vasis. Lugd. Bat. MDCLXII. in 12., & ibidem recusae A. MDCLXXX. cum hoc titulo: Observationes anatomicae, quibus varia oris, oculorum, & narium vasa describuntur, novique salicae lacrymarum, & muci fontes deteguntur, & novum Nobilifs. *Bilsii* de Lymphae motu, & usu commentum examinatur, & reiicitur.

Eius observationes exhibet *Thomas Bartholinus* in Actis Medicis, & Philosoph. Hafnienf. vol. I. & II.

Nic. Steno Prodromus to a dissertation concerning solids, naturally contained vvithin solids &c. Londini MDCLXXI. in 8.

cordi manu repensurum. Mirabili venustate enituit vultus Defuncti p. m. Praelati, quod Lutherani, quotquot curiose visuri veniebant, uno ore testabantur, dicentes: Certo multo pulchrior est modo vultus eius, quam dum in vivis erat; Alii; Ille certo beatus est; certo est in Coelo: utinam & nos tam certo in Coelo essemus. Multi etiam flentes, & alta suspiria trahentes eum sunt contemplati. Hinc spero, quos vivus non convertit, his mortuus adhuc conversionis occasionem dederit. Et profecto ipsa Sanctitas & pietas in Defuncti corpore resplenduerunt oculis intuentium. Licet extremam ab eo benedictionem obtinere dignus non fuerim, postremam ipsi pietatem ad tumulum portando per Dei misericordiam praestare non desii [a]. Fui enim,

[a] Eius postea corpus *Cosmi III.* Magni Ducis pietate ac munificentia Florentiam translatum in Ecclesia Divi Laurentii honorifice in tumulo conditum fuit hac adposita Inscriptione:

NICOLAI STENONIS
EPISCOPI TITOPOLITANI
VIRI DEO PLENI
QVICQVID MORTALE FVIT HIC SITVM EST
DANIA ILLVM GENVIT HETERODOXVM
HETRVRIA ORTHODOXVM
ROMA
VIRTVTE PROBATVM SACRIS INFVLIS INSIGNIVIT
SAXONIA INFERIOR
FORTEM EVANGELII ASSERTOREM AGNOVIT
DEMVM
DIVTVRNIS PRO CHRISTO LABORIBVS AERVMNISQ. CONFECTVM
SVERINVM DESIDERAVIT
ECCLESIA DEFLEVIT
FLORENTIA SIBI RESTITVI
SALTEM IN CINERIBVS VOLVIT
A. D. MDCLXXXVII.

nim, tempore obitus, Hamburgi apud perilluſtrem Dominum Reſidentem Kerkring Sereniſſimi Magni Ducis Hetruriae, in cuius Sacello domeſtico Sacra ad tempus adminiſtravi.

Hinc nos deſertae oviculae, ſine paſtore relictae, flexis genibus ad Emin. Suam venimus ſupplices, per Dei miſericordiam, & Salvatoris D. N. Ieſu Chriſti humillime precantes, ut pro paterna ſollicitudine & maxima dignitate, de qua immenſum gratulamur, animitus apud Sanctiſs. D. N. Papam agere non dedignetur, ut hi Vicariatus rurſum Paſtore provideantur. In quem finem a Deo Optimo Maximo Eminentiae Suae longam incolumitatem in Dei gloriam & Sanctae Eccleſiae incrementum, ipſa vero mihi Apoſtolicam Benedictionem impertire dignetur, quanta poſſum ſubmiſſione precor.

Hamburgi XXVIII. Ianuar. MDCLXXXVII.

VIRO ILLVSTRI ANTONIO MAGLIABECKIO MAGNO ETRVRIAE DVCI A BIBLIOTHECA.

A R G V M E N T V M.

Librorum munuscula ei mittit, quidque novi in Germania prodierit, exponit.

Ioannes Georgivs Graevivs S. P. D.

SPero cum litteras & fasciculum, in quem conieceram duas orationes a me habitas, quem perferendum ad te tradidi Nobili Scoto, tum alteras, quas commisi Nobilissimo *Meindersio*, & praestantissimo eius comiti *Wittenio*, ante hos duos tresve menses ad vos contendentibus, recte curatas esse, teque sospitem & incolumem invenisse. Nunc cum viam ad vos adfectet denuo, quem ante vidistis, vir singulari virtute ac doctrina *Wolfsenius*, qui Serenissimi Daniae Principis est Archiater, non potui eum sine meis ad te dimittere. Eas iussi comitari Tullianos de Officiis libros, a me denuo recognitos, quos vellem habeas ob fidem mirifici mei in te studii & amoris. Nullam diem exigo, quin de te cogitem, &, si fert occasio, praedicem tua in rem litterariam merita, quae orbi terrarum sunt testata. Habuisses etiam novam *Svetonii* mei editionem, nisi sarcinas amici alienissimo tempore hoc iter suscipientis, onerare tanti ponderis volumine religio fuisset. Habebis tamen, quam primum erit cui recte illum scriptorem dem. Novi de litterarum studiis ex his terris, hac tempestate, qua spernitur orator bonus, horridus miles amatur, quid tibi narrem? Tot mortibus doctrina clarorum hominum, quae funestarunt annos duos, qui effluxerunt proxime, accessit in Gallia magni eruditorum patroni, & summi Maecenatis obitus Ducis Monsauserii, cuius desiderium nulla tempo-

ris

ris longinquitas mihi minuet. Quam pauci superſunt, quos aut adoleſcens colui, aut aequales ſuſpexi, & amavi! Tanto ſaepius pro tua ſalute vota nuncupo, qui fere es inter vetuſtiſſimos amicos, quos mihi optimarum artium ſtudia adiunxerunt. Deus te diutiſſime ſervet. De Theſauro Antiquitatum Romanarum, quem hic adornamus, nuperius pluribus egi, & Indicem ſcriptorum, quos in illum congerem, tibi miſi. Nullus dubito, quin tu plures nobis incognitos indicare poſſis, quibus ille Theſaurus ditetur, & augeatur. Non eſt, ut a te petam, ut nobis eos ſignifices, cum nemo mortalium ad omne officium te promptior ſit, & paratior. Ex noviſſimis meis intellexiſti, puto, *Samuelis Bochardi* opera hic iunctim edi, quae auctario nonnullarum diſſertationum, & epiſtolarum ineditarum, quae varia doctrina ſunt refertae, ornabuntur. In hac urbe itidem ſub praelis ſudant *Samuelis Baſnagii* exercitationes Hiſtorico-Criticae in *Baronii* Annales, *Pagii* obolos, *Lightfotum* & alios, ut & *Callimachus*, cuius novam editionem concinnat meus filius, qui tibi ſalutem dicit officioſiſſimam & in tua gratia poni flagitat. Si quid ad iſtum ſcriptorem ex tuis forulis expoliendum contuleris, certiſſimum cognoſces meritorum tuorum praeconem. Ex Germania ſignificant duos Tomos adverſariorum *Caſparis Barthii* eſſe repertos, & in eorum manibus verſari, qui illos offerant edendos, ſi quis hanc operam iis navare velit. Sed ab Aſiatica hac mole abhorrent omnes: Singuli enim Tomi non ſcedunt pondere illi edito. Sed de *Roberti Titii* locis controverſis, de quibus olim mihi ſcripſiſti, tibi recipio, ſi ad nos pervenerint, fore ut brevi lucem adſpiciant. Vale decus meum, & me ama.

Traiecti Idibus Ianuarii MDCXCI. quem tibi ex ſententia volo decurrere.

Ex MS. Codice membr. Biblioth. Mediceo-Laurentianae Plut. XLVII. Num. XXI. Epistolas, quae sequuntur, desumpsimus.

PHILIPPVS RHEDDITVS ANGELO POLITIANO S. P. D.

ARGVMENTVM.

Libellum ad Petrum Medicem de magnanimi Parentis sui imitatione a se conscriptum Politiani censurae subiicit.

ILlud profecto Venusini Poetae, quem tu modo in Florentino Gymnasio magno ingenio, admirabilique facundia interpretatis, verum esse comperio: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*. Etenim dum ego ingrati animi vitium evitare conor, non parum ineptus fortasse reperior, qui sim ausus ad *Petrum Medicem Politiani* discipulum, in sui magnanimi Parentis imitationem, libellum conscribere exhortatorium, quasi generosus illius animus non suapte natura, ac humanis, divinisque praeceptionibus per se hactenus non sat superque imbutus, meis obtusis inconcinnisque indigeat eloquentiae stimulis. Verum nuper nescio quo mentis impulsu commotus laxiores currenti tradens habenas in huiusmodi prorumpere nugas sum coactus, ut vix *Alcides* ipse sua clava trucique vultu mihi silentium imperare potuisset, qui olim Reginas Cicadas nimium sibi obstrepentes silere iussisse fertur. Venia fortassis censebor & ipse dignus, qui maluerim, quibusdam etsi ineptioribus munusculis, quam omnino vacuis, ut aiunt, manibus, meum adire *Medicem*, qui non clientuli sui munuscula, sed affectum animi intueri consuevit. Quo fit, ut interdum summo illi Deo pu-

ra

ra ſanaque mente uno quis oblato quadrante longe ſanctius & acceptius litet, quam ſi ſiniſtro animo, magna auri argentique pondera dicaret. Ego, qui ad Summum Paſtorem Chriſtiani gregis, ad Magnum Apuliae Regem, ad Inclytum Inſubrium Ducem, ad Senatum Populumque Florentinum verba ſaepius intrepidus feci, ad acrem tamen *Politiani* cenſuram meum pervenire libellum non aliter pertimeſco, quam ſi in Romano theatro ſtipem elephanto eſſem porrecturus. Getamne opuſculum a *Politiano* iri caſtigatum, quod vix ſpongia praeter ignem caſtigaret? Cogitaveram ad *Petrum Medicem* quemdam deſtinare Panegyricum; ſed me adulationis rubor quidam repreſſit. Inchoaveram Dydaſcalicon: hoc quoque opus abrupi, ut arrogantiae vitium devitarem. Proximum fuerat medium hoc dicendi genus exhortatorium eligere, quod tamen ad *Petrum*, *Politiani* diſcipulum, ſuperfluum fortaſſis iudicabitur. Verum cum tu, Politiſſime *Politiane*, quem Polyſtorem ſeculi noſtri merito appellare poſſumus, ſemel Magno *Laurentio* chyrographo tuo mea commendaveris ſcripta, haec te quoque qualiacumque probare neceſſum eſt. Dum enim mea defendis, iudicio de me tuo patrocinium paras. Vale.

PHILIPPVS RHEDDITVS IACOBO SALVIATO S. P. D.

ARGVMENTVM.

Descriptionem Faesulani praedioli exhibet.

SI hæreditarius meus agellus, tuo magnificentissimo Faesulano propinquus unius prandii sumptum perferre valuisset, iam diu te, mi *Salviate*, benigno procul dubio suscepisset hospitio; sed Domus est plena araneorum, & omni genere frugum ager exutus. Idcirco cum non ignorem, te longe magis ingeniis amicorum, quam prandiis delectari; nunc tibi convivii loco exhibeo hanc rusticellam epistolam, nuper a me inter marram, sarculumque inepte conflatam. Nam in secessu pari studio me ipsum & agellum excolo: nec minus animum, quam corpus exerceo. Plus librorum in scrinio meo, quam frumenti in horreo reperies. Hanc vitam amaenam, hoc dulce ocium, omni quidem negocio pulchrius, mihi in secessu delegi. Satius enim esse putavi ruri ociosum esse, quam nihil agere. Meum igitur praediolum maluit tibi, mi *Salviate*, dotulas suas absenti narrare, quam praesentis tuae magnitudinis onus sentire. Accipe igitur temperiem coeli, regionis situm, vicinitatem urbis, opportunitatem viae, mediocritatem villae, modum ruris. Etenim scholastico viro, uti me ipsum profiteor, sufficit abunde tantum habere soli, ut in eo levare caput, figere oculos, spatiari per unam terrae semitam, omnesque viticulas suas nosse, ac dinumerare arbusculas possit. Aestatis mira clementia; semper aer spiritu aliquo movetur; frequentius tamen auras, quam ventos habet. Hinc senes multos videas, avos, proavosque, nec denique unquam Faesulana

regio

regio aere pigro ingravescit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris, quocumque inciderint oculi, reficiuntur; colles ornantur varietate gratissima; nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium faciem. Inde cum monte ipso uberrima vineta, ac oliveta descendunt. Villa radicibus collis adiacet in Via Militari, quae Flaminiam versus recta ducit ad primum ab urbe lapidem. Suspicit totum vitiferum pomiferumque suum praediolum, & ita suspicit, ut quasi ex radicibus ita leviter & sensim clivo fallente consurgat; ut cum ascendere te non putes, sentias ascendisse. Nusquam vinum pretiosius; segetes nusquam uberiores, ut merito *Bacchus* cum ipsa *Cerere* ibidem certare dicatur. Ficus, & uvae biferae, ac triferae, & omni tempore pullulant. Mala punica, cydonia, citrea equidem optimi saporis affatim suggerit, olera producit sapidissima, quae *Philippo* tuo interdum pro macello succurrunt. Nec villa ipsa aquae inopia premitur, utpote quae perenni puteo & Munione flumine largissime irrigetur. Secretum habet viridarium omni pomorum genere refertum, aethereis hinc inde circumumbrantibus cupressis. Compluvium aedes vallant satis ambitiosum, duabus valvis appositis, quarum altera per vitiferum & rectum tramitem totum praediolum prospicit in collem; altera Viae Militari eminens e conspectu Faesulas speculatur. Villa haec ad quatuor caeli plagas vergens, ostiorum, fenestrarumque pro laterum magnitudine adeo simetriam tenet, ut ad incolentis arbitrium pro tempore Sole & umbra frui possit. Tota pene fornicata & testudinea est, ut in prima contignatione absque humiditatis timore cubicula somnos praebeant salubres. Coenationes duas & amplas habet, cubicula octo, columbarium unum. In secunda contignatione cellula

quae-

quaedam seorsum ab omni strepitu Viae Militaris ipsis studiis & lucubrationibus dicata reconditur. Habes, mi *Salviate*, praedioli mei Faesulani sterilitatem, Villae structuram satis ineptam, & Epistolam meam ipso praediolo ineptiorem. Verumtamen in dies haec omnia, uti confido, tuo, tuorumque *Medicum* praesidio perpolientur, & eo propensiori studio, quo *Medicibus*, & *Salviatis* meis viciniora sunt. Ego saepius in Faesulanum secederem, nisi desidis voluptuosique nomen formidarem. Iuvenis enim urbanis adstrictus negociis, ac publico addictus muneri, absque gravi nota censoria, ocio se dedere non potest, nisi prius dignitatem nomini suo, & aetati ingravescenti honestum viaticum comparaverit. Rusticabor igitur interdum, refocillandi animi gratia, & subinde revertar ad nostros strepitus urbanos, simul ne in me invehantur maligni reprehensores, ac etiam ne voluptates continua satietate languescant. Vale.

MA-

MAGNO LAVRENTIO MEDICI.
PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Eius in retinendo ſcribae munere favorem petit.

MAgne *Laurenti*, tempus inſtat, turma competitorum urget, deprecatores pro aliis ambiunt multi, *Rhedditus* tuus inermis non niſi *Laurentii* & *Claricis* umbone defenditur; quibus tantum confidit, ut numquam deſperet, quod ſemel ſperavit. Notum eſt tibi deſiderium meum, nota neceſſitas. Hactenus in hoc procelloſo, verticoſoque Italiae Eurypo, inter ſpem, metumque vitam traxi. Fac tandem, *Laurenti*, moriar in portu. Creſcet, mihi crede, fides mea cum munere tuo. Humana enim fides ſine ſpe remunerationis intepeſcit. Vale.

MAGNO LAVRENTIO MEDICI. PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Haec & proxime sequens Epistola eiusdem ac superior, exempli est.

SCribere ad te nunc, Magnanime *Laurenti*, suadet amor, sed revocat pudor, charitas hortatur, impellit necessitas. Sunt mihi, si recte rationem subduxi, germani fratres quinque, sorores quatuor, nepotes, neptesque octo supra triginta, omnes sub mea, mihi per te afflante, fortuna vitam degentes, qui non meo, sed liberali tuo pane pascuntur: quidquid enim peculii aut viatici possidemus, ex tua paene divina munificentia prodiit. Quadriennius iam praeteriit, quo mihi per te collegio scribarum munus fuit delegatum, idem nunc mirum in modum cupio hisce proximis comitiis per liberalitatem tuam mihi prorogatum ire, ut fratres, affinesque omnes mei, qui tui sunt, tuo hoc beneficio substentari valeant, simul ne temere repulsam pati videamur; longe enim deformius esse duxi amittere, quam non assequi dignitatem. Ad haec nec facile retinetur, quod a pluribus desideratur. Quod si me iacere permitteres, (cuius omen a me longe procul Deus avertat), una cum fratribus ceterisque meis omnibus disiecta cymba deflendum, miserandumque pateremur naufragium. Quamobrem per eam fidem, qua te filiosque tuos colo, atque observo, perque eos ingenii mei igniculos, si quos mihi natura tribuit, quos tibi semel dicavi, Te, Magnanime *Laurenti*, supplex oro, obsecroque, ut naviculae meae inter fluctus, procellasque praedonum versantis temonem firmiter teneas. Solo enim tuo nutu e tot turbini-

bini-

binibus, voraginibusque emersi in salutis portum advolabimus. A quonam ego Peritiore nauclero opem mihi salutarem poteram implorare, quam ab eo, qui vastissimae Italicae navis instabilem alioquin clavum tenere, eiusque gubernacula ad omnium ventorum aflatum sursum, ac deorum flectere, summaque arte librare potuit? Cuius quidem navis in continenti iam fixum clavum teneremus, ac in solidis staremus anchoris; si tibi id agere per piratas invidosque vectores licuisset; qui, nescio quo fato, tuo paene divino obtrectarunt consilio. Vale.

MA-

beunda ſum, ſemperque ero adcinctus. Sin inutilis penitus tibi manceps videor, iacebo quoad volueris. Malo enim mihi eſſe oneri, quam tibi patriaeque meae. Hoc unum, *Laurenti*, in omni fortuna rerum tuarum tibi tuo iure potes comulatiſſime polliceri, *Philippum Rhedditum* eiuſque alios quinque germanos fratres erga te, filioſque tuos fidiſſimos fore. Scripſi Commentariolos quoſdam de rebus abſte hactenus geſtis, deque Magiſtratibus populi Florentini; eo tamen conſilio, ut non prius edantur in lucem, quam ab tuo candidiſſimo probentur iudicio. Vale.

M Ad

MAGNO LAVRENTIO MEDICI.
PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Gratias de collato sibi beneficio agit.

AGo tibi gratias, *Laurenti*, pro tuo in me divino munere conlato, &, si possem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec mea mihi facultatem suggerit. Privatorum ista copia sit, inter se esse munificos. Beneficium hoc tuum ut auctoritate praecellit, ita mutuum non reposcit. Vale.

BRAC-

BRACCIO MARTELLO.
PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Commentaria quaedam sua illi dono mittit.

Placulum mihi videor commisisse, qui ad hanc usque diem amicitiam tuam, *Bracci Martelle*, arctiori inire vinculo distulerim; praesertim cum intellexerim te litteris ac litteratis plurimum delectari. Verum plus ego iacturae tecum feci meo diuturno silentio, quam tu lucri fecisses ex mea consuetudine rudi. Ego quidem patriae meae optimatum benivolentiam mihi conciliare semper studui; non ignarus Principibus placuisse viris, non infimam esse laudem; hinc enim nobis in secundis rebus fautores nascuntur, hinc in adversis acerrimi defensores insurgunt. Etenim ea mortalium est conditio, ut homo absque alterius hominis ope vix stare possit. Sed quo praecipue muneris genere nunc Te, *Martelle*, prosequar? Adibo ne te auro, aut argento, aut quibusdam praetiosis gemmis? Nequaquam prorsus. Ista enim nec ex mea tenui officina possunt requiri, nec ab tuo liberali beneque instituto animo expeterentur. Te igitur adoriar ingenio, omni quidem gemma nobiliori; non enim auro, nec lapillis inmortalitatem assequimur: ingenio colimur, observamur, atque sempiterno vivimus aevo. Accipe igitur generose *Martelle*, veluti primitias ingenioli mei apud te, commentariolos quosdam nuper a me editos. Eos si ab tuo purgatissimo iudicio non omnino improbari sensero, quas de cetero lucubratiunculas cusero, tibi tua incude, gravique malleo perpoliendas mandavero. Vale.

BERNARDO ORICELLARIO.
PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Quibus rebus adductus Populi Flor. gesta intexenda susceperit, breviter exponit: aliaque non pauca Bernardo Opuscula dono missurum pollicetur.

IAm satis superque tibi compertum esse non ambigo, mi *Oricellari*, nullum opus ab humano ingenio excudi posse praeclarum, nisi aut gloriae cupiditate, aut propriae utilitatis impulsu moveatur: horum spe e medio sublata, statim nostrum vel iacet, vel intepescit ingenium; quamvis ipsum bonum ac virtus per se experi debeat. Quamobrem tua me nuper excitavit humanitas ad cudendum semper aliquid, quod mihi posterisque meis honori emolumentoque cedere possit. Animadverti enim haud omnino tibi ingrata fuisse scripta mea. Proinde scias, me iam caepisse gesta temporum nostrorum intexere, hoc est, acta Populi Florentini ab initio Volaterrani belli usque ad praesentis temporis curriculum: fortasse opus supra vires nostras audacter tentatum: verum, ut nosti, uti intendit, valet ingenium. Provocor iudicio de me tuo; invitor illa Vmbri *Propertii* Sententia:

Quod si deficiant vires, audacia certe
Laus erit; in magnis & voluisse sat est.

Impellor dierum nostrorum brevitate, quae mors est, nisi ab ingenio redimatur; nec prorsus sum expers agnitionis rerum nostrarum, nostrorumque temporum, quibus aut ipse interfui, aut ea ab aliis constanti fide percepi. Quae omnia facilitatem su-

ſuſcepti operis mihi ſcribenti ſuggerunt. Nec faetum, ut elephanti, intra viſcera ad annos plures continebo. Librum, cui nomen *Volaterranus* indidi, prope diem edam in lucem. Cur enim facilitatem ingenii libero naturae munere mihi elargitam retardari patiar, cum ipſa tarditas omni in re iure poſſit improbari? Commentariolos inſuper quoſdam edidi, nondum tamen extremam illis impoſui manum. De genere priſcarum Veſtium; De priſcis nummis; De propriis nominum epythetis, De litterarum uſu, earumque inventoribus. Cum primum abſoluti caſtigarique erunt, illis non defraudaberis, reſarciamque tanti temporis uſuram, quo tibi incognitum tui *Philippi* fuit ingenium. Te enim mihi per omnia meae fortunae ſecundum ab *Laurentio* provectorem conſtitui, a quibus ingenium, ſalus, ac vita mea pendet. Nam niſi mihi per vos proſpere afflaret fortuna, iam mentis ingeniique mei conceptus penitus extinguerentur, ac ſubitus quidam eorum fieret abortus. Vale.

BERNARDO ORICELLARIO
PHILIPPVS RHEDDITVS S. P. D.

ARGVMENTVM.

Obtrectatores suos, ni taceant, se male habiturum minatur.

VAlde me nuper pupugit vox illa inhumana obtrectatorum meorum, qui scripta mea ad te, *Petrumque Medicem* ex alieno ingenio composuisse insimulant. O improborum hominum ingenia contumacia! qui cum nec ipsi quidquam homine dignum in lucem edant, aliena maligne carpunt. Quod si os suum impusum deinceps non compriment, mihique stomachum moverint, triduo me non vulgarem Rhetoram profitebor, ac quodam insueto floridiore calamo, veluti nivibus hibernis respersо, eos obruam. Dabis tu mihi veniam, *Oricellari*, si tibi homini vehementer in Republica occupato nimis fortassis meis litterulis obstrepo. Cogor enim invitus meam invertere naturam, quae me ad omnia alia magis, quam ad ostentationem genuit. Siquidem contentus perexiguis animi mei bonis diuturnum tenui silentium, mihi, Musisque vivens. Verum cum hac tempestate, quod tamen minus probaverim, nobis satis non sit, virtutis habitum possidere, nisi eundem ostentemus aliis, quorum maxime opera indigemus, operae mihi pretium esse duxi vim omnem ingenii mei Tibi, *Laurentioque Medici* dicare, cuius ingenii sensiculis vos plurimum delectari certo scio. Solo enim ingenio perpetuo vivimus; cetera, ut nosti, sunt obnoxia morti: quod tu quoque posteros cogitans, memorabilem illam *Pisanam Historiam*, ut audio, docte sciteque perscripsisti: quae te, ut auguror, reddet immortalem. Vale.

Lit-

Litteras hasce ex MS. Cod. Bibliothecae Vaticanae Num. 5237. desumptas hic inserere gratum rei Antiquariae studiosis me facturum putavi. Sunt autem, quae sequuntur.

IOANNES ANTONIVS PALEA
IACOBO ANTONIO FERRARIO IVRECONSVLTO S. P. D.

ARGVMENTVM.

Quod Ant. Galatei librum e tenebris vindicaverit summopere laudat, atque, ut idem de reliquis eiusdem operibus faciat, hortatur.

GRatissimae mihi fuerunt litterae tuae, quas Neapoli ad me proxime dedisti, & quod tuae, hoc est, amicissimi hominis essent; & quod *Antonii Galatei* de situ Iapygiae librum tua propediem cura imprimendum significarent. Enimvero, mi *Ferrari*, si magnificis eos verbis extollimus, qui egregii architecti nutantia quaevis aedificia ab occasu tuentur, quid de te dicendum, qui *Galatei* propinqui tui praeclaros ingenii faetus, & pulcherrimas lucubrationes e tenebris in lucem revocasti? Filiorum quippe socordia (nequid in illos dicam gravius) doctissimae illius Epistolae, elegantissima Carmina (ut Geographicas tabulas, Eucrasium, Mausoleum *Alfonsi* Regis, & alia interim taceam) omnino periissent omnia, nisi tu tantae iacturae tua subcurrisses diligentia. Subcurristi semel, *Ferrari*, subcurre tuo iterum *Galateo*; nec ultra patiaris perpaucorum commodo deservire, quae multis usui esse deberent. Bona enim quo communiora, eo praestantiora, ac diviniora censentur. Equidem *Galatei* nomen iampridem audieram, scriptum tamen illius, quod in primis optabam, nondum legeram. Tu vero (quae tua

est humanitas) ejus librum de situ Iapygiae ab eodem auctore recognitum, auctum, & exornatum ut legere possem, effecisti. Idipsum autem, quod de libello te isto facturum significas (scis namque suam quoque fortunam rem litterariam habere) de aliis eiusdem doctissimi viri monumentis, ut efficias, fidei tuae gravitas, & in *Galateum* & Salentinam regionem charitas efflagitat. Magna sane tua Graecia antiquissimis temporibus magnos in omni scientiarum genere viros tulit, *Archytam*, *Aristoxenum*, *Heraclidem*, *Apollodorum*; deinde *Praxitelem*, *Pacuccium*, *Ennium*, & ceteros, tum Graecos, tum Latinos. Patrum vero, aut avorum memoria *Robertus Lupiensis*, *M. Antonius Zimara*, *Galateus* noster vestram Graeciam, & reliquam Italiam inlustrarunt. Florent aetate etiam nostra ex vestris hominibus *Nicolaus Maibranus* Episcopus Melfectensis, *Mathaeus Soletanus*, *Theophilus Zimara*, *Q. Marius Corradus*, ut alios, teque ipsum taceam, qui sicut in iuris prudentia excellis, ita in historia scribenda clarissimus haberis. Neque illos imitaris, qui magnae sibi gloriae ducunt, *longo*, ut *Iuvenalis* ait,

> *Ordine censeri, pictosque ostendere vultus*
> *Maiorum*.

Tu enim avitae nobilitati tuae lumen potius praebere, quam ab ea adcipere summa vi contendis, atque eniteris. Verum, cum de morum suavitate, de vitae integritate, aliisque virtutibus, quibus a pueritia animum imbuisti, non sit hic dicendi locus, ad *Galateum* revertar: qui quidem semper laudandus vir e Graecia oriundus, in Italia natus atque educatus, & utraque lingua adprime eruditus, *Strabonem* prae caeteris, nisi mea me fallit opinio, in hoc libello imitatus esse videtur. Quemadmo-

admodum enim ille, praeter egregiam terrae totius descriptionem, multas fabulas atque historias passim admiscet; ita hic res multas, & eas scitu dignissimas modo hic, modo illic pro locorum opportunitate inserit; & cum ita res se habeat, ut satis ad fidem oppida sint illa descripta, non desunt tamen, qui in Lupiarum, & Rudiarum situ *Galateo* refragentur; qui, si eius chorographiam adcuratius legissent, haud dubium, quin pedibus in illius sententiam ivissent. Nunc si eos laudamus, qui unam, aut alteram disciplinam callent, hunc profecto Poetam, Oratorem, Astrologum, Philosophum, Medicum optimum in Coelum laudibus efferemus. Quamobrem nil mirum, si *Alphonsus II.* & *II.* item *Ferdinandus*, & *Federicus*, Neapolitanorum Reges, eum sibi Aulicum Medicum adsciverunt; summisque honoribus, & muneribus auxerunt. Quantum etiam ab *Hermolao Barbaro*, *Theodoro Gaza*, *Ambrosio Leone*, *Ioviano Pontano*, *Petro Graccina*, aliisque sui temporis disertissimis viris eius iudicio, atque doctrinae tributum sit, nemo est, qui ignoret. Sed ad Iapygiam redeo, de qua cum multa dici possent, unum hoc silentio non praeteribo, eam sic numeris omnibus absolutam esse, ut non iniuria *Paulus Iovius* cum antiquis illam descriptionibus comparare non dubitaverit. Epistolam ad Palatinum, quam paucis abhinc mensibus ad me dedisti, dicere ausim in prima operis faetura ab auctore lucubratam fuisse. Erit itaque operae pretium, ut in calce libri, si ita tibi visum fuerit, illam cures imprimendam. Nam subobscuris aliquot Iapygiae locis quantum ea sit luminis adlatura, nemo te melius novit. Vale.

MARIVS CORRADVS
ALDO MANVTIO PAVLI F. S. P. D.

ARGVMENTVM.

Se, quotquot Inscriptiones reperire potuerit, misisse testatur, ac nonnullarum urbium Neapolitani Regni desertam faciem describit.

ACtum est a me de Inscriptionibus, mandatoque tuo, quam potui, diligenter; libentissime enim id suscepi, in quo servirem commodis, ac voluntati tuae. Doleo tamen fuisse nihil, ubi valde laborarem: etenim ipsa res erat eiusmodi, quae adiuvari minime posset sedulitate, atque opera cuiusque. Quae itaque mihi ante erant in promptu, vel a familiaribus missa, vel a me investigata, omnia cum his ad te misi litteris. His enim in locis, & hanc studii partem curat nemo, & pro tanta urbium vetustate, plurimarum paucissima sunt vestigia antiquitatis. Nam quis ita crederet, Hydrunte, Gallipoli, Soleti, Manduriae, Tarenti, Egnatiae, Rudiis, Metaponti nullam omnino eiusmodi literam hactenus esse visam? Aliquid a nobis, aut per nos inventum Brundusii, parum Lupiis, nonnihil Vriae. Hic lapides fracti, ac paene contriti omnes, aut ruinis obruti. Itaque illud mirum, aliis de Salentinorum urbibus, quae tantum semel sunt eversae, faciem antiquitatis omnem prorsus esse deletam. Manduria enim, ut a *Q. Fabio Maximo*, aut ab aliis diruta est, saltem ipso in ruinarum pulvere ad proximos usque trecentos annos quievit. Reliquae vero tres numquam amplius restitutae, neque ex iis aliquid ad vicina loca, urbes, aut villas translatum et. Nihil enim est usquam, quod reportatum Egnatia, aut Rudiis, aut Metaponto, queas iudi-

indicare. Apud nos autem plurimae ſunt, & quidem graves cauſae, cur non antiquitas modo, verum ipſius etiam fundamenta, nomenque urbis omnino ſit exſtinctum. Non enim, ut caeterarum, ſic noſtrae quoque urbis una tantum everſio fuit. Namque, ut peiora multa, & vetuſtiora non dicam, intra hos ducentos annos, poſt longas obſidiones, & vaſtationes agrorum, poſt caedes, & abductos in ſervitutem homines, aut proſcriptos cives, ſepties eſt vel diruta, vel incenſa, ut mirandum ſit ex tantis ruinis adhuc exſtare aliquid, unde hic aliquo tempore habitatum eſſe ab hominibus poſſit quiſquam ſuſpicari. Vtcumque tamen haec, videro poſthac, ſiquid erit aliud, quo tibi ſatisfaciam. Nunc de peregrina Inſcriptione, quae poſtrema fuit omnium, cupio ſcire, quid homines docti ſentiant, atque in primis quid videatur patri tuo. Illud ſcio pro ſententia *Galatei*, *Pontani*, *Aetii*, & *Hermolai* de vetere lingua Meſſapiorum, neminem dubitare, tres hominum aetates ante bellum Troianum conditam eſſe Vriam a Cretenſibus, qui deinde mutato nomine Iapyges Meſſapii dici maluerunt. Tibi enim, qui opera, ac diligentia patris tui in Muſarum caetu, atque ſinu a prima infantia educatus fuiſti, ἡροδοτόυ πολυμνίᾳ cecinit ſaepius Καὶ μεταβαλόντας ἀντὶ μὲν κρητῶν ἰήπυγας μεσσαπίους γενέσθαι. Hinc deductae coloniae, hinc urbes aliae, vel habitatae, vel conditae, illud linguae genus late diffuſum, uſque ad linguae Doricae initia conſervarunt, nomen quidem certe regioni ſuum reliquerunt. Tantas vero fuiſſe quondam res noſtras διηγεῖσθαι, pergit Muſa ἀπὸ δὲ ὑρίης πόλιας τὰς ἄλλας οἰκῆσαι. Verum & noſti tu reliqua, & ego doctorum hominum, quos dixi, ſententiam, & Meſſapiorum linguam, & inſcriptionem, ac literas, quas ad te miſi, ab iis, quae ſunt coniunctiſſima, urbis noſtrae praeſenti calamitate, & dolore, &

anti-

antiquissima gloria ac rebus gestis, separare non potui. Tu velim a me liberius petas quidquid praestare summus amor possit. Nunc enim, etsi verecundia etiam petitionis tuae mihi fuit suavissima, tamen vereor, ne pudore tuo fiat interdum, quo tacitus desideres genus aliquod officii mei. De his literis, quum erunt adlatae, velim a te statim fieri certior. Vale.

Vriae prid. Kal. Sext. MDLXII.

M A-

MARIVS CORRADVS.
ALDO MANVTIO S. P. D.

ARGVMENTVM.

Quaedam illi monumenta Messapiorum, ut arbitratur, mittit: tum ab eo petit, num usquam Quintiliani cuiusdam Senioris Declamationes CXXXVI. viderit.

NImis diu iam tuas desidero literas: nullas enim a te scito mihi esse redditas, postquam a vobis rediit meus frater. Non tam valde mirarer, nisi postea saepius ad te scripsissem. Quae mihi mandasti, curavi statim. Quaero adhuc, si quid praeterea possim invenire. Mirum tamen, ex urbibus antiquissimis quam sint vestigia omnia antiquitatis amissa. Arbitror non deesse tibi, quibus idem Neapoli, Puteolis, aut Caietae negotium dare possis. Salentinos quidem perinde habebis, atque si ipse perlustraveris. Reliqua etiam in Apulia videor mihi posse adfirmare, vix fore amplius, quod tibi putem esse placiturum. Videro tamen, & ad te scribam. Denique salva republica scriptum aliquid scias tam posse inveniri, quam ante Reges Albanorum. Quaedam ad te misi peregrina, quae nisi plurimi ac doctissimi homines errant, nisi pater tuus ab illis dissentit, scripta a Messapiis fortasse etiam ante bellum Troianum fuerunt [a]. Messapios cum dico, nisi *Herodoto* nolumus credere, meos ὑμῖν cives antiquissimos me dicere putabis. Eodem est literarum genere lapis, ad sextum milliare ab Egnatia, sed

[a] Hanc eandem Epistolam bis scriptam reperio: In altero exemplari alia haec leguntur verba = A quibus urbs nostra imperii sedes condita, & Apuliae Messapia cognominata est, quae universae Peninsulae Iapygiae nomen renovavit, novam linguam, & leges dedit, ceterisque a Tarento ad Leucam urbibus imperavit. =

ſed fractus, ut omnes videri literae non poſſint. Ex oppido Vaſta illud miſi etiam, quod *Paulo III.* Pontifice Maximo: Romae erat, qui de Hetruſcorum lingua ac literis, neſcio quid Viterbii repertum, noſtro cum riſu, diceret ſe interpretari. Vidi etiam quae *Antonio Auguſtino* perſuadere conabatur. Verumtamen obſecro te, ad me ſcribe quamprimum. Vides enim quid me cogitare velis tanto in deſiderio a te literarum. Patrem tuum non his tantum ex literis mihi ſalutari volo: ſemper commune ſit utrique veſtrum, ſi quid alterutri ſcribam. Vale.

Vrbae prid. Kal. Sext. MDLXIII. [a]

Scire cupio a te, aut a patre tuo, num viſae uſquam ſint *Quintiliani* cuiuſdam ſenioris (ut opinor) *Declamationes centum triginta ſex*, poſt Parmenſem vel Pariſienſem editionem intra quindecim Superiores annos impreſſae &c.

M A-

a Additur hic in alio eiuſdem Epiſtolae exemplari = Praenomen Quincti datum a prima infantia mihi a Patre, exuere non poſſum, & auferre a linguis aut familiarium, aut eorum, qui me quoque modo cognoverunt. Id puer nunc adſcripſerat, cuius me pudet apud patrem tuum, ut rerum omnium, ſic antiquitatis magiſtrum. Inepte quidem meus Pater, ſed quid facias? Credo ferendum erit.

MARIVS CORRADVS.
PAVLO MANVTIO ALDI F. S. P. D.

ARGVMENTVM.

Intermiſſionem ſcribendi ſuam in bonam partem fuiſſe a Paullo Manutio adceptam gaudet, duoſque Reginaldi Poli libros ab eo ſibi miſſos adcepiſſe docet: tum de veteribus Inſcriptionibus aliquid addit.

QVas proxime adcepi a te literas, mihi, ut ne mentiar, iucundiſſimae omnium fuerunt. Suavis enim ſignificatio eſt illa amoris in me tui, qua ſimul & doles te fructu mearum carere literarum, & humaniſſime eam in partem adcipis intermiſſionem huius officii mei, ut etiam credas nimiam haberi a me rationem occupationum tuarum. Nam quod ad fructum adtinet (ut ſcribis) & voluptatem, quam capias legendis meis Epiſtolis, id ego mihi ſumma in laude pono, & maximum duco eſſe fructum ſtudiorum, ac diuturni laboris mei. Quod autem humanitatis ac modeſtiae ſcribis eſſe, quod tibi maximis ſtudiis, ſummiſque negotiis diſtento, quattuor iam his menſibus noluerim eſſe moleſtus, agnoſco lenitatem, & amorem tuum, qui & temporis brevi ſpatio, nimis diu carere credas te meis literis, & virtuti tribuas, quod potui fortaſſis neceſſitate, aut negligentia peccare. Non me accuſo equidem, quaſi indiligens fuerim ad ſcribendum, ad te praeſertim, cui me officia omnia debere profiteor; ſed amo facilitatem ingenii tui, qui neque exſpectaris excuſationem meam, ut ultro me atque amantiſſime incitaris, ut ad illam redirem, quae tibi longo intervallo, pro tuo in me amore intermiſſa videbatur, conſuetudinem ad te ſcribendi. Nunc de benevolentia, & iſta liberalitate animi tui ago tibi, uti de-

debeo, gratias, polliceorque, fore, ut (quando ita vis) hoc in genere desiderare non possis officium meum. Adtulit a te mihi frater meus duos *Reginaldi Poli* Card. amplissimi & sanctissimi viri libros, unum de *Concilio*, alterum de *Religione Britanniae* ab illo *restituta*: fuit uterque mihi in iis, quae sunt a fanaticis hominibus in Religionem concitata, valde commodus, & ad memoriam, quam de *Polo* semper habui, periucundus. *Aldus* noster ad me scripsit breves literas, quibus literis petiit, ut Inscriptiones antiquas ad te mitterem, quae hic repertae essent. Collegi ex iis, quam multas potui. Nescio, an illi fecerim satis. Me quidem certe, tibi sum ratus gratissimum esse facturum. Tu perges nos (ut facis) amare & salvebis a *Marcello* fratre meo. Is scire te cupit, semper fore se cupidissimum tui. Vale. Vriae.

M A-

MARIVS CORRADVS.
PAVLO MANVTIO S. D.

ARGVMENTVM.

Inscriptiones aliquas ei mittit, & de Bovii ad Brundusianum Archiepiscopatum evectione nunciat.

QVae nunc misi, ea te suspicabar adcepisse a multis: misi tamen, ut intelligeres nihil aliud esse, quod magis placeret. Excusationem adcepi tuam, & *Aldum* amavi, quod liberaliter ad me scripsit. Si quid erat inscriptionum aliud, id omne mihi cum *Pallia* tui amantissimo commune erat. Is quando praeripuit mihi officium meum, nec scio quae adhuc non miserit, egi cum illo per literas, ut quidquid haberet, vel meum, vel suum, ad te mitteret. Scio eum aut fecisse iam, aut libentissime facturum. Haec subito ad te scripsi, cum procurator *Caroli Bovii* Romam discederet. Adceperat enim *Bovius*, ut domum Tridento rediit, a *Philippo* Rege literas, quibus in literis erat, factum se absentem Archiepiscopum ab eo Brundusianorum. Amat hic te plurimum, ut saepius ante hac illius te iussu ac nomine salutaverim. Si tibi contingit, ut illum Venetiis, Romae, aut usquam videas, scito gratam homini omnium doctissimo fore gratulationem tuam. Vale. Vriae.

COR-

nam linguam certa ratione ac via totam a principio tractarem. Rem octo libris sum complexus. Illud saltem videor mihi perpetuo servasse, ut latine omnia, quoad res patitur, explicarim, ut Nostri, & Graeci sermonis antiquitatem, latebrasque omnes perquisiverim, ut solam perfectissimae viam latinitatis, & veterum oratorum consuetudinem loquendi docerem, ut quasi iureiurando quodam adstrictus, nemini eorum, qui usque ad hodiernum diem scripserunt, maledixerim. Haec sunt mihi adhuc in manibus. Quaero enim libros veterum. De *Herodiano Apollonii F.* nihil certi audio. Sunt qui in Brutiis uspiam latitare illum dicant. Benevento, & Neapoli spes quaedam afferebatur. Puto mihi, si quid audiam certius, vel navigandum esse. De *Sexto* etiam *Empirico* te rogarem, nisi Grammaticorum nominibus stomachum tibi homini elegantissimo facere nollem. Sed exstabunt a me propediem non abhorrentia a sensu, ac studiis tuis, elegantiora quaedam, & maiora, quae cogito, si iis, par esse possim. Nunc vero in his, quos dixi, libris honorem habui saepius tibi, & patri tuo: & cupio debere adhuc plura. Quare vide, obsecro te, si quid meam industriam illius etiam fragmentis, quae ipse nominat, potes adiuvare. His de rebus, ut literas modo adcipiam tuas, constituam quid faciendum putemus, ad teque perscribam. *Perpinianum* esse Romae, & salutari meis verbis cupio. Quid aliud ad te scribam? quid? Illud videlicet, quod mihi tu maximum putabis. Verti in latinum de *Religione apud Indos* tertium librum, a *Gulielmo* mihi *Sirlaeto*, ut nosti, missum. In eo libro saepius mea, credo, ebrietas fecit, ut verbum *itaque*, non primo loco posuerim. Huic malo, per inquam, per mihi gratum feceris, *Manuti* suavissime, si quam operam adcommodabis benevolentiae & amoris in me tui. Hoc

ipſum *Iulio Pogiano*, qui apud *Borromaeum* vivit, ſuperioribus diebus mandavi. Scio quantum is me diligat; ſed vereor, ut meae ad illum ſint perlatae literae. Tu ſcribes ad hanc epiſtolam, oro te, quam primum. Vale.

Hanc epiſtolam proficiſcens Brunduſio multo ante ſcripſeram; ut Neapolim veni, perire eam nolui. Scribes, oro te, & literas in domum *Michaelis Villanovae* mittes Regii Conſiliarii. Tametſi curabit hoc *Antonius Cevinus*, ipſe, qui meas tibi litteras reddidit. Vide, oro te, ſi quid me potes adiuvare. Praeter enim quos dixi, *Palaemonem* quoque, *Aſperum*, *Scaurum*, *Lutatium*, *Atilium*, *Papirium* niſi videro, nolo meum opus vivere. Hos perquirens, librarios ubique omnes diu fatigavi. Itaque velim, id quod ſumme te rogo, plurimum viginti dies his in libellis periculum facias fidei meae. Tua nulla erit iactura, neque labor, neque vecturae ſumptus. Scito me Neapolim veniſſe, quo minus librorum copia carerem. Invenio hic vetuſtis in bibliothecis quotidie multa; eorum tamen, quos dixi, nulla ſpes adfertur. Vnus igitur tu potes efficere, ne fruſtra his octo in libris laborarim. Vale.

Neapoli V. Kal. Novembris.

COR-

CORRADVS MANVTIO S. D.

ARGVMENTVM.

Villanovae, aliorumque rogatu ab eo petit, num cuiusdam Inſcriptionis auctor ipſe fuerit: deinde, num Herodianum uſquam viderit, ſcire ab eo cupit.

HOſpes meus *Villanova*, multorum rogatu nobilium, ideſt inſanorum hominum improbitate victus, a me contendit, ut rogarem te per litteras, num facta a te haec Inſcriptio ſit, quam infra poſui. Omnino autem, ut ut ſit res, nihil te ex hoc praeſertim genere ſtultiſſimis hominibus gratificari velim. Incredibile eſt quanta ſint, neſcio, ignorantia ne dicam, an furore. Non adtinet hic omnia ſcribere, nec neceſſe eſt. Tantum de Inſcriptione, ſi fiam a te certior, videro, quid invidis, ac ſtultis hominibus reſpondendum ſit. In meis vero, de quibus ad te ſcriptum libris, nihil fortaſſe tam erit excellens, quam audacia mea. Sed viderimus. Sit enim auxilii a te quidpiam, ut ſuperioribus tecum egi literis, & mehercule conſilii nonnihil, & valde reſpiravero. De *Herodiano* me doceas, oro, an uſquam ſit viſus. Latina ex tuis, & patris tui libris praeſto mihi velim eſſe: ſed illud praecipuum ſit, ut ne impudentiae, ſed neceſſitati potius, & diligentiae meae tribuas, quod te peto. Sic enim ſcire debes, nuſquam eos libros a me non fruſtra quaeſitos eſſe. Vale.

CORRADVS MANVTIO S. D.

ARGVMENTVM.

Villanovae nomine illum rogat, ut omnia Perionii Cormariaceni scripta, & de artificio memoriae quidquid optimum sit, perquirat, sibique mittat.

DOleo, ita vivam, dolorem tuum. *Villanovae* me tamen impulit hospes meus, ad te ut scriberem. Is mecum egit vehementius, ut suo te etiam nomine rogarem, *Perionii Cormariaceni* scripta omnia tibi ut cures. Qui tibi hanc epistolam reddidit, is pecuniam numerabit, quanti res erit. Itaque te oro, mihi ut ignoscas, & per familiarem in literis versatum aliquem libros ad te adferri iubeas. Aliud negotium tibi non damus ullum, nisi ut videas, ne quod in re vitium dolere possimus, & nobilissimi viri cupiditati, ac studio, ex elegantia iudicii tui serviatur. Illud praecipue videndum, ut ne qua *Perionii* scheda Romae sit, quin mittendam ad nos arbitrere. Vereor aliam tibi adferre molestiam; sed hospiti meo, clarissimo viro, eidem homini doctissimo deesse non potui. Is petit ab utroque nostrum, de *Artificio Memoriae* si quis tibi vel ex hominum sermone liber sit auditus. Recordor me Romae vidisse olim ex iis plurimos, quorum in praesentia neque nomen scio; & quaeri vult aut optimum, aut in quo esse minimum vitii credatur. Habes epistolam μονονουχὶ *Villanovae* manu scriptam, hominis literarum, eloquentiae, & utriusque nostrum amantissimi. Mea sint, quae sequuntur. Libros exspecto, quum *Aldus* responderit. De lingua Latina paulo vehementius defen-

den-

denda, adcipio quod das, & ipsa dies viderit. Quae ego adhuc parturio, spero te non esse risurum. Tantum vide, ut nos amanter iuves. Quam ad te miseram superioribus diebus inscriptionem, cupit *Villanova* mecum doceri, an a te fuerit. Adcepisse te credo a *Valvassoriis* meas epistolas. Cognosce, oro te, ex familiaribus, an in Vaticano, aut usquam *Herodianus* lateat. Mendum in meis rebus Indicis mandes velim ut corrigatur: ad *Sirlaetum* eas remiseram. Non laborarem, si (ut cupio) in manus hominum venturae numquam essent. *Villanovae* denique ut fiat satis, etiam atque etiam vide. Navemus, quaeso te, hanc operam homini studiosissimo nostri, & literarum. Vale.

Neapoli &c.

CORRADVS MANVTIO ET STATIO S. P. D.

ARGVMENTVM.

Eorum auxilium, & operam quadam ſibi in re neceſſariam petit.

NVllius rei me tam puduit in vita, quam vobis, elegantiarum omnium parentibus, ineptus videri. Nimis enim diu ſum moleſtus: verumtamen, quod a principio volui, cupio nunc vehementer finem eſſe huiuſmodi literarum. Itaque vos oro, & obteſtor, ſi qua dari poteſt opera, quo mos geratur huic neceſſitati meae, eam hominis veſtri amantiſſimi cauſa minime negligendam putetis. Libros enim haud multo plus octo diebus habebo mecum. Sin eſt, ut res difficultatis aliquid habere videatur, vel incommodi, idque ego vel minima ſignificatione literarum a vobis queam intelligere, tum hac de re ſcribere amplius, etiam turpe exiſtimabo. Valete.

Neapoli &c. XII. Kal. Sext.

H. AN-

H. ANTONIVS CORONATVS ALDO MANVTIO S.

ARGVMENTVM.

Epigramma quoddam e monumento marmoreo descriptum ei mittit: tum petit, ut loci cuiusdam in Libro de Legibus interpretationem a patre suo huiusce Libri auctore velit perquirere, sibique communicare.

POstridie quam Praeneste redii, ne eorum, quae tibi Romae pollicitus fueram, immemor esse viderer, in locum, ubi marmor epigramma, quod videre cupis, incisum habet, me contuli. Antiquitatis ignorantiam, ne dicam contemptum, multum adcumulasse fimum animadverti; vix prae sterquilinii mole lapis prospici poterat. Putasne, me hic in vitae inscientiam dicta continuisse? Difficile opus marris, rastris, & aliis eiusdem generis ferramentis non desperanter adtentare incoepimus: ego negotio non solum intereram, sed etiam praeeram. Quid multa! non tanti admotis machinis expugnare Ilium fuit: tandem non sine sudore effossum carmen nonnullis versiculis situ paene exesis adparuit. Id, etsi lyncei acie indigebat, tamen, quibusdam veterum monumentorum studiosis iuvantibus, diligenter describere sum adgressus. At rei difficultas, aliaeque occupationes, quibus distentus eram, me plures dies intermittere coegerunt; iis aliquantum relaxatus, quod inchoaveram, perfeci, ad teque mitto. Hoc exemplum cum tuo conferre poteris, & quid ab eo discrepet, & quidquid animadversione dignum existimaris, ad me perscribas velim. Nudiustertius vesperi, cum tui patris, viri doctissimi, librum de *Legibus* pervolutarem, locus, in

quo ille de Lege *Titia* meminit, me retardavit: est enim in eo hoc modo. HIC LEGIS TITIAE SVBIVNGENDA MENTIO EST, QVAE SANXIT, NE QVIS IN PECVNIAM LVDERET. Cumque me in eiusmodi loquutione perquirenda exercerem, laborem in me ludere sensi; nam eum loquendi modum ad sensum legis exprimendum quadrare posse nusquam invenire potui. Illum, amabo te, percunctare, ut a quo mutuatus fuerit, plane intelligam. Patri meis verbis salutem dicito &c.

H. ANTONIVS CORONATVS ALDO MANVTIO S.

ARGVMENTVM.

Scribit variis se negotiis fuisse a Manutii Epigrammate cum marmoreo conferendo retardatum; tum sermonem a se habitum de sortibus Praenestinis, & quasdam in secundo Ciceronis libro de Divinatione difficultates exponit, eiusque sententiam requirit.

AN tu. Τον τῦ Επιμενίδου ὕπνον mihi datum esse arbitraris? insuavissimam literarum intermissionem! atqui eam, antequam hunc calamum deponam, me compensaturum spero. Cum tuam epistolam, quae antiqui nitoris omni ex parte plurimam effigiem exprimit, libentissime legissem, tempusque congressus, sermonumque nostrorum, quos nulla umquam oblivio inobscurare poterit, recognovissem, in me negotia, nullum mihi temporis punctum intermittentia, ingruerunt; me ad lapidem, ut epigramma cum tuo conferrem, euntem saepius retorserunt: me enim, quotidie aliud ex alio sic impellivit, atque ab officio abduxit, ut prorsus mei ipse oblivisci coactus fuerim. Quae, inquies, impedimenta tanti fuerunt? rogas? itinera, lites, controversiae, dissidia, causae, λιὰς κακῶν, imo vero mille incommodorum, difficultatumque Iliades. Vnum, mihi crede, idest tui memoria, me molestis, operosisque negotiis implicatum, semper erexit, ac recreavit: nam quoties orationis tuae suavitas, eruditio, admirabilitas mihi in mentem veniunt (veniunt autem saepissime) toties e tenebris in lucem vocari videor. Hic ex immenso tuarum laudum campo, in quo oratio exsultare cupit, in exiguum sane

gyrum

gyrum me modestia tua, quae honores tuae virtutis eximiae debitos propter cognationem, quam cum adsentationibus habent, respuit, compellit. Consulto igitur de hoc cursu digrediens oratio longius aberrare cogatur. Redeuntibus nobis domum VII. Kal. Maii, & quidem vesperi, de fortibus Praenestinis sermo incidit: quae de earum inventione subcurrebant, in medium protuli: illas praeterea pueri manu misceri, ducique, in more maiorum positum fuisse narravi: ea, etsi superstitione erroreque referta esse videbantur, tamen audientibus non iniucunda fuerunt. Caenatus, lychno propter lectum accommodato, cubitum ivi: antequam me somnus amplecteretur, *Ciceronis* librum II. de *Divinatione*, quem sub pulvinum paulo ante locaram, cepi, evolvi. In eo est *is est hodie locus &c.* Ea oratio non faciles explicatus habet, cui Epigramma in quodam lapide incisum, cuius exemplum infra scripsi, noctem obfundit, an lucem adfert? *Fortunae iovis puero &c.* Quibus de rebus, praecipue de eo, quod *Cicero* tradit, oraculum non Delphis, sed a patre tuo, a te ipso, mutisque, ut aiunt, magistris, qui domi tuae recondita quaeque scrutantur, pete, iis lumen adhibe, quidquid antiquitatis inest, enuclea, tuaeque sententiae cum me certiorem feceris, te mihi nihil gratius facere potuisse cognosces. Tandem ad Epigramma venio. In marmore in 3. versu *ponit*, in tuo est *donat*. In 8. *praetium*, in tuo *praecium*. In *litor*, in tuo *littora*. In 19. *per tua saecula*, in tuo *post tua saecula*. Caetera cum tuo contende. Vale.

FRAN-

FRANCISCVS CICEREIVS PAVLLO MANVTIO S. D.

ARGVMENTVM.

Post declaratam suam in totam Manutiorum domum observantiam, atque existimationem, de Octaviani Ferrarii, Bartholomaei Caprae, & Hannibalis Crucei, Mediolanensium Civium singularibus erga se meritis, praesertim ad Artis Rhetoricae in ea urbe publice explanandae provinciam obtinendam, Paullum facit certiorem: tum suam illi operam quammaxima devincti animi significatione pollicetur.

SAepius (mihi crede) cupivi vel semel tecum per literas, quoquo modo possem, conloqui, si modo aliquoties id facere mihi concessum non fuisset: sed quotiescumque eius mihi rei in mentem venit, atque animum ad cogitandum institui; toties nescio quomodo vel hoc, vel illud me invitum a scribendo abstraxit, atque alio transtulit. Nunc vero cum scribere vehementius cupio, tum scribendi ad te occasionem multo ampliorem (ut ipse quoque intelliges) quam umquam alias, habeo. Itaque nunc tandem decrevi, sublatis omnibus iis, quae mihi moram, & impedimentum inferrent; quoniam locorum intervallo disiuncti sumus, neque te mihi coram intueri, atque adloqui, uti cuperem, licet; usus bono litterarum; meum erga te animum aperire, observantiam, benevolentiamque in te meam demonstrare. Quod nisi hoc effecero: mihi turpe futurum putem, si, tacente me, ex aliquo meo, vel alius cuiusquam commentario aliquando cognitum fuerit, me eadem aetate, qua te, vixisse, & ex laboribus tuis maximum fructum cepisse; neque tamen tibi, si minus potuissem iustas gratias agere,

re, vel semel salutem dixisse. Ego & fui semper, & ero, dum vivam, ALDI parentis tui famae existimationisque cupidissimus, memor tantorum laborum, quos & pro me, & pro aliis omnibus bonarum litterarum studiosis, optimus ille vir, in magno nomine & gloria semper futurus, suscepit. Eodem modo adfectus sum erga te; eodem modo erga filium tuum. Iam enim est proprium familiae vestrae de genere humano benemereri, emendandis, explanandis, imprimendis, atque pervulgandis summorum hominum libris; iis denique scribendis, & ex isto erudito animo vestro promendis, quae alios delectent, vos ipsos laudibus inlustrent. Quod igitur officium patri tuo tribuere non potui, cum iam ille multis annis ante, quam ego nascerer, esset mortuus, praestabo tibi saltem, praestabo filio tuo, si quando id mihi erit commodum. Atque hanc ego scribendi causam nimis late patere, & mihi cum aliis quamplurimis communem esse, praeclare intelligo. Quare me ad aliam tibi pluribus exponendam, quae proprie me ipsum adtingit, comparo; nisi fortasse te, multis negotiis distentum, iam non vacat audire. Ego *Octavianum Ferrarium*, *Bartholomaeum Capram*, & *L. Hannibalem Cruceium*, Mediolanenses Cives, diligenter observo, & colo; idque non solum ob maximas clarissimasque virtutes, quae ipsis omnium hominum observantiam benevolentiamque valde conciliant, sed etiam propter multa ac magna beneficia, quae illi in me contulerunt. Ne vero hic mihi dicas, quorsum haec a me? Facere non possum, quin paulo altius huius meae in eos observantiae atque amoris initium repetam: quod ubi fecero, non dubito, quin facile cognoscas, quid sit, quamobrem ad te scribere voluerim in praesenti. Decem anni sunt, ut opinor, cum in animum induxi meum, conferre me in fidem & cliente-

te-

telam *Octaviani Ferrarii*, de quo viro optime existimari a multis audieram, & praecipue a *M. Antonio Maioragio*, quocum aliquot annos familiariter vixeram, homine & docto, & in primis erudito, & ad dicendum copioso: quo quidem tempore *Ferrarius*, cum (quemadmodum ipse quoque scis) comis sit atque humanus, non tantum me in fidem recepit; sed etiam sermones suos longe doctissimos, minime vulgares, quos habere consuevit, mecum communicare coepit, adeo ut inde non parvam adcessionem ad eas litteras, quas prius didiceram, factam esse sentiam. Hoc ille, quod per se quidem ipsum est maximum, non contentus, duorum amicorum suorum, *Bartholomaei Caprae*, & *L. Hannibalis Cruceii*, summorum, & singularium virorum, mihi benevolentiam conciliavit, & gratiam, idem quoque cohortationibus animum meum erigere, atque excitare coepit, meque aliquid magnum spectare, & aliquid honestum sperare iussit. Cum igitur non ita multo post occasio mihi esset oblata, addidit animum, meque ad petendum impulit, ut me Senatus Arti Rethoricae publice Mediolani explanandae praeficeret. Vna vero cum *Cruceio*, a Senatu rogatus, tam praeclarum mihi dedit iudicii sui testimonium, quam praeclarum aliquid tale petenti dari potest: neque vero hoc satis esse arbitratus, diligenter egit cum universo Senatu, atque singulis Patribus, ut, quod illos rogabam, id impetrarem. Itaque provincia mihi tradita; praeteriti competitores multi, quorum nomen in Grammaticis non parvum erat. Vbi interpretandi muneri praepositus fui, iidem ipsi fautores numquam dare operam destiterunt, ut sic illud tuerer ac substinerem, ut in tam honesto tamque frequenti loco pulchre starem: quasi in eo ipsorum res non minor ageretur, quam mea; & omnes quidem tota mente huc incubuerunt, atque

in

in hoc opes suas experti sunt: sed tamen, ut omnes uno atque eodem animo sunt; ita, cum tres sint, unum alio plus hac in re, quam in illa, valuisse, confitendum est. Nam *Ferrarius* numquam me monere destitit, quo in dies aptior ad docendum, adque munus publicum exsequendum fierem. Neque vero ille suis admonitionibus profecit parum: id iudicium est hominis valde docti; & eius, qui bonam aetatis partem consumpserit in interpretando, licet genere dispari, celebrioribus locis, atque alio disciplinae genere, & multo maioris momenti & ponderis. *Capra* multos mihi libros, cum veteres, tum novos, utendos tradidit; & elegantium virorum adnotationes, observationes, animadversiones, & quamplurimas id genus commentationes in eos auctores, quos ut explicarem, in manus sumpseram, scriptas: magnum hoc quidem per se; at maius mihi, talium rerum avidissimo; maximum vero, si spectes opportunitatem. Sed tamen nihil ad hoc, quod dicam, videbat, ut est clemens *Capra*, difficultate rei nummariae Senatum (ut interdum fieri consuevit) teneri; neque tam cito, quam ego cuperem, ea mihi praemia dare laborum meorum, quibus adfectus, & eo me onere, quod iamdiu grave nimis substinebam, levare, & studiis meis inservire possem. Sic mecum liberalitate sua uti adgressus est; ut, si modo vellem, paratus esset diligenter cavere in quattuor annos, ut quotannis mihi darentur ducenti scutati aurei: neque a me quidquam ob id postularetur, sed illud tantum e gratia fieret, ut in litteris versari sine interpellatore possem: quam quidem voluntatem quis non admiretur, ac homine dignam principe putet? praesertim cum animadvertat, homines divites, fortunatos, nobiles, hoc tempore litteratorum hominum studia contemnere, ac pro nihilo putare.

Quod

Quod si quis tamen hominem noverit, minus hoc miretur, cum intelligat, eum & quaerere pecuniam, & ad honores adscendere (quorum utrumque ei bene iuris perito, & nobili genere nato, erat facile) ut se totum in Philosophiae studium traderet, neglexisse. At *Cruceius* primum egit cum Senatu, Aedili, & XII. Decurionibus, ut, licet civis Mediolanensis sim lege, neque aliunde adcitus huc immigrarim, ut publice docerem; mihi tamen fuerit immunitas data: deinde non prius conquievit de me, quam perfecit, ut Senatus idem mihi in singulos annos constitueret aequam mercedem laborum meorum. Cum igitur ab his tribus civibus nostris tot ac tanta in me beneficia sint profecta, nonne iure optimo illud dicere possum, quod olim de *Chrysippo Carneades* Cyrenaeus? *nisi hi tres essent, ego non essem*. Nam, quod aliquid ego quoque sum, si modo aliquid sum, id totum est illorum; qui cum necessitudine & benevolentia tecum sint coniunctissimi, visus sum satis iustam causam habere scribendi ad te, ut scires, cum illos de me benemeritos colam diligenter, qui tibi valde amici sunt, hoc est, qui idem sunt, quod tu ipse es; te quoque a me, sicuti par est, diligenter coli. Neque vero iam quidquam, ut arbitror, impedit, quo minus ἀξίωμα illud etiam ad coniunctionis, & benevolentiae iura pertinere possit: *Quae duo, vel plura uni & eidem conveniunt, eadem rursus ipsa inter se conveniunt*. Nam, si convenit tibi cum *Ferrario*, *Capra*, & *Cruceio*, quemadmodum multa, & illa praeclara quidem aperte declarant, & mihi quoque convenit cum his ipsis; cur non & mihi tecum conveniat? Dicam igitur illud, & verissime dicam: si in fide ac clientela sum *Ferrarii*, *Caprae*, & *Cruceii*, consequens esse, ut in fide & in clientela quoque sim *Paulli Manutii*: qui (ut breviter dicam id, quod norunt omnes, & plane faten-

tentur iidem tres amici tui in primis) hac aetate, & multo plus sapit, & multo melius scit sensa dicendo exprimere, quam multi etiam eorum Romanorum, qui in ipso Imperii Romani flore scripserunt: quod quemadmodum ex animo dico, & quemadmodum etiam eo glorior; ita re ipsa paratus sum inservire tuis, tuorumque amicorum commodis, neque amittere ullam occasionem, quaecumque mihi oblata fuerit, ad meam in te benevolentiam declarandam, aut observantiam testificandam. Tu modo, humanissime *Manuti*, ne aspernare hunc animum meum tibi addictum, deditum, obstrictum; neve gravare mea uti opera hominis, si minus potentis, divitis, ac docti, at fidelis tamen in amicitiis, & tui studiosi, & propterea etiam digni, qui a te diligatur: quod si feceris, mihi gratissimum feceris: ut autem id facias, te etiam atque etiam rogo. Habes, tu quidem epistolam verbosiorem fortasse, quam velles, utpote qui maximis occupationibus impediris; sed tamen dignam eo, qui, cum sit tui cupidissimus, tamdiu tecum coram loqui sibi videtur, dum ad te scribit. Sed tamen quidquid scripsi, eo pertinere volo, ut intelligas, me non ea modo causa communi, qua litterati omnes ad te amandum, atque observandum impelluntur; sed etiam ea, quae proprie me ipsum adtingit, quod sum in ore trium tuorum amicorum, & quidem summorum, ad te scribere, & meum erga te animum aperire debuisse. Salvebit a te *Aldus* filius tuus, qui me ex litteris *Octaviani Ferrarii* nostri iam novit, quique rursus ad eum scribens non semel me salutavit. Salvebit iterum *Aldus* tuus, haeres avi nominis, diligentiae, atque eruditionis; imago autem non solum corporis, sed etiam animi, hoc est integritatis, elegantiae, doctrinae, omnino denique virtutis paternae. Vale.

Mediolani anno MDLXIX. Kal. Sept.

CORRADVS MANVTIO S.

ARGVMENTVM.

Quemdam maledicum sua scripta carpentem, & Aldi Senioris sententiam de accentibus inscribendis improbantem ut dignis modis exagitet, ab eo consilium petit.

MOri malim, quam tibi molestus videri. Itaque pertimui rescribere ad epistolam tuam. Nunc autem nolui me iratum crederes, vel diffidere humanitati tuae. Valeant libri omnes, vel tui, vel *Statii*, vel mei, vel si qua ego possem *Varrone* meliora potiusquam te amplius ad eiusmodi epistolas provocem. Sed audebo nunc tantum fretus benignitate tua, quae mihi veniunt in mentem. Tu vide, an poenitere me velis huius quoque epistolae meae. Audi nunc, quod ego etiam scribo per invitus.

Est his in locis homo nequissimus omnium, qui vivunt: numquam illo fuit aut alienior quisquam a bonis literis, aut arrogantior, aut mihi, quamquam de se optime merito, infestior. Homo est satis commoda fortuna, obscuro loco, sine ulla opinione literarum apud indoctissimos. Hic adsidue contra me, & mea scripta quaedam clamitat apud omnes, impudentissime *Aldum Manutium* seniorem, qui unus plurimi fit a *Q. Mario* in suis de *lingua Latina* libris, nova quadam barbarie Latinam linguam labefactavisse, qui docuerit, accentu, vel acuto, vel gravi, vel circumflesso postremis in syllabis verba quaedam dici oportere. Ait, huic meae, & *Aldi* sententiae *Quintilianum* repugnare, qui de acuta voce vel flexa loquens, ita scripserit *NEVTRA CLAVDET LATINAM VOCEM*. Huic ego homini Latinae linguae ignaro, Graecae

etiam inimico, duobus modis resistere sum conatus, primum, de acuta voce, & flexa *Quintilianum* dicere, non etiam de gravi, quam *Aldu* cum *Donato*, *Sergio*, *Prisciano*, *Servio*, & antiquis omnibus postremae sillabae adtribuit; deinde non his paucis de verbis, *Quintilianum*, quae differentiae causa mutant accentum, sed toto de Sermone Latino γενικῶς intelligere, cuius verba omnia (si de natura loquemur) βαρύτονα sunt. Eo magis in hanc sententiam adducor, ut hoc illum sensisse credam, quod is auctor eodem loco separatim iisdem verbis egit, quae propter vocum discrimina (sic enim loquitur) acuto sono vocis terminantur. Mi doctissime, ac suavissime *Manuti*, nihil hic mentior, ut numquam tibi sum alias, aut cuiquam mentitus. Vis illum ipsum inaudita temeritate hominem, his de rebus ad te scribere? Nihil verebitur vel te, vel patrem tuum. Vnum illud veretur, quod ait, certum esse, te a patris tui sententia, quamvis falsa, non esse discessurum. Hac de re vel doctiorem, vel amantiorem, vel cuia magis intersit, quem possem consulere, non habebam. Quamobrem te oro, quantum de re maxima, ad me scribas, & quid sentire me de re tota, & *Quintiliani* loco velis, etsi quid aliud videbitur prudentiae, & amori tuo, cuius mihi vel auram aliquam si adspirare cognoscam, ego nebulonem videro quibus modis exagitandum putem. *Quintilianum* denique a patre tuo, doctissimisque antiquorum omnium, quibus dixi, aut non lectum semper, aut non intellectum rectissime, ipsi quidem *Quintiliano* possem credere. Vni vero tibi credam, quae voles. Vale.

Salerni XV. Kal. Decemb.

F I N I S.

IN-

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

* * * * * * *
* * * * * *

A

B

C

Era-

E

F

G

H

I

L

M

Nel-

N

O

P

Q

R

S

T

V

Z

ERRATA sic CORRIGITO.

Pag. XV. v.	8.	*quae* Ang. Pol.	*quae ab* Ang. Pol.
XX.	10.	*homines*	*hominem*
XXIX.	17.	*inter quae non pauca*	*inter quas, non paucas*
XXXIII.	21.	*in Epistola ad* Benedictũ Varchiũ *missis, quae extat, &c.*	*in Epistolis ad* Benedictum Varchium *missis, quae extant, &c.*
XXXVII.	21.	*exaratus*	*exaratum*
Pag. 4.	36.	& nihil	ut nihil
13.	4.	obnoxios	obnoxi
16.	9.	latissimi	laetissimi
17.	35.	atque hunc ad nos *Io. Baptistae Brachium*	atque hoc ad nos *Io. Baptistae Brachium*
23.	44.	causu	casu
25.	26.	heae	hae
61.	33.	MDXXII.	MDCXXII.
75.	28.	ut de	de
94.	26.	a quoque alio	a quoquo alio
100.	15.	impusum	impurum
102.	11.	*Pacuccium*	*Pacuvium*
	18.	*Mathaeus Soletanus*	*Mathaeus Toletanus*
103.	19.	*Petro Graccina*	*Petro Gravina*
108.	2.	quod *Paullo III.* Pontifice Maximo: Romae erat,	quod *Paullo III.* Pontifice Maximo Romae erat:
111.	16.	quae	quare
121.	29.	λιας κακῶν	ἴλιας κακῶν

